

הישיבה השמונים ואחת של הכנסת השביעית

יום שלישי, י"ט סיון תש"ל (23 יוני 1970)
ירושלים, הכנסת, שעה 16.01

א. שאלות ותשובות

שנחקרה תוך עמידה במסדר צבאי, שמעה ממנו גם את דעותיו שלו על הבעיה וכן הערות של זילול בממשלה. מפקדי הבסיס שבו אירע הדבר סירבו למסור את שם סגן האלוף, שנשא סמל של תותחנים ותג של פיקוד ההדרכה, אולם אמרו כי הודיעו להם על ביקורו הצפוי מראש.

המחלקה היתה באמצע אימוניה באחד מבסיסי צה"ל. מפקד הבסיס יחד עם ראש מדור חבלה סרן מזרחי ובלוויית סגן האלוף העמידה במסדר. סגן האלוף פתח בתיאור הרי חברון הירוקים והיפים, ואמר למחלקה כי הוא רוצה לשמוע את דעתם על החזרת השטחים. כמה חיילים אמרו כי זה לא קשור לצבא, וסגן האלוף השיב כי יש גם אספקטים צבאיים לשאלה. הוא אמר כי עתה הוא עובר במחנות רבים כדי לעמוד על הלכיי הרוח של החיילים לגבי החזרת שטחים. אחר הצביע על אחד החיילים והכריחו בפקודה להשיב על השאלה. כאשר נשמעו קריאות כי החייל מבולבל וכי הממשלה צריכה להחליט על שאלה זו, הניד בידו בזילול ואמר כי כאשר הממשלה מבולבלת, אין להתפלל שגם החיילים מבולבלים; אחר אמר כי כבר עמד על הלכיי הרוח במחלקה, והלך.

הכתבה נפסלה לפירסום.

הנני מבקש לדעת:

1. האם הועברה הכתבה לדליל לאישור הצנזורה?
 2. אם נפסלה הכתבה לפירסום על-ידי הצנזורה – מה הסיבה לכך?
 3. האם הוחלט על-ידי שלטונות הצבא לערוך מחקר בין חיילי צה"ל בשירות סדיר ובשירות מילואים לגבי השאלה אם יש להחזיר את השטחים אם לא?
 4. אם נתקבלה החלטה כנ"ל: (א) על דעת מי נתקבלה? (ב) האם אושרה על-ידי שר הבטחון?
 5. האם נערכה חקירה כלשהי לבירור האחראים לביצוע המעשים המתוארים בכתבה (אם אמנם נעשו)?
 6. אם נערכה חקירה – מה העלתה?
 7. האם בעקבות החקירה הוחלט לנקוט הליכים משמעותיים כל-שהם נגד מאן דהוא?
 8. אם כן – מה הם ההליכים שנקטו ונגד מי?
- ב-17 ביוני 1969 השיב שר הבטחון על שאלתה זו כלהלן:

"לשאלות 1–2: הדיעה נפסלה על-ידי הצנזור משיקולי בטחון. לדעת הצנזור יש בידיעה זו להטיל דופי במשמעת ובקצונה הגבוהה של צה"ל, ולדעתו אין לפרסם ידיעות כאלה בטרם נבדקו ובעוד החקירה נמשכת.

לשאלות 3–4: התשובה שלילית.

היו"ר צ. צימרמן:

אני מתכבד לפתוח את ישיבת הכנסת. נתחיל בשמיעת שאלות ותשובות. אני מזמין את שר הבטחון לעלות לדוכן ולהשיב על שאלות של חברי הכנסת.

1. השתתפות אזרחים עובדי צה"ל בכינוס מפלגת

חברי הכנסת ש. תמיר שאל את שר הבטחון ביום כ"ג באדר ב' תש"ל (31 במארס 1970):

ברשימה מאת מר אהוד יערי, שהתפרסמה ב"דבר" מיום 19 במארס 1970, מסופר על "הקמת צוות חשיבה לענייני עובדים מטעם החוג הרעיוני המרכזי בבית-ברל". בסיום הרשימה נאמר: "לאחראים לזאת אני חייב להפנות שאלה אחת: כיצד זה קרה שבדשימת המו"נ מנים לכינוס מפלגתי וכללים שמותיים של אנשים המשרתים באגף המודיעין של צה"ל ובזרועות בטחוניות אחרות?"

אבקש מכבודו להשיבני:

1. האם הובא לידיעת כבוד השר הקטע המצוטט מהרשימה האמורה?
2. האם נבדק העניין על-ידי שלטונות הבטחון?
3. אם כן – מה העלו תוצאות הבדיקה?
4. האם מתירים שלטונות הבטחון לאנשים המשרתים באגפיהם השונים, לרבות אגף המודיעין, להשתתף בכינוסים מפלגתיים?
5. האם מותר לאנשים אלה להביע את דעותיהם בכינוסים אלה?

שר הבטחון מ. דיין:

להלן ההסברים שקיבלתי מהמרטכ"ל בנדון:

פקודת מטכ"ל 33.0116 מתירה לחייל, לרבות לאזרח עובד צה"ל, להיות נוכח באסיפה או בכנס של אגודה או מפלגה, אך אוסרת עליהם פעילות אקטיבית בכנסים.

בכנס הנזכר השתתפו שני אזרחים עובדי צה"ל והשתתפותם היתה סבילה, ללא התבטאות אקטיבית.

2. נזיפה מינהלית לקצין בכיר

חברי הכנסת ש. כהן שאל את שר הבטחון ביום י"ב באייר תש"ל (18 במאי 1970):

ב-15 באפריל 1969 הוגשה על-ידי חברי הכנסת א. אבנרי השאלתה הבאה:

"ביום 25 במארס 1969, בשעות הערב, העבירה מערכת "הארץ" לאישור הצנזורה כתבה דלהלן, מאת יגאל לביב, סופר "הארץ":

מחלקת מילואים נחקרה על-ידי סגן אלוף בצבא הקבע ליחסה לשאלת החזרת השטחים. המחלקה,

שר-הבטחון מ. דיין:

אין לנו ידיעות שונות מאלו שנתפרסמו בעתונות, כלומר, שעד עתה הוקמו כ-20 בסיסי טילים סאם-3 בעומק מצרים.

4. דברי שר הבטחון והרמטכ"ל בעניין תקיפת מטרות צבאיות במצרים

חבר-הכנסת א. אבנרי שאל את שר הבטחון ביום י"ט באייר תש"ל (25 במאי 1970):

במאמר שנתפרסם ב"מעריב" של יום 8 במאי 1970 מצטט אלוף (מיל.) מתניהו פלד את הרמטכ"ל, אשר גרס כי צה"ל יתקוף מטרות צבאיות במצרים, לפי הצורך, מבלי לחקור מי מאייש אותן. לעומת דברי הרמטכ"ל מצטט מר פלד את דברי שר הבטחון, אשר גרס עמדה הפוכה מזו של הרמטכ"ל (בשבועון "במחנה" מה-14 באפריל), היינו - אי-התקפה על עמדות המאווישות על-ידי חיילים סובייטים.

הנני מבקש לדעת:

1. האם טענו הרמטכ"ל ושר הבטחון את הדברים אשר מייחס להם מתניהו פלד?
2. האם העמדה שנתקבלה על-ידי צה"ל היא זו שיוצגה על-ידי הרמטכ"ל או זו שהועלתה על-ידי שר הבטחון?

שר-הבטחון מ. דיין:

לשאלות 1-2: הרמטכ"ל, בראיון שנתן לשבועון "טיים", שפורסם ב-6 באפריל 1970, התייחס לתקיפת מטרות לאורך תעלת סואץ. מהבחינה האופרטיבית אין סתירה בין דברי הרמטכ"ל לבין דברי.

היו"ר צ. צימרמן:

שאלה נוספת לחבר-הכנסת אבנרי.

אורי אבנרי (העולם הזה - כוח חדש):

כבוד השר, שאלתי, שוודאי כל אורח בישראל כרגע שואל אותה, היא לא לגבי הצד האופרטיבי כי אם לגבי הצד המהותי, דהיינו: האם נכון שיש הבדל בהערכה לגבי האפשרויות של עימות עם הצבא הסובייטי בין השקפתו של כבוד השר לבין השקפתם של גורמים צבאיים וממלכתיים אחרים?

שר-הבטחון מ. דיין:

לא רק מהבחינה האופרטיבית, אלא גם מהבחינה המעשית הקונקרטית לגבי מה שמתרחש עכשיו בתעלת סואץ אין הבדל בין מה שאמר הרמטכ"ל לבין מה שאני אמרתי וחושב בנדון.

5. דברי שר הבטחון על תכניות שונות לגבי שטחים שונים

חבר-הכנסת א. אבנרי שאל את שר הבטחון ביום י"ט באייר תש"ל (25 במאי 1970):

בהרצאת שר הבטחון, שפורסמה בשבועון "במחנה" מ-14 באפריל 1970, טען שר הבטחון כי "האמריקנים ערים בוודאי לכך שלנו תכניות שונות לחלוטין הן לגבי שארם-א-שייח, הן לגבי חברון, הן לגבי ירושלים והן לגבי הפליטים".

הנני מבקש לדעת:

1. האם הציטיטה הנ"ל נכללה בדברי שר הבטחון?

לשאלות 5-7: הרמטכ"ל הורה על עריכת חקירה וזו טרם הושלמה.
 שאלה נוספת:

"כבוד השר, האם זו תלונה יחידה מסוג זה, שהגיעה לידי הרמטכ"ל?"
 תשובת השר:

"אינני יודע".

בינתיים נמסר לי כי החקירה נגד הקצין הנ"ל נסתיימה, ולפי הדיוע לי נקבע בחקירה שכל העובדות דלעיל נכונות. בעקבות קביעה זו הועבר העניין לפרק ליטות הצבאיות. הפרקליטות מצדה העבירה את העניין למפקד החיל על מנת שיחליט על הרכב בית-הדין, וכאשר הובא העניין לפני מפקד החיל, הוא האלוף עזר וייצמן, הסתפק בנויפה אדמיניסטרטיבית.

הנני מבקש לדעת:

1. האם העובדות הנוספות הן נכונות?
2. אם הן נכונות - האם מוסמך היה האלוף עזר וייצמן להסתפק בנויפה אדמיניסטרטיבית במקום לקבוע את הרכב בית-הדין, כהמלצת הפרקליטות?
3. בשים לב לשאלה הנוספת של חבר-הכנסת אבנרי הנני מבקש לדעת: האם התלונה דלעיל היא היחידה מסוגה שהגיעה לידי שר הבטחון או הרמטכ"ל?
4. אם הוגשו תלונות נוספות - מה עלה בגורלן?

שר-הבטחון מ. דיין:

לשאלות 1-2: העובדות אינן נכונות. על הנויפה המינהלית המליץ הפרקליט הצבאי הראשי והאלוף וייצמן אישר את ההמלצה.

לשאלות 3-4: עד עתה הגיעה תלונה אחת נוספת, וזו נמצאת בבדיקה.

היו"ר צ. צימרמן:

שאלה נוספת לחבר-הכנסת שלום כהן.

שלום כהן (העולם הזה - כוח חדש):

האם היו נימוקים להמלצה על נויפה אדמיניסטרטיבית ולא העמדה לדין?

שר-הבטחון מ. דיין:

אינני יודע.

3. ידיעות על הצבת סאם-3 במצרים

חבר-הכנסת י. תמיר שאל את שר הבטחון ביום י"ב באייר תש"ל (18 במאי 1970):

במסיבת עיתונאים במוסקבה ב-4 במאי 1970 אישר ראש ממשלת ברית-המועצות מר א. קוסיגין, כי "יועצים צבאיים סובייטיים פועלים עם הכוחות המצריים לפי הסכם בין מוסקבה לקהיר. הם נמצאים שם כדי להגיש עזרה למצרים במאבקה נגד התוקפנות היש-ראלית. על הפונקציות הנאותות של היועצים הצבאיים הסובייטיים הוסכם עם ממשלת מצרים".

הודעה זו באה אחרי פירסום מטעם ישראל, שטייסים סובייטיים מפטרלים פיטורל קרבי בשמי מצרים וכי הצבת טילי קרקע-אוויר סאם-3 נמשכת.

אודה לכבודי אם ישיבי:

הידוע כמה סוללות מסוג סאם-3 הציבו הסובייטים עד כה, ואם כן - כמה?

2. אם נכללה — א. לאילו תכניות התכוון שר הבטחון? ב. מה הם פרטי התכניות הנ"ל?

שר-הבטחון מ. דיין:
לשאלה 1: כן.

לשאלה 2: אין לי מה להוסיף להודעות דוברי הממשלה בהזדמנויות שונות בנושאים אלה.

הי"ר צ. צימרמן:

שאלה נוספת לחבר-הכנסת אבגרי.

אורי אבגרי (העולם הזה—כוח חדש):

כבוד השר, בכל זאת, האם יש איזה הבדל בין ההכרזה הזאת שלך ובין דברי השר אבא אבן בשם הממשלה, שישראל מוכנה לדבר במשא-ומתן על הכל, כלומר אפילו על ירושלים?

שר-הבטחון מ. דיין:

השאלה ששאלת היא לאילו תכניות התכוון שר הבטחון, מה הם פרטי התכניות הנ"ל. וכאשר ציטטת את דברי בשבועון "במחנה", ציטטת שלנו, לישראל, לממשלת ישראל, ישנן תכניות שונות. ובכן, אינני חפשי למסור כאן על תכניות שהתקבלו בממשלה בנושאים השונים. אבל ביחס לשארם-א-שייך, הואיל והשואל הזכיר את שר החוץ: שר החוץ הכריז בשעתו בשארם-א-שייך שישראל לא תוותר על נוכחות ושליטה במקום, — אם אני מדייק מתוך הזכרון. לגבי חברון מסר כאן סגן ראש הממשלה הודעה בשם הממשלה. לגבי ירושלים — אין לי צורך לומר. ולגבי הפליטים — מוסכם על הממשלה שאיננו מקבלים את הנוסחה האומרת: זכות בחירה חפשית לכל פליט להחליט אם הוא חוזר לישראל או אינו חוזר.

6. דו"ח של משקיפי או"ם בעניין שימוש

במטוסי מיג 17

חבר-הכנסת א. אבגרי שאל את שר הבטחון ביום י"ט באייר תש"ל (25 במאי 1970):

"הארץ" של יום 10 במאי 1970 מצטט דו"ח של משקיפי או"ם, הקובע כי צה"ל השתמש במטוסי מיג 17 בפעולות אוויריות בגבול סוריה.

הנני מבקש לדעת:

האם יש אמת בידיעה הנ"ל?

שר-הבטחון מ. דיין:

התשובה שלילית.

7. מניעת כתיב עתונות לראיין שבויי כראמה

חברת-הכנסת ש. ארכלי-אלמוזלנו שאלה את שר הבטחון ביום י"ט באייר תש"ל (25 במאי 1970):

בעתונות מיום 14 באפריל 1970 פורסמו תיאורים על שיחרורם של שבויי כראמה והחזרתם לירדן. בכתבות הובעה התמרמרות על כך שלפי הוראה נמנע מכתבי העתונות של ישראל ושל חוץ-לארץ לראיין את השבויים המוחזקים, בעוד שהם רואיני מיד עם בואם לירדן על-ידי עתונאים רבים — דבר שגרם לעיוות וסילוף המציאות.

נוכח העובדה שפירסומים חד-צדדיים עלולים לפגוע בפעולות ההסברה של ישראל בחוץ-לארץ, רצוני לשאול את כבוד:

1. מי נתן את ההוראה למנוע מהעתונאים לראיין את שבויי כראמה לפני שיחרורם?

2. מה היו הסיבות למתן ההוראה זו?

שר-הבטחון מ. דיין:

לשאלה 1: אני.

לשאלה 2: לפי שיקולי אין לנו עניין בקיום ראיונות כאלה.

8. שיחרורו של מר סלח א-דין סלח מחאמיד

ממעצר מינהלי

חבר-הכנסת א. חביבי שאל את שר הבטחון ביום י"ט באייר תש"ל (25 במאי 1970):

סלח א-דין סלח מחאמיד, מאום-אל-פחם, עצור על-פי צו מעצר אדמיניסטרטיבי בכלא דמון מאז ה-18 במארכ 1970.

הנני מבקש לדעת:

1. מה הסיבות אשר הניעו את משרדך להוצאת צו זה?

2. במקרה שמר סלח א-דין סלח מחאמיד עבר עכירה בטחונות כלשהי — מה היא? מדוע לא הובא לפני בית-משפט?

3. עד מתי עתיד הנ"ל לשבת בכלא דמון על-פי צו מינהלי?

שר-הבטחון מ. דיין:

לשאלות 1—3: מר סלח א-דין סלח מחאמיד שוחרר ממעצרו ביום 18 באפריל 1970, למעלה מחודש לפני הגשת השאלתה על-ידי חבר-הכנסת אמיל חביבי.

9. הספקת מים למסעדה של המתנחלים בחברון

חבר-הכנסת ח. קורפו שאל את שר הבטחון ביום כ"ב באייר תש"ל (28 במאי 1970):

בידיעה שהופיעה בעתון "הארץ" מיום 25 במאי 1970 נאמר, כי מסעדת המתנחלים בחברון נסגרה על-ידי בעליה כמחאה נגד אולת-יד של הממשל הצבאי במקום בדאגה להספקת מים מהעיריה למסעדה.

אודה לכבודו אם ישיבני:

1. האם ידיעה זו נכונה?

2. מה בדעת השר לעשות על מנת לאפשר הספקה סדירה של מים למסעדה כדי לאפשר המשך החזקתה?

שר-הבטחון מ. דיין:

לשאלות 1—2: הממשל הצבאי הגיע להסדר עם עיריית חברון בקשר להספקת מים למסעדה.

10. תנאי עבודתו ומשכורתו של מר אלקנה גלי

בתעשייה האווירית

חבר-הכנסת ש. כהן שאל את שר הבטחון ביום כ"ב באייר תש"ל (28 במאי 1970):

לפני זמן-מה החל מר אלקנה גלי לעבוד בתעשייה האווירית בתור ממונה על יחסי ציבור והסברה, וזה

על-פי חזוה מיוחד. ידוע לי כי סדרי העסקתו של מר אלקנה גלי נקבעו בינו ובין מר אשר בן-יוסף, המשנה למנכ"ל התעשיה האווירית.

נוסף לתנאי שכר, אש"ל וכדומה ניתנה למר גלי הלוואה מטעם התעשיה האווירית בסך 120 אלף לירות או סכום אחר הקרוב לזה. לאחר קבלת הלוואה זו הקים מר גלי משרד לשירותים עתונאיים בתל-אביב, אותו הוא מנהל בפועל, כעסק פרטי, וזאת בנוסף לעבודתו בתעשיה האווירית.

מר גלי קיבל את המשרה הנ"ל וכן את ההלוואה כדי לפצותו על אי-הצבתו ברשימת מועמדי מפלגת העבודה לכנסת, וכן כדי שלא יגלה ברבים פרטים אודות כסף שרכז בארץ ובחוץ-לארץ בקרן סודית של רפ"י.

הנני מבקש לדעת:

1. האם העובדות הנ"ל נכונות? אם אינן נכונות — מה אינו נכון בהן?

2. האם זכה מר גלי בעבודתו לאחר שנערך מכרז לקבלת העבודה הנ"ל?

3. האם קיבלו מר גלי או החברה שהוא קשור בה הלוואה או מענק כספי מהתעשיה האווירית או מגוף אחר כלשהו הקשור במערכת הבטחון?

4. אם נתקבלו מענק או הלוואה כנ"ל — באילו תנאים ומה היה הסכום?

5. האם מקבל מר גלי משכורת בתעשיה האווירית? אם כן — מה היא משכורתו? האם מקבל מר גלי תשלומים נוספים? אם כן — מה הם התשלומים ובעד מה?

6. האם זכאי מר גלי במסגרת עבודתו לנסיעות לחוץ-לארץ? אם כן — לכמה נסיעות כל שנה?

ש"ר הבטחון מ. דיין:

לשאלה 1: העובדה היחידה הנכונה בשאלתה היא שמר גלי ממונה על הפיקוסים ויחסי הציבור של התעשיה האווירית ותנאי העסקתו נקבעו על-ידי מר אשר בן-יוסף, המשנה למנכ"ל התעשיה האווירית.

לשאלה 2: העובד התקבל במסגרת הוראות ההסכם הקיבוצי בתעשיה האווירית. הסכם זה אינו מחייב מכרז לגבי המשרה שאליה התקבל מר גלי.

לשאלות 3—4: מר גלי לא קיבל כל הלוואה או מענק מהתעשיה האווירית במשך כל תקופת עבודתו. התעשיה האווירית המליצה בפני בנק "אוצר החייל" להעניק למר גלי הלוואה בתנאים המקובלים בשיעור של 4000 לירות לשנתיים, לה היה זקוק לרגל נישואי בנו, המשרת בחיל האוויר.

לשאלה 5: משכורתו של מר גלי נקבעה לפי דרגה א' עתונאים, בתוספת ותק ותוספות אחרות אשר נקבעו לדרגה זו על-ידי אגודת העתונאים.

לשאלה 6: אין תפקיד כלשהו בתעשיה האווירית "מזכה" את העובד בנסיעה לחוץ-לארץ. העובד נוסע לחוץ-לארץ אם מילוי התפקיד מחייב הנסיעה. בחמשת חודשי עבודתו לא נשלח מר גלי לחוץ-לארץ.

הו"ר צ. צימרמן:

שאלה נוספת לחבר-הכנסת שלום כהן.

שלום כהן (העולם הזה—כוח חדש):
האם כבוד השר מוכן להתייחס גם לאותה פיסקה בשאלתה המדברת על קרן סודית של רפ"י בחוץ-לארץ?

ש"ר הבטחון מ. דיין:

בשאלתה יש שש שאלות, על כולן עניתי.

שלום כהן (העולם הזה—כוח חדש):
זה מופיע בהקדמה לשאלתה.

ש"ר הבטחון מ. דיין:
על זה אינך שואל.

שלום כהן (העולם הזה—כוח חדש):
בהקדמה כתוב: "מר גלי קיבל את המשרה הנ"ל וכן את ההלוואה כדי לפצותו על אי-הצבתו ברשימת מועמדי מפלגת העבודה לכנסת, וכן כדי שלא יגלה ברבים פרטים אודות כסף שרכז בארץ ובחוץ-לארץ בקרן סודית של רפ"י."

ש"ר הבטחון מ. דיין:
אני מוכן להתייחס לזה ולומר, שבמידה שאני יודע אין שום שחר לסיפור הזה.

11. **הספקת מים למסעדה של המתנחלים בחברון**
חבר-הכנסת ז. המר שאל את שר הבטחון ביום כ"ב באייר תש"ל (28 במאי 1970):

בעתונים קראתי שהמתנחלים בחברון סגרו את המסעדה שלהם וכן את החנות למזכרות שלידה.

ההסבר שניתן באותה ידיעה, שהמקומות האלה נסגרו משום שהממשל הצבאי לא דאג להספקת המים למקומות אלו באמצעות העיריה.
רצוני לשאול את כבודו:

1. האומנם נסגרו המסעדה והחנות הנ"ל?
2. מה היתה הסיבה לסגירתן?
3. האם ומה יעשה משרדו לפתיחת מקומות אלו — שהם מקורות פרנסה למתנחלים וגם מקום מפגש למבקרים יהודים בחברון בכלל ובמסגרת המכפלה בפרט?

ש"ר הבטחון מ. דיין:

לא אוכל להוסיף לנאמר בתשובתי שניתנה היום לשאלתה של חבר-הכנסת חיים קורפו באותו עניין.

12. **מניעת כתבי עתונות לראיין שבוי כראמה**
חבר-הכנסת ג. האונזר שאל את שר הבטחון ביום כ"ב באייר תש"ל (28 במאי 1970):

באחרונה שוחררו כמה עשרות אנשי "פתח" שנש" בו בפעולת כראמה. לפי כל הדיוע לנו קיבלו אנשי "פתח" הללו תנאים הומאניים וטיפול הוגן, ורבים מהם הביעו אף את שביעות רצונם מיחס השלטונות בישראל. אולם עם שיחזורם והעברתם לירדן לא ניתן, לפי הפירסומים בעתונות, לשום עתונאי, בכלל זה עתונאים ישראלים, לשוחח עמם או לראיין אותם.

שאלותי הן:

1. האומנם אסרו על עתונאים לשוחח עמם כפי שפורסם, ואם כן — מה היתה הסיבה לכך?

צה"ל פועל בהתאם לדברי ראש הממשלה בכנסת ביום 24 בפברואר 1970, באמרה: אם השקט בגבול לבנון לא יישמר, ייתכן שניאלץ לחצות את הגבול ולדאוג לכך שלא תבואנה משם יריות.

16. מטרת פשיטות צה"ל בלבנון

חבר-הכנסת ש. תמיר שאל את שר הבטחון ביום ה' בסיון תש"ל (9 ביוני 1970):

בראיון לשידורי ישראל ביום א' (24 במאי 1970), ובהודעות לעיתונות שהתפרסמו ביום 25 במאי 1970, הכריז שר הבטחון על נקיטת אמצעי בטחון מיוחדים למנוע מקרי רצח וחבלה בגבול לבנון, במיוחד בעקבות רצח נוסעי האוטובוס ביום ו', 22 במאי 1970, שבוצע ימים ספורים לאחר פשיטת צה"ל בדרום לבנון. לאור נתוני המצב הנוכחי, אבקש את כבודו להשיבני:

1. מה היו מטרות פשיטת צה"ל בלבנון לפני שבועיים?

2. האם הושגו מטרות אלו?

שר-הבטחון מ. דיין:

לשאלות 1–2: אין לי מה להוסיף להודעות דובר צה"ל מ"מ 12 ומ"מ 13 במאי 1970.

העתקי ההודעות — מצורפים בזאת. כל הרוצה יוכל לעיין בהן במזכירות.

17. הגורמים לשיחורור שבוי כראמה

חבר-הכנסת ש. תמיר שאל את שר הבטחון ביום ה' בסיון תש"ל (9 ביוני 1970):

לפני מספר שבועות שוחררו ממאסרם עשרות חבלני "אל-פתח" שנלקחו בשבי בזמן פעולת כראמה בפברואר 1968.

אבקש מכבודו להשיבני:

1. מה היו הגורמים שהביאו לשיחורורם של האסורים, חבלני "אל-פתח"?

2. האם שיחורורם היה תוצאה של מגעים עם גורמים ערביים כל-שהם?

3. אם כן — אילו מגעים נערכו ועם מי?

שר-הבטחון מ. דיין:

לשאלה 1: הרצון להיענות לבקשת נציג הצלב האדום ולחייב עלי-ידי כך ליחסי גומלין נאותים.

לשאלות 2–3: לא.

18. נסיבות מותו של העצור חריס עלי מוחמד אבו-חייא

חבר-הכנסת ד. קורן שאל את שר הבטחון ביום י"א בסיון תש"ל (15 ביוני 1970):

נמסר לי שערבי, חריס עלי מוחמד אבו-חייא, תושב מחנה הפליטים בדייר-אל-בלח, נעצר בסוף חודש אפריל על-ידי כוחות הבטחון לחקירות. גופתו הוחזרה כעבור יום למשפחה.

2. האין השר סבור שניתלה מן ההסברה הישראלית במקרה דנן הזדמנות נאותה להציג את היחס של ישראל אפילו כלפי מחבלים?

שר-הבטחון מ. דיין:

לא אוכל להוסיף לנאמר בתשובתי שניתנה היום לשאלתה של חברת-הכנסת שושנה ארבל-אלמוזילנו בעניין זה.

13. אחוז הבנות ששוחררו משירות בגלל הצהרתן שהן דתיות

חבר-הכנסת ר. ארזי שאל את שר הבטחון ביום כ"ב באייר תש"ל (28 במאי 1970):

מהו אחוז הבנות מבין אלה שהיו חייבות בשירות צבאי בשנת 1969 לפי חוק שירות הבטחון, אשר שוחררו משירות בגלל הצהרתן שהן דתיות?

שר-הבטחון מ. דיין:
כ" 40%.

14. תגובה על הצעה להציב בגבול ישראל-לבנון כוחות צבא ממדינות ערביות שונות

חבר-הכנסת נ. אליעד שאל את שר הבטחון ביום כ"ב באייר תש"ל (28 במאי 1970):

לאור הצעתו של שר הפנים הלבנוני כמאל ג'ומבלט, לפיה הוא מציע להציב בגבול ישראל-לבנון כוחות ממדינות ערביות, כגון תוניס, מרוקו, אלז'יריה או כווית — אבקש את כבודו להשיבני:

1. האם קיים מעקב מדוקדק, והאם קיימות ידיעות עובדתיות, בדבר הצבת כוחות בגבול לבנון-ישראל?

2. האם הצבתם של כוחות כאלה עלולה לשנות מבחינה עובדתית את מצב הבטחון בגבול לבנון?

3. אילו פעולות נעשו, או ייעשו, כדי לקדם אפשרות של הצבת כוחות כאלו בגבולות ישראל-לבנון?

שר-הבטחון מ. דיין:

לשאלה 1: קיים מעקב ואין לנו ידיעות על הצבת כוחות כאלה.

לשאלות 2–3: אינני מוכן להשיב לשאלות היפוטטיות.

15. פעולות צה"ל בגבול לבנון

חבר-הכנסת נ. אליעד שאל את שר הבטחון ביום כ"ח באייר תש"ל (3 ביוני 1970):

מאחר שצה"ל קיבל לידיו פעולות שיטור משני עברי הגבול הלבנוני — אודה לכבודו אם ישיבני:

האם הורכב צוות מיוחד שיהיו לו הכישורים הדרושים כדי ליעץ, לקיים קשר ולהפיץ הסברה בענייני התושבים הערביים בגבול לבנון?

שר-הבטחון מ. דיין:

צה"ל לא קיבל לידיו "פעולות שיטור" בצד הלבנוני, וממשלת ישראל רואה, כבעבר, את ממשלת לבנון אחראית לנעשה בשטחה.

— שאלות ותשובות (ד. קורן, דיין); סקירת שר החינוך והתרבות על פעולות משרדו (דיין)
— (צימרמן, ידיד, אבנרי) —

רצוני לשאול את כבוד השר:

1. האם ידוע לשר הבטחון על המקרה?

2. האם יוכל שר הבטחון למסור פרטים על נסיבות מותו של העצור?

3. האם ננקטו צעדים כלשהם כתוצאה מחקירת המקרה?

שר-הבטחון מ. דיין:

לשאלה 1: כן.

לשאלה 2: הג"ל נעצר וגילה נכונות לשתף פעולה עם חוקריו. בעת שהוביל את החוקרים למקום מחבוא של חבלנים, תקף את אחד השומרים וניסה להימלט. השומר פתח באש עליו, פגע בו והרגו.

לשאלה 3: לא. הוחלט לסגור את תיק החקירה.

ב. סקירת שר החינוך והתרבות על פעולות משרדו *

דיון (המשך)

ועדת המנדטים בשנת 1937: "השאיפה הציונית יש בה מידה של צדק עליון... אין להשוות את הסבל הקיומי בוצי של הערבים עם זה של היהודים, משום ששטחים נרחבים במזרח הקרוב לבניית בית לאוכלוסיה רבה ולתרבות מזהירה פתוחים בפני הראשונים, הערבים, בעוד העולם הולך ונסגר בפני יישובם של האחרונים — היהודים." זה נאמר לפני השואה הגדולה, בה הושמדו שיעור מיליון יהודים — אנשים, נשים וטף.

חברי הכנסת, כך הבינו הגויים משמעות זכותנו ההיסטורית לארץ-ישראל ולמדינה משלנו. ומה נאמר לנו, בני העם העברי, שזכינו לשוב לארץ ישראל בזכות מורשת אבות ובזכות הדם, הסבל והקרבנות?

אדוני היושב-ראש, לאחרונה סערו הרוחות מסביב למכתב של תלמידי התיכון בירושלים לראש הממשלה, בו נאמר בין היתר: "איננו יודעים אם נהיה מסוגלים לבצע את המוטל עלינו בצבא תחת הסיסמה 'אין ברירה'."

אורי אבנרי (העולם הזה—כוח חדש):

נא לצטט את המכתב נכון. זה ציטוט מזויף.

מנחם ידיד (גח"ל):

אני יכול לצטט את המכתב בדיוק. פשוט רציתי לחסוך מזמנה של הכנסת. וזה לשון המכתב: "אנו הזתומים מטה, תלמידי תיכון לפני גיוסם לצה"ל, אחרי שהממשלה דחתה את הסיכוי לשלום, על ידי דחיית נסיעתו של הד"ר נחום גולדמן, איננו יודעים אם נהיה מסוגלים לבצע את המוטל עלינו בצבא תחת הסיסמה 'אין ברירה'."

אורי אבנרי (העולם הזה—כוח חדש):

זה לא נוסח המכתב. זה נוסח מזויף. המכתב מונח לפני.

מנחם ידיד (גח"ל):

גם לפני מונח המכתב.

אורי אבנרי (העולם הזה—כוח חדש):

למה אתה לא מצטט אותו נכון?

מנחם ידיד (גח"ל):

השאלה הראשונה היא: הכצקתה? האם זוהי דמותו של הנוער שלנו, תקוות העתיד של העם והמדינה?

היו"ר צ. צימרמן:

חברי הכנסת, אנו עוברים לסעיף ג' בסדר-היום: סיום הדיון בסקירת שר החינוך והתרבות על פעולות משרדו. ראשון המשתתפים בדיון — חבר-הכנסת מנחם ידיד, ואחריו חבר-הכנסת דוד קורן.

מנחם ידיד (גח"ל):

אדוני היושב-ראש, כנסת נכבדה. בראשית דברי הגני לברך את כבוד שר החינוך והתרבות על סקירתו הראשונה במסגרת הדיון השנתי על תקציב משרד החינוך והתרבות. אני מאחל לו שיעציל בתפקידו ובאתגרים המוטלים על משרדו בעיצוב דמותו של הדור הצעיר בארץ-ישראל.

אדוני היושב-ראש, רצוני לייחד את דברי על חינוך הנוער לערכים לאומיים. בימינו אלה חשוב להעמיק מחשבה ולדעת איך וכיצד לחנך את הנוער שהוא עתידו של העם. לכן גשאלת השאלה: האם בית-הספר שלנו עושה את חובתו להקניית התודעה היהודית וליצירת הרגשת היהדות וההשתייכות לעם ולמולדת? האם משרד החינוך פועל דיו כדי להנחיל לדור הצעיר השכלה יהודית ומורשת אבות? עלינו לבדוק את עצמנו ולחקור, כיצד קרה הדבר שלאחרונה נמצאים בתוכנו מערערים, אמנם מעטים מאוד ובקצות המחנה, אולם בכל זאת ישנם כאלה המערערים על עצמם וזכותנו ההיסטורית על ארץ ישראל, זכות שלא ויתרנו עליה מעולם, ואשר דורות קרובי את חייהם, קידשו שם שמיים בברים בהיותם דבקים באמונתם, שהיא "נצח ישראל לא ישקר", אמונה שמצאה את ביטוייה בשבועה הנצחית "אם אשכחך ירושלים תשכח ימיני". אמונה ושבועה זאת ליוו את עמנו בכל הדורות ובכל התקופות עד לימינו אלה, תקופת החולמים והלוחמים, ימי תחיית הציונות המדינית של הרצל ושל ז'בוטינסקי.

באשר למשמעות זכותנו ההיסטורית על ארץ-ישראל, כדאי שנוכיח למפקקים שבתוכנו איך הבינו זאת הגויים. הנה מה שאמר נשיא ארצות-הברית וילסון בינואר 1919: "צודק הוא שארץ-ישראל תהיה למדינה יהודית, אם היהודים, במקרה שיינתן להם מלוא הסיכוי, יעשוה לכזאת. היא (ארץ-ישראל) היתה עריסת עמם רב-החיוניות, שתרם רבות בשטח הרוח לאנושות. זוהי הארץ היחידה שבה הם מקוויים למצוא בית משלהם, בהיותם מבחינה זו יחידים במינים בין האומות החשובות." וכעבור שמונה-עשרה שנה נאמר על-ידי

בתעלה ביום 23 במאי 1970. האב השכול כותב לי: "הנני מתכבד להמציא לכבודו עותק פוטוסטטי של מכתב המיועד לחבר-הכנסת אורי אבנרי, מאת בני, סגן דוד אייזן, שלא הספיק לשולחו אליו מאחר שנפל בקרב על גדות התעלה ביום 23 במאי 1970..."

אורי אבנרי (העולם הזה—כוח חדש):
לפני שאתה קורא אני רוצה לשאול אותך: האם אתה חושב שזה באמת יהיה יאה לכנסת שכל אחד מאתנו יביא מכתבים של מתים וכל אחד יופיע בשם מתים ויעשה הון בשם מתים? איזו מין שיטה היא זו? אתה חושב שחברים שלנו לא נהרגים כמו חברים שלכם והם לא כתבו מכתבים? אתה רוצה שאני אביא מכתבים של מתים נגד בגין?

היו"ר צ. צימרמן:
זה כבר נאום ביניים ולא קריאת-ביניים.

אורי אבנרי (העולם הזה—כוח חדש):
אבל במקומו.

מנחם ידיד (גח"ל):
כאשר תעלה על במה זו לנאום, תהיה לך ההזדמנות להשיב לדברי.

אני קורא את מכתבו של אב שכול אשר נשלח אלי, וכדאי שגם הכנסת וגם העם ידעו מה מתרחש בלבבות החיילים.

אורי אבנרי (העולם הזה—כוח חדש):
זה אב שכול איש גח"ל. יש אבות שכולים אנשי מפ"ם, יש אבות שכולים אנשי מק"י, יש אבות שכולים אנשי המפד"ל — לאן נגיע?

אסתר רזיאל-נאור (גח"ל):
האם חבר-הכנסת אבנרי הוא צנוור? האם אי-אפשר להגיד מלה מבלי לקבל רשות מהצנוור?

היו"ר צ. צימרמן:
קריאות ביניים הן לגיטימיות. חבר-הכנסת אבנרי אמר מה שאמר. אני מבקש עכשיו מחבר-הכנסת ידיד לומר מה שיש לו לומר.

מנחם ידיד (גח"ל):
אני חוזר למכתבו של האב השכול: "כבודו בודאי זוכר את בני בקשר למבצע לתא הגדרים בכלא עכו, והוא קרא לעצמו: 'תלמידי השמינית שאיכפת להם'. הוא רואיין על-ידי כבודו במשרדו בתל-אביב. כמו-כן הודות ליזמת בני כובד איכשהו מקום נפילתם של גיבורי ישראל. והנה הגיע תורו. לאור מצב רוחו של העם, לפי עניות דעתי, יש לתת פירסום רב למכתב זה. וכפי שסיים בני במכתבו לחבר-הכנסת אבנרי: חיזוק! אנו נתגבר. בכל הכבוד, דניאל אייזן (אב שכול)".

אדוני היושב-ראש, אני מכבד את רצונו של האב השכול וברשותך אביא לפני הכנסת את תוכן מכתבו של הגיבור סגן דוד אייזן הי"ד — מכתב גלוי לחבר-הכנסת אורי אבנרי.

אורי אבנרי (העולם הזה—כוח חדש):
אולי תקרא גם את תשובתי?

קראנו מכתבים ותגובות של תלמידי שביעיות ושמיניות המחזקים את ידי ממשלת הליכוד הלאומי. ומי הם תלמידי השמיניות והשביעיות? הלא המה החיילים והקצינים של המחר, האקדמאים של מחרתיים, והדור כולו לאחר-מכן.

חברי הכנסת, לפני מלחמת ששת הימים וכן בימים אלה נוסים להטיל דופי בתלמידי התיכון ובנוער שלנו בכלל. ברשותך, אדוני היושב-ראש, אזכיר כי בינואר 1967 העליתי בכנסת הצעה לסדר-היום על גורל מבצר עכו — מקום המשמש בית-חולי-נפש עד היום, למרות שאינו מתאים לייעודו והתנאים בו רחוקים מלהיות הולמים גם אנשים בריאים, ועל אחת כמה וכמה חולי-נפש, מוכי גורל. בין היתר ציינתי אז: "במבצר עכו הוחזקו אסירים וכבולים המורדים במלכות הורה, לשם הובלו באזיקים עם ראשית השלטון הבריטי זאב ד'בוטינסקי וחבריו על הגנים על ירושלים. (אגב, שנה זו היא שנת החמישים להגנת ירושלים). שם ישבו ונאנקו צעידים עבריים לוחמים מכל המחנות, חברי "הגנה", "אצ"ל" ו"לח"י". שם גם תא אפל, ממנו בוקע אור גדול מיוחד, תא הגרדום, בו הוציאו נשמתם בשירת "התקווה" הרוגי מלכות של דורנו... כולם, ללא יוצא מן הכלל, הפכו את גרדומם למעוז של גבורה ותקווה. כולם סימלו בישראל ובעמים את דוח ישראל המתחדשת."

באותו דיון ציטטתי לפני הכנסת את תוכן מכתבו של דוד אייזן, שנשלח אל מר מנחם בגין, בשם תלמידי השמיניות שאיכפת להם, מחיפה. הרשו לי, חברי הכנסת, להביא לפניכם שנית את תכנו: "לאחר ביקור רנו במוזיאון הגבורה בעכו, ברצונו להביא לתשומת לב האוכלוסיה מספר נקודות: זו לנו הפעם הראשונה שאנו מבקרים במקום זה. נודעונו עמוקות. מן הדין היה שנודעונו ממוציא המוזיאון, אלא שעיקר ההלם נגרם לנו דווקא ממקור אחר. נכנסנו מבעד לשער חצר בית-הכלא, וללא הפרזה — אפפה אותנו טרם כניסתנו מעין הרגשת קדושה ויראת כבוד. קדושה זו התנפצה בבת אחת לנוכח חולי-נפש שהיו מפוזרים בכל התצר. אימה אחזתנו כאשר נוכחנו לראות כי אף ליד תא הגרדום טיילו חולי-נפש, מקום שמן הדין חייב היה להישאר כמבצב חיה לאלה שמסרו את נפשם למען עמם ואר-צם. דווקא אותו צריכים להפוך לבית-מחסה? כיצד רוצים להנך נוער לאהבת המולדת, דוגמת אותה תקופה, כאשר אין מטפחים את שרידיה? היש להתפלל לנוכח תופעות שליליות הקורות בארץ זו? כיצד אין השלטון נות מתביישים להראות את זה במצבו הנוכחי לתיירים ברחבי תבל? כיצד הם — תושבי חוץ-לארץ — יראו אחרי זה את מדינתנו? כלום לא ישימו ללעג את המדינה הלועגת לגבורות של בוגיה? ואף מנקודת-ראות המאושפזים — האם אנושי הוא לשימם לראווה למסיירים? על הנוגעים בדבר לטפל בדחיפות בעניין זה. עליהם להפריד בין שני חלקים אלה. בית-כלא לשעבר אינו יכול לשמש בית-מחסה בהווה. הממשלה חייבת לטפח את מורשת עמנו ולהאדיר את עלילות הגבורה של אחינו."

כך הם, תלמידי השמיניות שאיכפת להם, הופיעו לפנינו כצעידים אשר מעמקי לבם כאבו את כאב העם.

אדוני היושב-ראש, בימים אלה הגיע אלי מכתבו של האב השכול דניאל אייזן מחיפה, שבנו דוד נפל

להם פנים במילוי תפקידם, כראוי לגודל המשימה וכיאה לעם הספר.

הי"ד צ. צימרמן:

רשות הדיבור לחבר-הכנסת דוד קורן, ואחריו לחבר-הכנסת עוזי פייגרמן.

דוד קורן (המערך, עבודה-מפ"ם):

אדוני היושב-ראש, כנסת נכבדה. הקשבנו לפני שבוע להרצאתו המקיפה והמעניינת של שר החינוך והתרבות על פעולות משרדו. כבר נוכחנו מגאום זה שאכן קיבל השר אלון את הליפיד מידי קודמו מר ארן וממשיך במירוץ השליחות, בחינת שר הולך ושר בא, והחינוך לעולם עומד. עומד ולא דורך במקום, אלא צועד קדימה ומתפתח. ואם זכה מר ארן להרחיב הידיעה ולעסוק בעיקר בבחינת הכמות, נאחל לשר אלון שיגשים תכניתו וישים דגש בבחינת האיכות של החינוך בישראל.

בזמן הקצר העומד לרשותי עלי לוותר מראש על נושאים רבים שהיה עם לבי לדון בהם. בעיקר לא אדבר על הרפורמה. ולא משום חשש של אסוציאציה שיש למלה זו עם המלה גיור, אלא משום שיש להניח לה לרפורמה להתבסס ולהיבחן בהגשמתה. נושא זה ראוי לטיפול ולטיפול על-ידי המנהלים, המורים והמ"חנים, ולמעקב מצב ועדת החינוך והתרבות של הכנסת. מוטב שנחזור לדון בה, ברפורמה, בשנה הבאה.

אתחיל בנושא שעליו לא התעכב שר החינוך והתרבות — עניין בחינות הבגרות ותעודת הבגרות.

אדוני היושב-ראש, רעיון השוויון בין בני-אדם קרוב ללבי מאז נעורי ובמשך כל ימי חיי בקיבוץ. אולם שוויון אינו אחידות. קיימת שונות בין נערים ונערות. הילדים שונים זה מזה, ביכלתם, בתפישתם ובנטייתיהם. אך החברה מעמידה לפניהם בחינת בגרות אחת. איני מתעלם מהגיוון הרב של אפשרות הבחירה. אך על אף הגוונים, הבחינות הן אחידות לכל בגורי י"ב כיתות במדינה. האחידות מועילה אולי לצרכי מחקרים ולסטי-טיפטיקה, אך בחינת הבגרות אינה יונקת מחיי היום-יום בבית-הספר התיכון, אינה דרושה כמוטיבציה של למידה ומעיקה על שנות הלימוד האחרונות בבית-הספר. בחינות הבגרות נערכות לשם קבלת תעודה, אך אין להן ולא כלום עם ייעוד החינוך. התעודה הפכה להיות עניין שביוקרה.

מיעוטם של תלמידי בית-הספר העל-יסודי, על כל קשת המוסדות האלה, מגיע לכיתה י"ב ולבחינות הבגרות. המירוץ המקובל בבתי-הספר אל הבחינה ולשינון החומר הנדרש בה גורם לנשירת תלמידים בשלבים המוקדמים, בכיתות ט' ו"י. הילדים מגיעים למבחן ועצבנות כמעט גיאורטית. ולא הם בלבד שרויים במתח זה, אלא גם מוריהם והוריהם. מתח זה איננו מאפשר ספיגה אמיתית של ערכי למידה, ומוזיק לאווי-רת לימודים רגועה ויוצרת. איננו בודה רעיון זה מלבי. רבים בתי-הספר התיכוניים בעולם שבהם אינה מקובלת בחינות הבגרות.

ראוי להביא כאן את דברי פרופ' דה-פריס, רקטור האוניברסיטה של תל-אביב, שאמר — כפי שצוטט מפיו בעתון "על המשמר" מיום 24 באפריל 1970: "אני מפחד מהשיטה של בחינות הבגרות. השוט של

מנחם ידיד (גח"ל):

"בקראי את מאמרך 'אמהות' — 'העולם הזה', גליון 1653, רואה אני חובה לעצמי להגיב לדברים או-דותם הגבת (מצטער שרק עכשיו אני מתייחס למאמר זה, שכן העתונים מגיעים לכאן קצת מאוחר. בכל אופן, אמר כבר מישוהו — מוטב מאוחר מאשר לעולם לא.)

הגני חייל המשרת בגדות התעלה (ולא נורא כאן כמו שאתה מדמה לעצמך), אבל לא זו הנקודה שהפ-ריעה לי, אלא פנייתך לאמהות. בעזרת מלים נבובות ומפוצצות פונה אתה אל קהל האמהות. כלום זה הוגן? כלום זה מוסרי? כך מחזק אתה את ידי הלוחמים? אנתון בבואנו הביתה מרגיעים את אמהותינו שלא תדאגנה, והנה אתה מנסה לעשות ההיפך. האם זו תרומתך למאמץ הכלל? אני משרת על גדות התעלה בהכרה מלאה, כשאני יודע שאני ממלא את חובתי לעמי ומוולדתי.

חבר כנסת נכבד, זה לא הוגן. יש דרכים רבות כדי לעורר תשומת-לב ולעשות נפשות לרעיונותיך. אך לע-נות את אמהות החיילים — זוהי הידרדרות מסוכנת. אתה מנסה להרפות את ידי האמהות. ברור שכל אמא רוצה שהבן שלה ישב לידה בטוח מכל פגע ומוגן מכל צרה, וברור שהיא דואגת, אך אנו מנסים לחזק את רוחן.

אתה מסיים: הרימי את קולך, אמא! אני אומר: חזקי אמא — אנו נתגבר!"

חברי הכנסת, מכתבו של החייל דוד אייזן אשר כתבו בהיותו סגן בצה"ל, בעת מילוי תפקידו בהגנה על חיי עמנו, ומכתבו של אותו צעיר בהיותו צעיר בארבע שנים, כאשר חבש עדיין את ספסל הלימודים בכיתה השמינית של בית-הספר התיכון בחיפה — חוט שני של אהבת מולדת ועם מקשר ביניהם. אכן, דור היום ממשיך את דור האתומול.

אדוני השר, איך אתה רואה את הדרך לחינוך הנוער לתודעה יהודית ולערכים שעליהם יש לעצב את דמותו של הדור הצעיר? נכון שיש תופעות שליליות בחינוך, ברם יש כל מיני תופעות שליליות שאפשר להתגבר עליהן על-ידי חינוך. שר החינוך והתרבות ציין בסקירתו בין היתר: "בשיחות רבות-עניין עם תלמידים ומוריהם וכן ממכתביהם של הורים למדתי לדעת, כי דווקא פרק מפואר זה בהיסטוריה שלנו, אשר שמו תולדות הישוב וכן תולדות ארץ-ישראל, הוא פרק הטי-עון בדק-בית וחיוק במערכת החינוכית וההסברנית שלנו". ברור שדרושה גם מידה מסוימת של בדק-בית במערכת החינוך וספרי הלימוד בתחום התודעה היהודית והחינוך לערכים לאומיים, ויפה שעה אחת קודם.

יש לנו נוער מופלא, בעל מוראל גבוה, נוער שכמוהו אין בנמצא בין העמים. מתוכו קמו לנו גיבורים ואמיצים שהפכו לסמל לדורנו אנו ולדורות הבאים אח-רינו. הדור שלנו שואב את הרגשת האחריות והבטחון מתוך מאגר האמונה והלקחים ההיסטוריים הטובעים בדור הצעיר בארץ-ישראל. אשרי העם שבנים כאלה לו. אשרי העם שאלה בניו — לוחמיו.

בסיום, שלוחה ברכתי לשר החינוך והתרבות ולכל חבר עוזריו ולכל אלה השותפים למלאכת החינוך והה-ראה, שהיא מלאכת קודש. יהי רצון וההצלחה תאיר

יש לעודד מגמה זו, שיש בה תשובה נאמנה לחינוך מודרני. אחדות בחינוך אינה רצויה, לעומתה יש להעדיף בעבודת המחנך: רב-גויות, מקוריות, ניסויים וחידושים. לשיטת בית-הספר המקיף, ולעקרון של שיטה זו אין כלל צורך בתעודת בגרות.

המורים, המנהלים, משרד החינוך והתרבות, והאוניברסיטאות — אלה נתונים במין כבלים; הגיעה השעה לנתקם. בחינות הבגרות אינן בבחינת פדות קדושות ואין לסגוד להן.

אדוני היושב-ראש, הנושא השני שאני רוצה לדבר עליו הוא — עדות המזרח. לא תהא זו מליצה אם נאמר שמערכת החינוך, החל מהגנון ועד לאוניברסיטה, מהווה כור-היתוך לאומה מתחדשת, מתמזגת מעליותה, יוצרת ומייצרת והופכת לעם עברי עובד ועצמאי.

אולם שוויון ההזדמנויות שאנו מציגים בפני כל נער ונערה בארץ לא הוכח כעונה על הצרכים השונים. הילדים יוצאי עליות שונות מביאים אתם מטען מצטבר שונה. יש עשירים ויש עניים במטען רוחני תרבותי. יש גם שוני באווירה הרוחנית שבבית ההורים.

אנשי עדות המזרח, המהווים רוב באוכלוסיה היהודית בארץ, אינם תופסים את מקומם היחסי במערכת החינוך. במוסדות החינוך העל-יסודי הם מהווים כיום כ-40%, וזאת לאחר עלייה משנים קודמות, אך בחינוך הגבוה מגיע האחוז של יוצאי אסיה ואפריקה — קרוב: עדות המזרח — רק 12.6%, וכאן העלייה היא קטנה מאוד משנה לשנה.

על המדינה ליתן את דעתה ולהשקיע כוחות רוח וחומר וגם ממון, להגדיל מספרם של אלה בחינוך הגבוה, כי הפער המהולל והמתגלע בחברה הישראלית בין שכבות שונות יפגום מאוד בעתיד בהתלכדותו של העם והתמזגותו לעם אחד. חללים סוציאליים אורבים לפתחנו, ויש להזדרז.

תוקמנה מכינות מתאימות לצעירים מיוצאי עדות אלה, ולא רק מהם, לקראת הכניסה לאוניברסיטה. יועקנו מילדות לימודים. יתונה האוניברסיטאות דעתן לסייע להם בהדרכה ובעצה. ידוע לי כי יש התחלות יפות — יש להגביר הרבה מאוד.

אך התרופה היסודית לתיקון המצב נעוצה בגן-הילדים, זה הגן של טרום חובה. כאן יש לתת את ההזדמנות להעשרת נפשו של הילד הרך ולהכשרתו הטובה לקראת למידה.

הלמידה צריכה להתחיל, לדעתי, כבר בגן-הילדים. גילאי חמש מסוגלים לתפוס הרבה מהוויות העולם שבסביבתם הקרובה. הם נוסעים יותר מאשר בימים עברו. הם מאזינים לתכניות ברדיו ומתבוננים במסך הטלוויזיה. רובם בשלים ללימוד הקריאה, הכתיבה וה-מתמטיקה, ושמתחיל שמעמתי בשקירתו על השר על מגמה זו. אנו חיים בתקופה שבה צריך הצעיר להספיק ללמוד הרבה יותר מאשר למד דור המבוגרים. המדעים חושפים עולמות חדשים; הטכנולוגיה מסייעת בידי המדע לגלות צפונות הטבע במהירות הרבה יותר גדולה מאשר לפני-כן; מכשירים ומחשבים מאיצים את ההתפתחות האנושית ועל החינוך להדביק אותה. שנת לימודים נוספת של גילאי חמש תתרום לתוספת ידע במידה רבה.

אולם זה לא יספיק. צריך ללמוד יותר, יותר שבועות במשך השנה. שנת הלימודים שלנו קצרה מדי,

הבחינה מכניס את התלמידים לעצבנות כמעט ניאורו-טית ולמתח של שינון אשר אינו מאפשר ספיגה אמי-תית של תרבות.

לעיתים קרובות אנו שומעים בשידורי ישראל כי רינה שולחת לפנינה איחולים להצלחה בבחינות הבגרות. בדברי העידוד נאמרים דברים כגון: אל תדאגי — זה יעבור. יש כאן מתח, מתח מיותר.

תעודת הבגרות איננה דרושה כיום כמסגרת ללימודים גבוהים. רבות ומתרבות הפקולטות שאינן מספקות בתעודת הבגרות ותובעות מהמועמדים בחינות כניסה נוספות. הפקולטות שאינן נזקקות לבחינת כניסה אינן נזקקות, לעניות דעתי, גם לבחינות הבגרות. מספיקה להן תעודת הגמר של בית-הספר העל-יסודי.

לשם הבהרה נתבונן באשר איירע בבית-הספר היסודי. עד עכשיו נהגו לערוך סקר בכיתות ח' של בית-הספר היסודי. אילו היה בסקר זה רק עניין הדרוש למחקר וללימוד לקחים על-ידי משרד החינוך — נחא. אלא שהסקר גרם למתח רב בחיי בית-הספר היסודי. יתירה מכך, הסקר שימש סכר במעבר או אי-מעבר מבית-הספר היסודי אל העל-יסודי. עם הנהגת הרפורמה במדינה יבוטל הצורך בסקר זה. ייתכן שימשיכו בו למטרות אלה או אחרות, אך הוא לא יהיה דרוש כמסגרת למעבר לבית-הספר העל-יסודי.

בחינות הבגרות והתעודה אינן מסייעות לחינוך הדור, ואפילו מזיקות לו; הן יוצרות מתח נפשי בקרב התלמידים והוריהם ואינן דרושות לחינוך הגבוה. שיטה זו נולדה בתקופה אחרת והיתה כפופה לשיטת למידה שאבד עליה הכלח. יצרנו דחליל, ואנו עוסקים בעבודת דחלילים.

במשרד החינוך והתרבות נעשים תיקונים ושינויים, כפי שהתפרסם בעתונות, ורוצים להקל על הנבחנים. אבל מדוע לא ישאלו את עצמם הממונים על החינוך במדינה את השאלה הפשוטה: האומנם דרושה תעודה אחידה מטעם המדינה? מה יקרה אם כל בית-ספר על-יסודי יתן למסיימיו תעודת גמר? הרוצה ללמוד לימודים גבוהים, ממילא יגיע אל הלימודים האלה. ומי שאינו מסוגל ללימודים גבוהים, לא יהיו לעשות זאת, אפילו תעודת בגרות בכיסו. תעודה דרושה כאות שסיים התלמיד י"ב כיתות, או שאכן סיים לימודי מקצוע והוא ראו לעסוק במקצוע שלמד, כגון רופא, מהנדס או מורה. בעמדם בבחינות הבגרות לא למד התלמיד מקצוע שעליו צריך לקבל הרשאה שאמנם רשאי התלמיד לעסוק במקצוע זה או אחר. התעודה היא תעודה של סטטוס.

לפיכך, אדוני היושב-ראש, הבחינות גורמות למתח נפשי ועצבנות, גוזלות זמן יקר אשר נועד ללמידה ולחינוך, גורמות לנשירת-יתר מבית-הספר העל-יסודיים; התעודה אינה דרושה כמעט כמסגרת לבתי-ספר גבוהים וגם עולה בממון רב, כפי שמצינו בחוברת התקציב.

רב כוחו של הרגל, עד שנעשה טבע שני. כלום לא ראוי לה למדינה מתקדמת, דמוקרטית, אינמית ומקורית כמדינת ישראל, שלא תעשה צעד אשר כבר נעשה ברבות מהמדינות בארצות-הברית ובארצות אחרות?

משרד החינוך והתרבות העלה כמגמה את העקרון של בית-הספר המקיף, הכולל בקרבו ילדי שכבות שונות, מגמות שונות ורמות בהתאם ליכולתם של התלמידים.

לנו על-ידי מדעי החברה, אלא בעיקר מכוח האידיאלים ותפיסת העולם שלנו. יש לנו אידיאלים בדבר דמות החברה בה אנו רוצים, ויש לנו אידיאלים בדבר דמות האדם שיעודו לעצב חברה זו, והפער בין משאת-הנפש ומשאלות-הלב לבין ההישגים הוא מקור לדאגה, למפח-נפש ולביקורת. זה ייתודו של הנושא שאנו דנים בו, וחשיבותו מתבטאת יפה בחלקו של משרד החינוך בתקציב הכללי של המדינה.

את דברי אני מבקש לחלק לשניים: בראשיתם אני מתכוון להיות דוברים של מושבי העולים ועיירות הפיתוח, ואת מחציתם השנייה אקדיש למספר בעיות המקיפות את מערכת החינוך בכללותה וצריכות להעסיק, דומני, את מרבית הציבור בארץ.

מדכא הדבר שעד היום, עשרים שנה וחמש-עשרה שנה לאחר בוא גלי העלייה הגדולה לארץ והקמת הישובים החקלאיים ועיירות הפיתוח על ידי בני עליות אלה, עדיין נמוכה רמת החינוך הכללית שם, והפער בינה לבין רמת החינוך המצויה במקומות הישוב הוותיקים והמבוססים גדול מן הפער בכל תחום אחר. עתה כבר מצויים במקומות אלה ילדים, בניהם של בני עולים חניכי הארץ, שרמת חינוכם אינה עולה בהרבה על זו שזכו לה הוריהם בבואם לארץ. אפשר אף לסכם זאת באופן דרסטי ולקבוע, כי בעיירות פיתוח רבות ובמושבי עולים המאוכלסים ביצאי ארצות אסיה ואפריקה קיים כבר פיגור תרבותי, יחסי, מצטבר. עובדה זו, המתייחסת אל אוכלוסיה שילדיה מהווים היום למעלה מ-55% מכלל ילדי המדינה, מהווה איום חמור ביותר על עתידה של המדינה כמדינה תרבותית מפותחת, בעלת מבנה חברתי מוצק ונושאת ומגשימה ערכים יהודיים-ישראליים ואנושיים-כלליים, מדינה החייבת לשמור על רמתה התרבותית הגבוהה, כדי להבטיח את שיגשוגה הכלכלי ואת בטחונה הפיסי. כשאני אומר "בטחון", אני עושה זאת משום שיגרת לשון או אופנה. ילדים שלא זכו בילדותם בחינוך נאות, בחינוך שירחיב את עולם המושגים שלהם, בחינוך שיכוון אותם לחשיבה יוצרת ותעוזה מחשבתית, חינוך שיפתח בהם כושר של חשיבה מופשטת וכשרים שונים של ביצוע מעודן — ילדים שלא זכו בכל אלה, לא יוכלו כמבוגרים לתכנן ולהפעיל מערכות משקיות, תעשייתיות וחקלאיות, מורכבות ומתוחכמות, ולא יהיו מוכשרים לתכנן ולהפעיל מערכות נשק כאלה, ולצערך, גם זה מהגיון התקופה.

כמובן, לבד מאלה ומעל אלה, קיים בראש וראשונה הנימוק המוסרי היסודי: מערכת החינוך חייבת להפוך לפועל את מה שקיים באדם בכוון. היא חייבת לסייע לאדם לממש את עצמו, יכלתו, כשריו השכליים וכוחותיו הרגשיים עד לאופטימום, אם לא עד למקסימום.

כיוון שמדובר באחוז כה גבוה של ילדים במושבי העולים ובעיירות הפיתוח שאינם זוכים כי תמומש זכותם זו, ראוי לנו שנחשוב באשמה כבדה ונפעל מיד לתיקון הדבר. גורמי הפיגור לא השתנו אלא במעט ובמרוצת השנים, שהתיישבות זו קיימת בהן, ציבור המורים במרבית המקומות האלה, עיירות הפיתוח ומושבי העולים, הוא ציבור מורים בלתי-יציב ובעל רמה נמוכה. הם מתחלפים בתדירות גבוהה מדי. במקומות רבים עדיין נוקטים למרות-חיילות, שלמות מסירותו הרבה אינן יכולות, מחוסר הכשרה מספקת, לעמוד במשימה הכבדה. ברבים מן המקומות, במיוחד במושבי העולים, אין למצוא אפילו

יש בה חופשות ארוכות וחוגים וחופשות שלפני החג ולאחריו. ימי לימוד רבים אפשר לנצל להשלמת החסר בחינוך, בעיקר בתחום התרבותי והחינוכי.

תכנית הלימודים צריכה לכלול יותר מי טיול בארץ, ביקורים באתרים היסטוריים, שהייה בהתיישבות ספר והליכה ברגל בשבילי הארץ, ירידה בואדיות והעפלה על פסגות ההרים. ההליכה ברגל לא רק מקרבת את הנער והנערה אל גופיה של הארץ, היא גם מחנכת אותם ומכשירה את הגוף והרוח להתגברותם.

ובעניין זה רוצה אני לעורר את משרד החינוך ליתר סיוע לאכסניות הנוער ולבתי-ספר שדה הפזורים ברחבי הארץ. אלה מתקיימים באמצעים מינימליים, ויש לתת להם עדיפות, כיוון שהם מהווים חלק בלתי-נפרד מהמערך החינוכי שברשות המדינה. דרוש לכך ממון להשקעה לשם הרחבת הרשת, ודרוש לכך גם סיוע לאחזקה שוטפת. אכסניות הנוער, שבעיקרן ממוזקות על-ידי המועצות האזוריות, מסיימות כל שנה בגרעון ניכר, ולכן יש לסייע בידן.

החינוך צריך להעמיד עצמו לרשות המשימות העיקריות של דורנו. היהודים חזרו לארץ על מנת ליישבה, וכבר אמרו הראשונים: "באנו ארצה לבנות ולהיבנות בה". הקמת מקוה ישראל כבית-ספר חקלאי היתה המעשה החינוכי הנכון באותם הימים. האם החינוך ערוך היום לקראת משימה זו? האם שיטות העבודה החינוכיות והקשר של בית-הספר עם ההתיישבות מספיקים כדי לקדם מגמה זו שנקבעה ביסוד חוק החינוך הממלכתי? תנועות הנוער החלוציות, בהן נעשית עבודה חינוכית חשובה מאוד, הן המשמשות בית-מדרש של נוער לקראת ההתיישבות. תפקידן חשוב לאין ערוך, אך הסיוע של המדינה לתנועות דל, בלא כל יחס לתפקיד החשוב שהן ממלאות. אשתדק קיבלו תנועות הנוער שני מיליון לירות, ואילו בתקציב 1970/71 יש רק 1,600,000 לירות, ירידה של 25%. תמינה, באילו מן התקציבים קיצצו קיצוץ כה אכזרי. גרעיני הנח"ל הם בגורר תנועות הנוער, הם הזרוע של מדינת ישראל להתנחלות בשטחים, בחדשים ובקודמים כאחד. הצרכים גדלים והולכים, ואילו מקורות הניקה והצמיחה של גרעיני הנח"ל אינם כמעין המתגבר. אם קופת המדינה אינה מספקת, אחי ראוי להסתייע בקרנות הטוטו, או לייסד קרנות טוטו למטרה זו, על מנת להבטיח מועדונים ופעילות חינוכית בעיירות הפיתוח. אל תהיה תנועת הנוער כבת חורגת. תמיכה גדולה לתנועות הנוער תבטיח את צבא הקבע של ההתיישבות ברחבי הארץ.

היו"ר צ. צימרמן:

רשות הדיבור לחבר-הכנסת פיינרמן, ואחריו — לחבר-הכנסת אבנרי.

עוזי פיינרמן (המערך, עבדה-מפ"ם):

כבוד היושב-ראש, כנסת נכבדה. נדמה לי שיש צורך שאומר כמה מלים בטרם אדבר לגופם של דברים. חינוך הוא במובהק תחום שבו אפילו רשימת ההישגים המרשימה ביותר אינה יכולה להשיב את הדעת או הדמיון. זהו תחום רב-חשיבות וחינוי לעיצוב חיינו התרבותיים, התרבותיים והערכיים, שלעולם אין אהת יכול לחוש כי עשית בו די. יותר מכך: זהו תחום שהשינויים חלים בו לא רק מכוח מידע חדש המסופק

תכנית כזו נחוצה בכל מקום, אולם בעיקר בהתיישבות החדשה, וקל יחסית להפעילה שם. אין בלבי ספק שנחוץ הדבר ואף אפשרי כי יקוימו ליד בתי-הספר פעולות מיוחדות, קבועות להורים, כדי להעלות את מידת יכלתם להיות שותפים לתהליך החינוך של ילדיהם. יחד עם אלה יש לדאוג לכך שיקוימו במושב העולים פעולות תרבות מגוונות. אף זה תלוי, לדעתי, הרבה בחבר המורים המקומיים ובהכשרתם. אלה אף יכולים וחיבים לשמש כאנשי הקשר של המושב עם מוסדות תרבות וחינוך מבחוץ, ובמיוחד עם מרכז ההסברה על שלוחותיו. אלא שהדבר מותנה בראייה חדשה של תפקיד המורה הכפרי ובהכשרה מסוג חדש שתיתן לו.

נושא שני המצריך טיפול מידי הוא בית-הספר הכפרי המקיף. שומה על משרד החינוך לפעול מיד להקמתם של בתי-ספר מקיפים באזורים כפריים. בתי-ספר אלה צריכים לכלול מגמה אגרו-מכנית ומגמת מקצועית אחרת, שיכשירו טכנאים ואנשי מקצוע הדרושים למפעלים האזוריים, וכן למפעלי תעשייה הקיימים בהתיישבות עצמה ולמפעלים ממלכתיים-ציבוריים הקיימים או העתידים לקום, לפי התחזית, באותם מקומות. בהקמתם של בתי-ספר כאלה יש לתת עדיפות לאזורי ההר, שכן למתיישבים שם אין פרנסה מספקת מן החקלאות והם זקוקים למפעלי תעשייה שיבטיחו את איתנותם הכלכלית.

מכאן רצוני לעבור למישור השני: לבעיות המקיפות את מערכת החינוך בכללותה, שיש להן השלכות מרחיקות לכת על חיינו הציבוריים.

אנו עדים לגילויים של הלכידות שלא ידענו כמותם תמול-שלושם בקרב הנוער בארץ. הלכידות אלה, אפילו הם מתגלים לעת-עתה רק בשולי המחנה, עלולים להיות מוזיקים ביותר, משום שחוקים של דינמיקה פנימית עשויים להביא לכך כי יתפשטו אל חלקים רחבים יותר של הנוער ומושם שהם עלולים להוליד כמשקל-נגד ותופעות של שימוש בריטוריקה פטריסטי-לאומנית גבוהה ומסוכנת ביותר. שתי תופעות אלה, כל אחת לחד ושתייהן יחד, יש בהן כדי לפגוע במרקם החיים הלאומיים והציבוריים-פוליטיים שלנו.

הגורמים להלכידות אלה ידועים, ואחוזר עליהם בקיצור: אופנה של ריטוריקה מהפכנית מזויפת מהלכת בעולם, וכשאר אופנות גם היא מגיעה אלינו, אלא שהיא מגיעה אלינו בתקופה מיוחדת: בתקופה שבה לראשונה בתולדות הישוב בארץ גדל דור המודע מראש לאפשרות הוודאית כמעט שהוא גדל אל תוך המלחמה. זה כשלעצמו רקע נוח לנביטתם של זרעי מבוכה. גם הגיל הפסיכולוגי של הנוער, צעירים בני 16-18, הוא גיל נוח לכך - זהו גיל שבו מתפשט הנוער אחד אידיאלי שהוא יכול להזדהות עמו. מדינה כשלעצמה אינה אידיאל; היא רק מכשיר להגשמתם של אידיאלים חברתיים ואנושיים. הנוער דואי חש בצורך הזה להזדהות עם אידיאלים, והוא דואי מבקש לראות בחברתו ובמדינתו את המכשיר להגשמת אידיאלים אלה. משנמצא לו שאלה אינם נמצאים בסביבתו, אינם נמצאים לו - גוברת מבוכתו, וזו הופכת למצוקה אישית, המתחדדת על רקע הבעיות האישיות המטרידות אותו. ולנער מתבגר, כלכל אחד מאתנו, לא נוח במבוכה, ומכאן ההיתפסות הקלה לאידי-אלוגיות מן המוכן, למסקנות מן המוכן ולקיצוניות בגישה.

מבנים מתאימים לבתי-הספר. דווקא במקומות כאלה, שבהם ציוד הולם ועזרי-הוראה יכולים לסייע לתלמיד ולמורה באופן מכריע יחסית, חסרים ציוד ועזרים בסיסיים. מעל כל אלה, מרבית בתי-הספר ביישוב החדש הם "בתי-ספר ללא הורים", כפי שנקרא הדבר, שכן הורים רבים עדיין חסרים תודעה מתאימה, אינם חשים בצורך להיות מעורבים בתהליך החינוכי של בניהם ואף אינם מוכשרים לכך מבחינת השכלתם.

לתיקונו יש מצב אומלל זה, העולל ליהפך למעגל-קסמים חסר מוצא, יש לפעול בשני מאמצים עיקריים: האחד, המכוון ישירות לבית-הספר ורמת ההוראה בו; והשני, המכוון כלפי האוכלוסיה הבוגרת, ההורים, ראשית, יש להבטיח שבכל מושבי העולים ועיירות הפיתוח יזכו הילדים לטיפול חינוכי בגנים מגיל שלוש שנים, כדי להבטיח שבבואם לבית-הספר יהיו מוכנים לו במידה הנדרשת. יש לדאוג כי הציוד הלימודי בגנים אלה אכן יהיה כזה שיאפשר להשיג יעד זה. שנית, יש לדאוג לכך שבכל המקומות האלה יהיו מיבני בתי-ספר ראויים לשם נכבד זה, וכי יימצאו בהם המיכשור המתאים ועזרי-הוראה הולמים. מה טעם בדבר אם בקריית-מלאכי אכן קיימת מרכזיה פדגוגית מצויידת היטב, אך בבית-הספר במושב פלוגי הסמוך לשם אין יכולת לעשות בה שימוש משום שחסרים המכשירים המתאימים: מקרן השקופיות או מקרן הסרט, מכשיר הטכניקולור או מטול השקפים? אם אין ההורים מודעים לצורך או אינם יכולים לרכוש אותם, כפי שהדבר נעשה במקומות אחרים - חובה על משרד החינוך להמציאם לבתי-הספר. שלישית, יש לעשות מאמצים להכשרת כוחות ההוראה שיהיו מבני המקום ושהכשרתם תעשה אותם מתאימים להיות לא רק מורים טובים לילדי המקום, אלא אף יוזמים ומבצעים של פעולות תרבותיות משמעותיות בקרב המבוגרים. עליהם לקבל הכשרה לקראת תפקידים כמורי כפר, כמורי קהיליה כפרית. משרד החינוך חייב לאתר את התלמידים המתאימים לכך, לסייע להם סיוע כספי בלימודיהם ולתכנן בשבילם מערכת לימודים מתאימה החורגת מן השגרה, שסיכוייה להתמודד עמה קלושים. יש להשקיע מאמץ להקנות להם דעת שתוכל לשמשם בעבודתם בבית-הספר, במושב העולים ובפועל-לחם בקרב המבוגרים.

את המאמץ השני יש, כאמור, להקדיש להורים, למבוגרים, ואליהם יש להתייחס בשני אופנים: הן מצד היותם הורים לילדים שהם מבקשים להבטיח את השכלתם ואת התפתחותם התרבותית-רוחנית, והן מצד היותם אורחי המדינה הזכאים להיות מוכסי התרבות ומאוצרות הדעת השמורים לאזרחים במקומות מרכזיים. אני יודע שקיימת אפשרות להדריך הורים בחינוך ילדיהם ממש כפי שנמצאה הדרך להדריכם בטיפול הרפואי והתזונתי של ילדיהם. אני תמה מדוע אין מעניקים להורים הדרכה כזו. אנו יודעים שחלק גדול מן ההורים ביישוב החדש או בשכונות העוני בערים שייכים לתרבות שבה אין מרבים לדבר אל הילד, אל התינוק, אין יודעים את חשיבותם של סיפור וסיר באוני הילד, והדבר משפיע שלילית על אופן התפתחותו הרוחנית של הילד. משרד החינוך חייב לקחת על עצמו את התפקיד להדריך את ההורים בתפקידים זה. עליו לעצב תכנית-שיחות מתאימה, לדאוג לסרטים המתאימים, לחומר-קריאה מתאים להורים ולדאוג כי יקוימו במקומות אלה "בתי-ספר להורים". מורה מבני המקום שיוכשר למטרה זו יוכל לסייע בכך.

היהודי, לא רק שנקפה את אפשרות התפתחותן בעתיד של התנועה הציונית והזיקה לישראל, אלא חמור מכך: ייווצר פער רוחני-תרבותי בין העם היושב בישראל לבין העם היושב בגולה. עלולות להיווצר שתי תרבויות: תרבות יהודית-ישראלית ותרבות יהודית של הגולה, וזאת אף בלא שנגלוש כאן לכנעניות, ופער זה יהיה קשה לגשר עליו — והוא בנפש האומה.

יש לנצל את הנכונות והפתירות שמתגלות כעת בגולה ולהתקין את הכלים הארגוניים והמוסדיים, שישמשו בסופו של דבר לכך ששר החינוך של מדינת ישראל יהיה שר החינוך של עם ישראל באשר הוא.

ה"ר צ. צימרמן:

רשות הדיבור לחבר-הכנסת אורי אבנרי, ואחריו — לחבר-הכנסת ג'בר מועדי.

אורי אבנרי (העולם הזה — כוח חדש):

כבוד היושב-ראש, כנסת נכבדה. אקדים הערה. חבר-הכנסת ידד קרא כאן שני מכתבים — אחד של השמיניסטים החיים, ואותו הוא סילף ביודעין עד לבלי הכר; ואחד של חייל שנפל בתעלה, בנו של עסקן תנועת החירות, שהיה מופנה אלי ושעליו עניתי בפומבי.

ובכן, רצוני להעיר: אני מוצא פגם חמור ביותר בשימוש מפלגתי בדבריהם של חיילים שמסרו את נפשם. בני כל העם, חברי כל המפלגות, נאמני כל הדעות לוחמים ונופלים בחזיתות. אין הם נהרגים כאנשי תנועת החירות או כאנשי מפ"ם, וחברי תנועתי שלי אינם נהרגים כחברי תנועתי.

יהיה זה לכבוד הבית כולו, ובודאי לכבודם של חללינו, אם לא נעשה הון מפלגתי מדבריהם — שמה ייהפך חוויכוח בבית הזה להתנצחות בין עסקנים מפלגתיים, שכל אחד יסתמך על דברי הרוגי מפלגתו. קשה לי לתאר תמונה מאוסה מזו. עצמתי לכל הידידים: הניחו למתיים.

כבוד היושב-ראש, מכל הפרחים בגן הלאומי שלנו אין יפה יותר מן הפרח הקטן שנתגלה לנו לאחרונה: הדור החדש שנציגיו הם השמיניסטים המורדים. הנה לנו נוער שאפשר להתפאר בו: בני נעורים המגששים את דרכם אל מחשבה עצמית ועצמאית בביצת הקונפורמיסם ושטיפת המוח של הקשישים; בני נעורים החודרים הרגשה מוסרית, השואלים שאלות נוקבות לגבי משמעותן המוסרית של עמדותינו; בני נעורים אשר להם העוז והאומץ למתוח ביקורת על עצמם ועל ממשלתם; בני נעורים שאינם מתכוונים רק לבחירות הבגרות, אלא לבגרות האמיתית של מי שיהיו בקרוב חיילים בצה"ל ואזרחים במדינה דמוקרטית; בני נעורים המוכנים לעמוד מול השמצות של עסקנים ועיתונאים וחברי כנסת — ושמענו רבים כמוהם בוויכוח הנוכחי, לא ויכוח כי אם השמצה — בחפשם אחרי הצדק וההגיון והאמת.

ואני שואל את עצמי ואת שר החינוך: איך צמחה תופעה זו בבית-הספר הישראלי? האם צמחה בזכות מערכת החינוך או על אפה ועל חמתה של מערכת החינוך? האם משרד החינוך רואה בה את יצירה-כפיו לתפארת — פרח שיש לטפחו ולגדלו — או גידול-פרא שיש לגזום ולעקור ולשרש?

חוששני מאוד שהתשובה הנגייה היא הנכונה. כיום א' פירסמה מורה — מורה ומחנכת מגבעתיים —

השתמשתי בביטויים "הלכי-רוח", "גישה" ו"מבן-כה", משום שמה שמתרחש כיום אינו תוצאה של עיון הכרתי, אינו תוצאה של התמודדות שכלית עם בעיות או התמודדות המעוגנת בהכרת העובדות הבסיסיות. כאן אני מבקש להצביע על שורת מחללים חמורים בתחום העשייה החינוכית.

ראשיה, מתברר שאין בוגרי בית-הספר היסודי ובוגרי בית-הספר התיכון מצויידיים בידיעות הדרושות להכרת עובדות היסוד הקשורות בתולדות ההתיישבות בארץ ובתולדות התנועה הציונית. לפני התלמידים בבתי-הספר היא מוצגת במעורפל, כתנועה כמעט משיחית ולא כתנועת שיחורור לאומית. דלות זו שבהצגת העובדות, ועיוות זה בדימוי הכללי, הם תוצאה של ליקוי חמור בתכנית הלימודים בבית-הספר הישראלי, של בחירה לא-נכונה של תכנים ושל דרך הוראה בלתי-הולמת. דבר זה מצריך תיקון מיידי: יש להכניס לתכנית הלימודים בכל החטיבות פרקי לימוד שיקנו לנוער הישראלי ידיעה נרחבת בתולדות שיבת ציון המתחדשת, ויאפשרו לו הזדהות רגשית בילדותו והזדהות אידיאלוגית בבגרותו עם התנועה הציונית כמגשימת ערכים לאומיים ואידאליים אנושיים, ועם אישיה המרכזיים.

ובאותו עניין — לאספקט אחר: בתי-הספר, ובמיוחד אלה התיכוניים, יכלו לעשות יותר בנושא החינוך האזרחי-פוליטי, אלא שאף כאן גרמה, כנראה, סיסמת הממלכתיות לכך שהמורים והמחנכים ורשויות החינוך בכלל יירתעו מפני כל נסיון כן ורצוני להתמודד יחד עם התלמידים בבעיות אקטואליות. הרחיקו הדברים לכת עד כדי כך, שהמלה "פוליטיקה" הפכה למלת גנאי, ולעיסוק בה מתלווה דימוי בלתי-מכובד ממש. אולי בשל כך משבאים בני הנוער להגיב על אירועים אקטואליים, הם עושים זאת בדרך אלימה, בדרך העלולה באמת להביאם לכלל התנגשות עם מה שמכונה היום דרך גנאי "ממסד".

עיינתי במספר ספרים לאזרחות הנמצאים בשימוש בבתי-הספר שלנו, והמסקנה היא מדכדכת. נראה מתוכם שנושא האזרחות הוא עוד נושא הכולל אינפורמציה שיש לשנן אותה. אינפורמציה זו מתרכזת בעיקרה בתיאור מבנהו של השלטון בישראל, הממשד, הרשויות, ובתיאור מספר חוקי-יסוד. כפי הנראה מעול לימוד זה לעיצובו של אזרח סביל. במדינה דמוקרטית זהו מצב הרה-אסון. אין בנושא, כפי שהוא נלמד וכפי שהוא מובא בספרים שמתוכם לומדים, כל תביעה אל התלמיד, כל האצה בו, לנקוט עמדות ערכיות אישיות, להגיע להכרעות מחייבות, על מנת שיהיה אזרח פעיל במדינה דמוקרטית; אין בנושא עידוד לתלמיד להפליג אל מעבר למציאות, לחזות וביקורת, ולאפשרויות אחדות. זהו חסרון שחייב לבוא על תיקונו.

רצוני לסיים את דברי בסוגיה במישור הלאומי הכללי-יהודי. חוששני שהגיע הזמן לתת לקראת מצב שבו יהיה שר החינוך בישראל אף שר החינוך היהודי. אני יודע שעד לפני מספר שנים לא נטו קהילות ישראל שבגולה לשתף פעולה עם המדכו בארץ ולקבל ממנו הדרכה. הן התבצרו מאחורי טענות של אוטונומיה. עתה, בעיקר מאז מלחמת ששת הימים, מהשבורה לבני הגולה מרכזיותה של ישראל בחייהם, נשתנתה הנטייה. הם יותר פתוחים עתה לשיתוף פעולה כזה עם ישראל. השקפתי הברורה היא, שאם לא נעניק לבני הנוער היהודי שבגולה חינוך עברי-ישראלי, ונסתפק כמה שנעשה שם בתחום החינוך

המאה התשע-עשרה או לטפח דור המחפש את דרכו החדשה במציאות הישראלית של סוף המאה העשרים.

כל פעם שהדור הקשיש נוכח לדעת שנפער פער בינו ובין הדור החדש הזה, שנולד וגדל במציאות המדינה, הוא נדהם ונבהל ומגיב בצורה האופיינית לו: בדרישה "להגביר את ההסברה", - כאילו מעידים חיפושיהם של הצעירים על חוסר ידע, על חוסר הסברה נכונה ולא על מהות רוחנית ומוסרית חדשה. חוששני מאוד שכן יש להבין את דבריו של השר יגאל אלון בסקירתו (ואני מצטוט): "בשיחות עם תלמידים ומוזריהם, וכן ממכ" תביהם של הורים, למדתי לדעת כי דווקא פרק מפואר זה בהיסטוריה שלנו, אשר שמו תולדות הישוב וכן תולדות ארץ ישראל, הוא פרק הטעון בדק-בית וחיוזק במערכת החינוכית וההסברתית שלנו... כשיעמיק (הדור החדש) באלה, ייטיב לדעת מאין באנו, מה היה כאן, לשם מה אנחנו כאן, ולכן פנינו מועדות". טוב ויפה. מי יתנגד לכך?

בדיונים על משרד החינוך מזה חמש שנים, מאז בואי לבית הזה, הרי אני, נדמה לי יותר מכל חבר כנסת אחר, דורש לשנות את תכנית הלימודים, ללמד את ההיסטוריה של ארץ ישראל על כל תקופותיה ועמיה, על ססגוניותה הנהדרת מימי הכנענים והישראלים, עבור בימי הערבי והממלוכי והעותמאני ועד ימינו אלה, ימי תנועות התחייה הגדולות של הישראלי והפלסטיני.

אבל חוששני שלא זהו הדבר העומד לנגד עיני השר יגאל אלון, אלא שיכתוב ההיסטוריה במסגרת של צדקנות לאומית צרה ומעוותת, אותה צדקנות אשר בני הנעורים בחושם הבריא, בשנאתם הביולוגית לכל זיוף ועיוות, מתמרמרים נגדה.

מאין באנו? כולנו יודעים מאין באנו. לשם מה אנחנו כאן? גם על כך אין כל ויכוח. אנו כאן כדי לטפח חיים לאומיים בריאים במדינת ישראל. אך מה היה כאן? - כאן מתחילה שטיפת-המוח, כאשר הגברת ראש הממשלה (שהשר אלון משמש לה סגן נאמן) אומרת ששום דבר לא היה כאן, שהארץ היתה ריקה, שהיתה שממה וציויה.

בני הנעורים מחפשים אמת ומוסר. הם מחפשים אותו כישראלים. כן, גם כיהודים החדורים חוש-הצדק של המסורת היהודית. והם יודעים כי הגירסה הרשמית פשוטו כמשמעו אינה אמת.

הם יודעים שהיה כאן עם, העם הערבי של ארץ פלסטיין בלשונם, וכי שאיפתו של העם הזה לחירות לאומית לא היתה נעדרת צדק.

מרדכי ביבי (המערך, עבודה-מפ"ם):
מתי היה "עם פלסטינאי" לפי זה?

אורי אבנרי (העולם הזה-כוח חדש):
אתה רוצה שאתן לך עכשיו שיעור בהיסטוריה?

מרדכי ביבי (המערך, עבודה-מפ"ם):
לא. אני חושב שאתה צריך ללמוד את זה.

אורי אבנרי (העולם הזה-כוח חדש):
כשאגמור את נאומי, אני מוכן מעל הדוכן לתת לך היסטוריה תמציתית של העם הפלסטיני.

הי"ר צ. צימרמן:
לזה אינני מסכים.

ושמה נירה הראל, מכתב למערכת "הארץ", ובו היא משמיצה את השמיניסטים המתמרמים. לעומתם היא מציבה את האידיאל החינוכי של הנוער הטוב בעיניה, לאמור: "נערים הלובשים תלבושת אחידה, המסתפרים, המתכוננים לבחינות, השלמים עם עצמם ועם מדיניות ממשלתם". הנה אידיאל חינוכי, אידיאל שימצא את מקומו - ללא שינוי ותיקון - בברית-המועצות, בספרד של פראנקו, אצל הקולונלים של יוון.

ושוב אני שואל את עצמי: האם רק בשם עצמה דיברה נירה הראל, או שהיא צודקת ביומרתה לייצג את כל המחנכים או את מרביתם הגדולה? ובאיה צד של המתרס בין שני האידיאלים החינוכיים המנוגדים האלה עומד שר החינוך החדש?

לא אעלים מפניך, כבוד השר, שלבי מלא חששות. קרו לאחורנה דברים בבתי-הספר הישראליים, כולם בתקופת שר החינוך והתרבות והסברת-הפנים יגאל אלון. נערים שהשתתפו בחוגי ש"ח, גוף פטרויטי וציוני מובהק...

(קריאה: באמת פטרויטים מאוד - ש"ח.)

פטרויטים וציונים. זהו שמאל ישראלי חדש, כולם חניכי מפ"ם, כולם אנשי מפ"ם עד לימים האחרונים, וציונים מובהקים כולם - דבים בהם מפקדי צנחנים, כולם חיילים קרביים, אנשי "שיח לוחמים", לוחמי ששת הימים. קשה לתאר נוער נאמן יותר.

(קריאה: למי?)

נערים שהשתתפו בחוגי ש"ח - גוף פטרויטי וציוני מובהק - הוזמנו למנהלים שאיימו עליהם בגירוש מבית-הספר. בראשון-לציון הכריתו נערים לגלח את פאותיהם באותו איום. מה שייך אורך הפאות לחינוך העברי, היהודי והישראלי - לא ברור לי. בכל רחבי הארץ נערכה חתימה על פטיציה של תמיכה בממשלה, בשעות השיעורים, בכיתות, בהדרכת המנהלים והמחנכים, לפי מיטב המסורת הסובייטית.

השר יגאל אלון קיבל עליו משהו הקרוי הסברת פנים, שם תמים שמירושו בשפה גסה יותר שטיפת המוח הממשלתית באמצעות כלי התקשורת ההמוניים הכפופים לה. תעמולה ממשלתית וחינוך - הרי זה כמעט דבר והיפוכו. שטיפת המוח - התעמולה - באה להרדים את המחשבה העצמית ולכפות סיסמות ממשלתיות. ואילו החינוך בא לעודד את המחשבה העצמאית, את כושר המחשב האובייקטיבי, את חוש הביקורת, את אומץ-הלב המוסרי.

שר-החינוך והתרבות י. אלון:

אולי תביא דוגמה אחת של שטיפת מוח, שנקט שר החינוך והתרבות?

אורי אבנרי (העולם הזה-כוח חדש):
אילו היה לי זמן, הייתי יכול להביא לך יום שלם של דוגמאות.

הי"ר צ. צימרמן:

הייתי מסכים לתת לך זמן לדוגמה אחת.

אורי אבנרי (העולם הזה-כוח חדש):
אגיע לכך. בהמשך דברי אתן לך דוגמה נוקבת מאוד. כשר החינוך יש לשר יגאל אלון הכרירה: להיות אחרון הקשישים או ראשון הצעירים; לכפות על הדור החדש את המושגים, התפיסות והפרות-הקדושות של סוף

— סקירת שר החינוך והתרבות על פעולות משרדו (דיון) (ביבי, צימרמן, אבנרי, אליעד, מועדי) —

מרדכי ביבי (המערך, עבודה—מפ"ם):

אינני זקוק לזה. אם אתה רוצה ללמד משהו שיעור בהיסטוריה — לפחות תדע אתה את זה.

הי"ר צ. צימרמן:

חברי הכנסת, ההיסטוריה לא תשתנה על-ידי כך שתברים מביעים מכאן דעות שונות, ואני מבקש לאפשר לחברי הכנסת אבנרי לסיים את נאומו.

אורי אבנרי (העולם הזה—כוח חדש):

העם שהיה כאן — ואין ספק שהיה כאן עם — איך הוא מגדיר את עצמו, לא אתה, חברי הכנסת ביבי תגדיר זאת, אלא הוא בעצמו.

מרדכי ביבי (המערך, עבודה—מפ"ם):

גם לא אתה.

אורי אבנרי (העולם הזה—כוח חדש):

לא אני, לא אתה, לא הגברת מאיר ולא השר אלון. העם עצמו יגדיר זאת. ומי שאיננו רואה את ההגדרה — איננו רואה את האותיות על הקיר.

בני הנעורים האלה מחפשים אמת חדשה שתכלול את הצדק שלנו ואת הצדק שלהם, שתראה את העוול הנורא שעשה העולם לנו, אבל גם העוול שעשינו אנחנו לבני הארץ הזאת שנהפכו לפליטים.

נסים אליעד (המפלגה הליברלית העצמאית):

אתה מאמין שאנחנו גרמנו לעול הזה?

אורי אבנרי (העולם הזה—כוח חדש):

הואילא נא לקרוא בספרי את הפרק על העוול הזה. נדמה לי שאני מומחה למדי לבעיה זו.

נסים אליעד (המפלגה הליברלית העצמאית):

אני באמת מפקפק מאוד.

מרדכי ביבי (המערך, עבודה—מפ"ם):

הערבים בעצמם מגדירים את מה שאתה מכנה "פלסטיין" כ"דרום סוריה", שטח סורי אפילו בהיסטוריה הערבית המודרנית, עד להקמת המנדט. מה אתה מעלה איפוא פרקים היסטוריים שאין להם אחיזה במציאות?

אורי אבנרי (העולם הזה—כוח חדש):

אפילו היה זה נכון (ואפשר להתווכח הרבה, אבל אפילו היה זה נכון) — אתה אומר שיש עם פלסטיני מאז 1917. זה מספיק בשביל עם.

הוא מחפש תפיסה חדשה שתתן משמעות מוסרית ובסיס מוסרי להיותנו ישראלים, לשירותנו בצה"ל, למאבקנו לקיום חירותנו הלאומית במדינת ישראל.

אילו היה לי זמן, הייתי קורא כאן שוב את מכתבו של יורם שדה, את דבריו של אסי דיין, ולא מכתב אחד של שמיניסטים אלא כמה מכתבים של שמיניסטים, דברים יפים מאין כמוהם המבטאים חיפוש של דור פטרויטי, מושרש בארץ, אוהב את המדינה, המוכן להי" לחם בעד המדינה, אבל "מחפש את הבסיס המוסרי להיותנו ישראלים". דבריו של יורם שדה, אשרי האב שזכה לבן כזה. אם סבור השר שאפשר להסחית את דעתם וחיפושיהם במליצות נדושות, שאפשר לשם על הדור הזה כיפה של "ילד טוב, ירושלים", שאפשר להשביעו כילדי הבנות של "תנובה" — אינו אלא טועה. ואם הוא סבור כי אפשר להחיות את "תנועות הנוער

החלוציות" שתחזורנה כתוכים על האידיאולוגיות הזקנות בלי לחולל בהן שינוי דראסטי — אינו אלא טועה. הוא רק יצליח להגביר את הפער — ואני מזהיר מפני זה — עד כדי להפכו לתהום.

כשאני משקיף על סקירתו של השר ממבט זה, אני מלא חששות — לא חששות לנוער, אלא חששות לשר. האם הוא מפאר את הפעולה להנחלת ערבית? אך מדבריו שלו מסתבר שלומדים ערבית פחות מ-4% מן התלמידים היהודיים בבתי-הספר היסודיים והתיכוניים של מערכת החינוך. מדובר ב-4%, בעוד אנו רוצים להישאר בארץ הזאת ובמדינה הזאת בלב עולם הדובר ערבית, שאתו אנו נלחמים ואתו אנו רוצים לחיות בשלום.

כשר החינוך והתרבות התייחס השר אלון לתרבות במשפט אחד ויחיד, שבה להודיע שגם הוא מתנגד ל"מלכת האמבטיה", הביטוי העצמאי היחיד שהיה אמיץ ונון-קונפורמיסטי בתחום התיאטרון. הצגה זו הורדה, כמובן, בכוח על-ידי הלחץ הכספי של הממסד.

כבוד היושב-ראש, ההתקוממות המוסרית של הדור הצעיר היא תופעה אותנטית, גוברת ומתרחבת, ואין עדות טובה יותר לכך מאשר העובדה שהשר אלון וראש הממ"שלה וכל גבגי הלאומנות בבית הזה ללא יוצא מן הכלל בוויכוח הזה קמו נגדה בזעקה גדולה ובבהלה. כולם מרגישים שלא מספר הנערים המתמודים חשוב, אלא משקלם הסגולי כנושאי הרוח והמצפון. ראש הממשלה ראתה צורך להתמודד עם נערים אלה מעל מסך הטלוויזיה. ראינו את ראש הממשלה, גאון הפולמוס, אמנית התחבולות הרטוריות, ומולה שלושה נערים ונערה, שחסי-רה להם האינפורמציה, שהתעופפו כמו ציפורים נגד סוגרי הכלוב של שטיפת-המוח, אלא שהאינסטינקט הבדיא של דור חדש אמר להם: הדרך הזאת אינה נכונה. בוויכוח בין הגברת מאיר ובין הנערה ליאורה, ניצחה הנערה. היא מייצגת את העתיד והיא הנוסכת בנו בטחון לגבי עתיד המדינה הזאת.

הי"ר צ. צימרמן:

רשות הדיבור לחברי הכנסת מועדי, ואחריו לחברי הכנסת סנה.

ג'בר מועדי (קידמה ופיתוח):

אדוני היושב-ראש, חברי הכנסת הנכבדים. בשמחה קיבלתי את הודעת שר החינוך והתרבות מר יגאל אלון בדבר התקציב העצום שהוקצב למשרד החינוך והתרבות, הנחשב לתקציב הגדול ביותר אחר תקציב משרד הבטחון. אנו מקווים כי בבוא היום יהיה תקציב החינוך הגדול מכל התקציבים, ואילו תקציב הבטחון — הנמוך מכולם.

מר אלון ציין כמה דברים הנוגעים לפעולות משרד החינוך והתרבות, ובמיוחד — הקמת בתי-ספר במגזר הערבי, וכן בניית בית-ספר מקיף לדרוזים שישרת שלושה כפרים. אנו מייחסים לדבר הזה חשיבות רבה, שכן בתחום החינוך בני העדה הדרוזית עדיין מפגרים לעומת עדות אחרות. לכן קיבלו בני העדה צעד מבורך זה בשביעות רצון ובשמחה.

עם זאת מבקש אני מכבוד השר לעשות כל שביכולתו כדי להקים בית-ספר תיכון נוסף לבנות, שכן מצב הבנות אצלנו שונה מאשר אצל אחרים. בנותינו אינן רוצות להמשיך את לימודיהן בבתי-ספר מעורבים, וכך גשלת מהרוב המכריע של הבנות הדרוזיות האפשרות להמשיך בלימודים גבוהים. זוהי בעיה עיקרית הנוגעת לנו, שהרי

גילויים המעידים על סילוף מושגים: התכחשות לאומית אינה אינטרנציונליסט, התפרעות אינה מהפכנות, שערי-ריה איננה אופוזיציה, והאופוזיציה היא לשלטון ולא —

שלום כהן (העולם הזה—כוח חדש):
יש אופוזיציה שהיא לפעמים שעוריה.

משה סנה (מק"י):

— והאופוזיציה היא לשלטון ולא לעם העומד במערכה. אגב אורחא, טוב גם שילמדו פולקלור יהודי, ובתוך זה גם את הדימוי על המספרים המשיבים בצליל כאשר דופקים על השולחן...

שלום כהן (העולם הזה—כוח חדש):
יש כאן שני בני עדות המזרח שאינם יודעים את הסיפור הזה.

הי"ר ש. רוזן:

לטובתך אל תשאל ואל תקרא קריאות-ביניים.

משה סנה (מק"י):

אני מתחייב בפני היושב-ראש לא להשיב עליהן, בהתאם להבחנות שאמרת לעלי.

צריך להעמיק בחינוך את רציפות המורשת היהודית, מפני שהניתוק ממנה הוא הקרקע המצמיח עשבים שוטים, אבל רציפות המורשת אינה יכולה אלא להיות מלווה התחדשות בלתי-פוסקת של התרבות הישראלית החדשה, השואבת ערכים גם ממיטב המקורות של התרבות האנושית.

אני רוצה להסב את תשומת-הלב — בקיצור, כי הזמן קצר והבעיות מרובות — לכך שאנחנו צריכים לתת את הדעת על כיוון הלימוד שיהא תואם את עידן הטכ-נולוגיה. שמעתי מפי הפרופ' יובל נאמן שהרוב המוחלט של התגליות המדעיות בפיסיקה בשנים האחרונות נעשה בישראל. ואנחנו עם קטן, מן הקטנים בעולם. אבל שמעתי גם שהמחקר המדעי איננו מופנה די הצורך לכיוון השי-מושי; המחקר השימושי מפגר אחרי המחקר העיוני. ובתנאים המיוחדים שלנו, של מעטים החייבים לעשות מלאכת הרבים, צריכים אנו לשים את הדגש בכך שה-מחקר המדעי ישרת את המטרות השימושיות. אבל יחד עם זה נקפיד, שלא נשתעבד לגולם של הטכנולוגיה, ותוך טיפוח הטכנולוגיה נדע לשמור על האפקים הנרח-בים של המחשבה, על הנשמה היתירה, על הנאמנות לאידיאלים האנושיים, הסוציאליים, הכלל-אנושיים.

הכל מתחיל בבית-הספר היסודי. סבורני שהכנסת כולה חייבת להביע תמיכה במאמציו של שר החינוך להבטיח שהרחבת חינוך החובה על כיתות נוספות תמומש גם בשנים האלה שהן שנות מצוקה כספית גדולה. גם בשנות המצוקה הכספית הזאת אין אנתנו פטורים מלתקן עוול ומלסתום פערים. ואני רוצה לעמוד על הפער הערתי רק בהדגמה אחת. אם ניקח את המוסדות האקדמיים, יוצא שילדי הורים מאסיה ומאפריקה מהווים שם רק 12.6%, לעומת ילדי יוצאי אירופה ואמריקה, שהם 79.1%. כאן הפיגור הוא ממש משווע.

אני רוצה לעמוד על הפער בין עיירות הפיתוח, שהן על-פי רוב גם ישובי-ספר, ובין מרכז הארץ. מונח לפני מחקר כוח-האדם של בית-שאן. בסיכום המחקר נאמר: כרבע מבין גילאי 5—13 אינם מגיעים אפילו לרמת החינוך היסודי, בעוד שהשיעור הכללי המקביל בארץ הוא שני

דבר זה מפר את האיוון ההשכלתי בין הבנים לבין הבנות, ובסופו של דבר נוצר מכשול גדול בגלל חוסר-ההתאמה בין בני הזוגות העומדים להינשא.

אנו מצפים אף ליום שתוקם אוניברסיטה, ששעריה יהיו פתוחים לפני כל התלמידים הדרוזיים כבנים כבנות. בהודמנות זו רוצה אני להביע למר אלון את הכרת-הטובה שלנו על כל המעשים שעשה למען האזרחים הערביים במשך התקופה שכהן בתפקיד מיניסטר-אל. האזרחים הערביים במדינה מרגישים יחס של קרבה בינם לבין מר אלון בכל הנוגע להרגשה, להערכה ולמעשים פוריים וקונסטרוקטיביים. אני מודה למר אלון ומבקשו להוסיף לעשות למען האזרחים הערביים — במיוחד בתחום החינוך, שהוא היסוד לכל דבר, כדברי הפתגם: הידע מקים בניינים על בלימה, והבערות הורסת בניינים נישאים אל על. לא זו בלבד שהמדע מעלה את חשיבות האדם ומאפשר לו להגיע אל המאדים, אלא הוא גם לוחם בבערות, בנחשלות ובמחלות.

לכן אבקש מכבוד השר להקים קרן מיוחדת למתן מענקים לסטודנטים, שאין יד הוריהם משגת לשאת בהוצאות לימודיהם. יצול איפוא אדוני השר הזדמנות-פו זו כדי ללמד וללמד וללמד.

הי"ר ש. רוזן:

רשות הדיבור לחבר-הכנסת סנה, ואחריו לחבר-הכנסת ורדיגר.

משה סנה (מק"י):

כבוד היושב-ראש, כנסת נכבדה. שר החינוך והתרבות ודאי יסלח לי שאפתח את דברי לא כרוב הנואמים בדברי ברכה אליו —

שר-החינוך והתרבות י. אלון:
אתה יכול לסיים בדברי ברכה.

משה סנה (מק"י):

אשקול בדבר.

— אלא לציבור המורים, העומד להתכנס בימים הקרובים לוועידתו ה-23, חלקו הרב בעיצוב דמותו של הדור הצעיר, שהוא דור לתפארת — כפי שאנחנו רואים אותו עומד בלב שלם בחזית; כפי שהוא מוכיח תבונת-כפיים בעבודה יוצרת, בשדה, בסדנה; כפי שהוא מוכיח כוחו של מוח במחקר המדעי; כפי שהוא מוכיח את מרצו בקבלו עליו בהדרגה את תפקידי הניהול של המוסדות המשקיים, התרבותיים, הממלכתיים. יבואו הם על הברכה, המתכבים והתניכים.

בטוחני שהדור הצעיר כולו, רובו פכולו, ממוג בתוכו את הנכונות להגנה ואת השאיפה לשלום, ואיננו שם פדות בין מלחמת המגן ובין החתירה לשלום. ואני מקווה שה-חינוך יתמיד בהעמקת שני היסודות האלה, את הנכונות להגנה והשאיפה לשלום, ולא יתן שיתרבו גידולי פרא להכרסמים באחד משני העקרונות האלה, ולא יתן שנכיר נות ההגנה תסתאב להתנשאות לאומנית, ולא יתן שה-שאיפה לשלום תסתאב להתבטלות לאומית. כי אנתנו עם המגן על קיומו, על חירותו, על עתידו, ולא עם המדביר גוי אחר תחתיו. ואנחנו שואפים לשלום שיהיה בו שוויון בין העמים ואחווה בין העמים, ולא נמיד רצון השלום בבהלת כניעה.

החינוך צריך לדאוג שבדור הצעיר לא יוכלו להתגלות

החינוך והתרבות — להרים את המשא הכבד ולנהלו בהצלחה על מיי-מנוחות.

חברי הכנסת, אנו עומדים בעיצומו של ביצוע הריפורמה. שר החינוך הקודם, מר זלמן ארן, השקיע כוחות עצומים במערכת החינוך, הרחיב גבולותיה ואופקיה, ובתקופה האחרונה לכהונתו התמסר לשינוי מבנה החינוך וגיבושו, קרי: הרפורמה. אינני יודע מה הן התוצאות כעת, ואם כבר יש תוצאות ועדיין קשה לסכם אם טוב הדבר ליהודים או לא טוב; ואולם ידוע לכל — ואין זה סוד — שלא קלה היתה המלאכה להעביר החלטה בכנסת לשם שינוי מבנה החינוך, ועל אחת כמה וכמה לא קל לבצע שינוי בתנאים המיוחדים שלנו.

הצעת הרפורמה נתקלה בהתנגדות קשה גם מצד הורים רבים, ובמיוחד נתעוררה התנגדות בקרב ציבור המורים, ומאבקם לא פסק עד היום. גם חלקים ניכרים מתוך הציבור הדתי התנגדו לרפורמה, ובכל מפלגה ומפלגה היו הדעות חלוקות. אנו התנגדנו לרפורמה המוצעת משלוש סיבות: (א) בגלל האפליה העלולה להיגרם לחינוך הדתי; (ב) בגלל הפגיעה בשיטות החינוכיות; (ג) בגלל ההוצאות הכספיות הגדולות שאין המדינה יכולה לעמוד בהן. אמרנו: רפורמה — כן, בבקשה, אך רפורמה מהותית; שינוי מבנה — כן, אך שינוי רדיקלי, שינוי מהותי: שיבה למקורות, לשורש היהודי. יש להחזיר את החינוך בישראל למקורותיו ולהעלותו על דרך המלך, היא הדרך שתבטיח את קיומו כעם מאוחד, עם ישראל.

ומה המצב לאמיתו בשלוש הנקודות שהזכרתי? — לצערנו, למרות הרצון הטוב — ואני מאמין בהחלט שיש רצון טוב — אין מנוס מהפליית. לא שרוצים להצר לחינוך הדתי, חלילה, אבל קשה להדביק את החסר שנצטבר במשך שנים. למשל, אינני חושב ששופר המצב בוגע למבנים לחינוך הדתי, וכדוגמה אזכיר רק את בית הספר בבית יוסף אשר בעמק בית שאן. בדקתי, והנה התברר שלמרות ההחלטות וההבטחות לא הוקם בניין לבית הספר הממלכתי-דתי. אמנם גורמים מסוימים — אשר בשעתם הועיקו את דעת הציבור על אפליה לגבי החינוך הממלכתי-הדתי וטענו שאין סגן שר דתי במשרד החינוך, והתכוונו להצר הכנסת ממפלגה דתית אחרת, שכיחן כסגן שר בימי הכנסת השישית — כעת אותם גורמים ממלאים פיהם מים, כי קשה להם להתלונן על אפליה כאשר סגן שר ממפלגתם מכון בתפקיד זה. אבל אותו המצב נשאר בינתיים ללא שינוי, כמובן עם רצון טוב. הוא הדין לגבי הישיבות התיכוניות — ללא ספק תפגע בהן הרפורמה.

שר החינוך והתרבות י. אלון:
הן אינן חושבות כך.

אברהם ורדיגר (פועלי אגודת ישראל):
אדוני השר, אשמח מאוד אם תשגיח אתה בכהונתך שלא יקרה דבר זה, אבל בינתיים אני שומע רמזים אחרים.

אשר לתקציב לביצוע הרפורמה — ידוע ברבים, שיש רמז ברור מטעם האוצר להאט את ביצוע הרפורמה ולבצעה רק באותם מקומות שכבר יש שם מבנים, ציוד וכוח-אדם מתאים; לא כפי שתוכנן מלכתחילה.

הוא הדין לגבי ביצוע חוק חינוך חובה חנים בכיתות ט' ו"י. הרחבת המסגרת תימשך שלוש שנים יותר מכפי

אחוזים בלבד. ובכן, נטולי חינוך יסודי: 2% בארץ, 25% בבית-שאן. באותו מחקר אנו קוראים, כי כשליש מבני הנוער מבית-שאן משובצים במסגרת הלימוד העל-יסודי. רק שליש זוכה ללמוד בבית-ספר על-יסודי, בעוד שבארץ כולה זוכים 56%.

הבאתי מספרים אלה כדי להדגים מה גדול הפער בין העדות ומה גדול הפער בין ישובי הספר ובין הממוצע הארצי של האוכלוסיה בכללותה.

אנו צריכים להזכיר גם את בעיית החינוך בקרב הערבים. אם מדינת ישראל מילאה חובתה בתחום היסודי, ובבית-הספר היסודיים נמצאים 12% מכלל הילדים הערביים, כאחוזם באוכלוסיה, הרי הושג השוויון בזכותו של חוק חינוך חובה. לעומת זאת, אחוז התלמידים הערביים בבתי-הספר התיכוניים ירוד הרבה יותר. וכאשר אנו באים לבתי-הספר הגבוהים אנו מוצאים שאחוז הסטודנטים הערביים הוא 1.5% לעומת 12% מתוך כלל האוכלוסיה. אני חושב שצריך לראות את תומרת התנועה הזאת, אם כי זו אינה התנועה כולה. הצד השני של המטבע הוא שגם אותם צעירים ערביים הזוכים להשכלה גבוהה אינם מקבלים אחר-כך תעסוקה הורחבת למתן את השכלתם. ושני צדדים אלה שייכים למטבע אחד.

ולבסוף שתי הערות קצרות. האחת — אני תומך גלה בהחזרת הוכחות של תנועות הנוער לפעול בבתי-הספר, יען כי ההוראה בבית-הספר נותנת את היסודות של ההשכלה והחינוך, אבל את ההכשרה של הנוער לחיים חברתיים לאומיים נותנת התנועה. גם כיום, כאשר בית-הספר חסום לכאורה בפני תנועות הנוער, אין החסימה מלאה, ואינני יודע אם עקיפת החסימה היא כל-כך סלקטיבית. לכן טוב יהיה, אם ייקרא דרור לחיים אידיאולוגיים, רעיוניים, תנועתיים בתוך בית-הספר.

לבסוף אני מבקש את שר החינוך והתרבות — ואני מברך בסוף דברי לפי עצתו, ומקרב לב — לשים לב לדברים הקשים והרציניים שאמר פה חבר-הכנסת לוי, המזכיר הכללי של הסתדרות המורים, שהתירע על "תועפות של מלאות בבתי-הספר, גילויים של עייפות, מפת-צוץ ואף משבר בקרב ציבור המורים". נהני מאמץ כולל כדי שתופעה זו תיעלם והצורך בהתערעה עליה ייעלם גם הוא.

היו"ר ש. רוזן:
רשות הדיבור לחבר-הכנסת ורדיגר.

אברהם ורדיגר (פועלי אגודת ישראל):
אדוני היושב-ראש, כנסת נכבדה. אני מברך את סגן ראש הממשלה השר יגאל אלון להופעתו הראשונה כשר החינוך והתרבות בדיון על תקציב משרדו. סקירתו היתה מאלפת ומלאת תוכן, ונתחדשו לנו דברים רבים בתחום החינוך ועתידו במדינה. השר יגאל אלון הביא אתו סגנון חדש של עבודת-צוות ושיחות, ובוודאי יהיה הדבר לברכה לחינוך ולכל הרואים בחינוך העם את יסוד קיומו.

משרד החינוך והתרבות הוא אחד המשרדים הגדולים והמורכבים ביותר בין משרדי הממשלה השונים. היקף פעולות המשרד וגיוונו, והשטחים הרבים שעליו לפעול בהם, דורשים התמסרות ושינוי רבה. אין לי ספק שכבוד השר, אשר הוכיח את כשרו במשרדים שהיה מופקד עליהם בעבר, יידע — יחד עם עוזריו הנאמנים, סגניו, המנהל הכללי וסגניו, וצוות העובדים המצויין של משרד

שתוכנן, והנהגת חינוך חובה חינם לכיתה י' תתחיל לכל המוקדם בשנת תשל"ה.

ידוע לנו, שכאשר נודעה כוונת האוצר לקצץ קיצוצים נוספים בתקציב המשרד, התנגד לכך שר החינוך והתרבות נמרצות ואמר: אצלי לא תקצצו. כך פורסם בעתונות. לכל הדעות צדק השר בגישתו התקיפה; שהרי אם יש צורך בקיצוצים בגלל הצרכים העצומים בתחומי הבטחון ובגלל הלבטים המשקיים והכלכליים של המדינה, יש לחפש את המקורות לקיצוץ במקומות אחרים, לפי סולם העדיפויות, ונראה שמתקציב החינוך המוקפא אין עוד מה לקצץ.

אדוני היושב-ראש, חסד עשה הקדוש-ברוך-הוא עמנו במלחמת ששת הימים — לא רק בנצחון המזהיר ובנסים הגלויים לעינינו, אלא גם בזינוע הגדול אשר זינע את העם כולו ובמיוחד את הנוער היהודי בישראל ובגולה. במלחמת ישועה זו הוכיח הנוער היהודי, הנוער הישראלי, כי רגש של אמונה עמוקה פועם בלב, ורוח ישראל המקורית והבלתי-מודעת לו פרצה מעמקי נשמתו. התעוררה בו הנקודה היהודית, והניצוץ התלקח והיה לשלהבת. התברר שהולכת ומתחזקת ההכרה בשרש היהודי, במקור היהודי, כי הנוער מתגעגע למשהו נעלה ומחפש לעצמו דרך ואינו מוצא מנוח. עדות נאמנה לכך הן שיחות הלוחמים בקרב צה"ל ובקיצוצים החילוניים.

את מי עלינו להאשים בכך? כלום לא את המחנכים ואת העומדים בראש מערכת החינוך והאחראים לה? אומרים לנו: תיקנו. יש תכנית של תודעה יהודית בבתי-הספר הכלליים. חברי הכנסת, האם מותר לנו להסתפק בכך? האם די לנו בתכנית זו של חינוך יהודי בקצה המזלג? האם די בלימוד התנ"ך כלימוד "הומניסטי" בצורת סיפורים על התנ"ך ודמויותיו, מבלי לגעת בשאלת האמונה באלוקי ישראל, באותה אמונה שנישאה על שפתותיהם של בניאי ישראל בתורה, בנביאים ובכתובים? האם ללימוד טקסטים מתוך המדרש ופרקים נבחרים של התלמוד נקרא לימוד תורה, ובכך נסתפק? החינוך החילוני ניתק את עצמו מהשרשים העמוקים של עמנו, מהיצירה הנפלאה של עמנו לדורותיה. ולכן אל נתפלא בהיתקלנו בתופעות בלתי-מוקבלות בבתי-הספר התיכוניים ובאוגני-ברסיטאות שבמדינתנו. אמנם לא הגענו, חלילה, למצב של סגירת אוניברסיטאות בגלל התפרצויות ומאורעות דמים כבאירצות-הברית, צרפת ואיטליה; אבל מי יערוב לנו שאלמנטים מסוכנים, אנשי "מצפן", אנשי הוללות והתפרקות למיניהם, אלה אשר מצאו להם שעת-כוש והזמין את האוניברסיטה בנדיט-כהן כאורח ציבור הסטרי-דנטים לכבוד "יום הסטודנט" — מי יערוב לנו שאלה לא ידביקו את הנוער שלנו — שברובו הוא טוב ורציני, נוער לומד וחושב, כל אחד לפי דרכו — העלול להיגרר אחריהם?

סימן לכך ההתפרעויות על-יד ביתה של ראש הממ"ש שלה ובחצר ביתה, חסימת הכביש בקריה הממשלתית, הצגת "מלכת האמבטיה" ותוצאותיה. מעצר הדבר, אך עובדה היא: חלק מסויים מבין תלמידי תיכון ואוניברסיטאות בארץ מפגין את מרדנותו במוסכמות החברה, ומנסה להיחלשות לנוער באירופה ובאירצות-הברית גם בלבושו ובדעותיו. על משרד החינוך והתרבות מוטלת החובה לעמוד על המשמר, ולמנוע השפעות זרות ויבוא אידיאולוגיות והרגלים אשר אינם הולמים את מדינתנו ואת אפיה.

אדוני היושב-ראש, באישור הנהלת בית-הספר "תיכון חדש" בתל-אביב הופיע לפני צופי הטלוויזיה צעיר, תלמיד הגימנסיה, הנראה מעשן חשיש. הדבר עורר תסיסה בציבור, מורים והורים הודיעו. מנהל הגימנסיה הסביר, שמדובר בתלמיד יוצא דופן. נניח שכן הדבר, אבל נשאלת השאלה התמימה: לשם מה תכנית כזאת בטל-ויזיה? מה אילץ את הטלוויזיה הישראלית להציג לפני הצופים — ביניהם רבבות ילדים ונוער החווים בתכנית "עולם צעיר" למיכה שגריד — את "עולמם" של צעירים העומדים על סף בחינות-בגרות ועל סף גיוסם לצה"ל, כפי שאמר מגיש התכנית האם זה נחוץ? האם כך מחנכים? ולכן יש לברך על היוזמה של החינוך המשפטי ועל החלטת רשות השידור לפתוח בהסברה מקיפה בכל דרכי התקשורת הממלכתיים — על נושא הסמים המסכנים וסכנתם.

ולבסוף, חברי הכנסת, מלים ספורות על ההפליה בין מורה למורה, כוונתי — למורים בורם החינוכי המוכר הנקרא "החינוך העצמאי". אינו מכיר את המצב בקופת מרכז החינוך העצמאי. כנראה קשה המצב, ואם כך הוא — האחזקות מוטלת על המדינה, ועליה לשאת בעול חינוכם של כל האזרחים. אם החינוך המקורי אינו יכול להתקיים, על המדינה לקיימו בכל מאת האחוזים מבלי שייפגעו, חלילה, כמלוא הנימה שיטת הלימודים והפיקוח.

אולם כל זה אינו נוגע למורים הממלאים את תפקידם הקדוש בנאמנות ואינם מקבלים את משכורתם במועדה; ובדרך כלל מקבלים אותה רק אחרי איומים בשביתות בהשבתות בניגוד להשקפתם ורצונם, והדבר גורם לבי-טול תורה. מדוע יש להפלותם לרעה? מדוע אי-אפשר שיקבלו המורים את משכורתם ישר מקופת המדינה, וכך תבטח מחייתם המינימלית? החינוך הזה יקר לנו מכל החינוך התורתי המקורי הוא ציפור-נפשנו, הוא מכון להמשך הלימודים בישיבות ומוחזק את מבצרי התורה. בלי חינוך זה וכלי ישיבות, חס וחלילה, אין לנו עתיד וקיום. טוב לי תורת פיק מאלפי זהב וכסף.

היו"ר ש. רוזן:

רשות הדיבור לחברת-הכנסת פינברג-סרגי, ואחריה לחברת-הכנסת בן-פורת.

עדה פינברג-סרגי (המערך, עבודה-מפ"ם):

כבוד היושב-ראש, כנסת נכבדה, ברגש של אחריות גדולה ניגשת אני לעסוק בנושא זה של חינוך ותרבות בארץ. נראה שחמדי, ואולי היום עוד יותר מתמזג, אין נושא שיקבע את עתידנו במידה שווה לחינוך. בתקופה זו דווקא, כשמלחמה לנו בכל החזיתות וכשמיטב מאמצינו האנושיים, הכלכליים והכספיים ניתנים למערכת הבטחון, — יותר מתמיד צריכים אנו לתת דעתנו לנושא זה של חינוך הדור הצעיר, כי בזה עתידנו.

הדור הזה המתחנך עכשיו בבתי-הספר שלנו, תפקידים גדולים מוטלים עליו. חוששת אני שדור זה יהיה עדיין דור הלוחמים של מחר ומקווה אני שהוא הדור אשר יביא עמו את השלום ויצטרך להמשיך ולבנות ולפתח את הארץ הנפלאה הזאת. החינוך והמאמצים שנשקיע בהם היום — אלה ישאו פירות בעתיד. לכן, על אף להלך הכספי והכלכלי ועל אף דרישות הבטחון העולות וגוברות מיום ליום, עלינו להמשיך ולהשקיע כספים וכוחות אנושיים במערכת החינוך.

יחסית, ואנו צריכים להעניק להם את כל ההישגים החינוכיים כדי להנך דור חדש של גילויים מחוסנים מפני הנאי הטבע הגלילי והקשיים שיינקלו בהם, כדי שיוכלו לתרום במיטב כוחותיהם הגופניים והרוחניים לפיתוח האזור הנפלא הזה, שעוד הרבה הרבה יש לעשות בו.

יש לשנות את התקנים של משרד החינוך ביחס למספר הילדים בכיתות. יש לתת עדיפות לאזורי הספר, ויש להפנות כספים וכוחות חינוכיים לאזורים אלה. יהי נא הספר לנגד עינינו תמיד, וניתן לספר את ההרגשה שהוא במרכז התעניינותנו.

הייתי רוצה לדבר על גילאי 3-4. בקרב הוגי-הדעות בתחום החינוך אין כיום מפקקים שגילים אלה, ואף מוקדמים מאלה. חשובים הם לעיצוב דמותו של הילד. ואני מזמינה אתכם, חברי הכנסת, לבקר בבתי הילדים בתנועה הקיבוצית ולראות את ההישגים הנפלאים שלנו שם. מי שרואה את הרצינות הנפלאה ואת שמחת היצירה של הילדים הקטנים בני 3-4 בגן-הילדים הקיבוצי, כשהם עוסקים בבנין משחק ויצירה אמנותית — יודע שכאן גדלים אנשים עצמאיים ובעלי תושייה ומחשבה.

נראה לי שדווקא בארץ כשלנו, שבה אוכלוסיה מגוונת, מורכבת מגלויות שונות, שכבות ברמות שונות, דווקא כאן צריכים אנו להקדיש תשומת-לב מיוחדת לגילאים הצעירים. דווקא לילדים מן השכבות הנחשלות, שאינם יכולים לקבל אווירה חינוכית מתאימה בבית, ושהתנאים הכלכליים של ההורים או הרקע התרבותי שלהם אינם יכולים לספק את צרכי הילדים, — דווקא לילדים אלה אנו צריכים לתת את המקסימום האפשרי בגילאים מוקדמים יותר, וברור שאז יבואו במטען גדול יותר לבית-הספר ויכולו להגיע להישגים חינוכיים גדולים יותר.

ואף כי צריך לברך על הרחבת חוק חינוך חובה והחלתו גם על הכיתה ט' — וחשוב להעיר הערת-ביניים, שאסור לנו לדחות מנימוקים כספיים את הגשמת החוק —, יחד עם זאת חובה עלינו להכין את גילאי 3-4 מבין השכבות הנחשלות, על מנת שיוגיעו לבית-הספר עם הכשרה מספקת ויכולו לעמוד ברמת הלימודים ולהגיע להישגים נאותים.

ומכאן לנושא האחרון שרצוני לעסוק בו, הוא הנושא של תנועות הנוער. שר החינוך בסקירתו הקדיש מקום לכך, ואולי אפייני הדבר שעתון "הארץ", במדור החינוך שלו, יצא נגד שר החינוך בקודה זו וטען שתנועות הנוער עבר זמנן. יודעת אני שרוב הוויכוח בנושא זה. יודעת אני ומדאגת אני מכך שרבים הרוצים למצוא תחליפים לתנועות הנוער. שמעתי רבים וטובים האומרים כי תנועות הנוער מילאו תפקיד חלוצי לפני קום המדינה, ועכשיו המדינה תמלא את התפקידים שהטילו תנועות הנוער על עצמן. לי נדמה ששורש הוויכוח עמוק הרבה יותר, ולא כאן המקום להרחיב עליו את הדיבור. אסתפק איפוא במשפט אחד בלבד. הקמת המדינה היתה רק שלב בהגשמת הציונות ועוד רבה הדרך לפנינו. וכל התנועות ההתנדבותיות וכן ההגשמה האישית לא רק שלא עבר זמנן אלא שיש עוד לפנינו תפקידים רבים מאוד.

בימים אלה דווקא, כשעל הנוער בעולם כולו עובר משבר גדול של חיפוש דרך והדי הדברים מגיעים גם אלינו לארץ, בימים אלה דווקא נועד תפקיד לתנועות

שמענו כאן סקירה מקיפה מפי שר החינוך החדש על תכניותיו לפעולה בשנים הקרובות, ומצטרפת אני מקרב לב למברכיו. נראה לי שמרצו ויכלתו של השר החדש ורבקותו במטרה, שאינם צריכים את המלצתי, מבטיחים שהרבה ייעשה בתחום זה, והשר ירחיב ויפתח את ההישגים המבורכים שזכה להם משרד החינוך בראשותו של מר ארן.

הרשוני נא להקדיש דברי לנקודות מספר בלבד, כי ברור שבגלל קוצר היריעה אין לגעת בכל הנושאים. ואולי אתחיל בבעיה שהזמן גרמה, היא בעיית החינוך והילדים בישובי הספר.

לפני שבועיים בערך היינו, במשלחת של ועדת החינוך והתרבות, בסיור בבית-שאן. אתמול סיירה ועדת החינוך בגליל העליון בישובים שעל גבול לבנון. התרשמתי מאוד מן הביקור בבית-שאן. יודעת אני מבשרי את המצב בישובי הספר, ואני חיה את הבעיה יום יום ושעה שעה. נראה לי שצריך לברך מעל במת הכנסת את המחנכים ועובדי החינוך בישובי הספר, שנוכח הפגזות ושריקות הפגזים מנסים ומצליחים להמשיך את עבודתם החינוכית המבורכת. התרשמנו בבית-שאן שהמצב שם חמור ויש הרבה לעשות. אך ההישגים שראינו בבית-הספר הוכיחו לנו שהמורים ועובדי החינוך משמשים בתפקיד בעל חשיבות ראשונה-במעלה. יודעים אנו את ההישגים הנפלאים של המחנכים בקיבוצי עמק בית-שאן ועמק הירדן, שמוסיפים להנך את הילדים בשלוש השנים האחרונות בתוך המלחמה ממש. מי שקרוב לספרות החינוכית מצא בה חומר רב על השפעת ההשייה במקלטים על ילדיו, ונדמה לי שמכאן צריכה לצאת הקריאה כי על משרד החינוך לעשות כל מה שביכולתו — והוא מרבה לעשות, והרבה למעלה מיכלתו הרגילה — כדי להקל על התנאים הן של המורים והן של הילדים בישובי הספר. מזגני אוויר, מכשירי טלוויזיה, פטיפונים, רשמקולים, משחקים, ספרים, ועוד ועוד — אלה הם רק מעט שבמעט מן הדברים שצריך להעניק לילדים כדי לעזור להם במעמדם.

ומכאן לבעיית ישובי גבול לבנון. לצערנו הרב, רק בעקבות האסון הנורא של הפגיעה באוטובוס של ילדי אביבים הופנתה תשומת-הלב לבעיה בישובים אלה. לא אגלה סוד בטחוני אם אומר, שרוב ישובי גבול לבנון, הן המושבים והן הקיבוצים, אינם גדולים במספר כבדיהם. וזוהי בעיה שבעקבות כך אף מספר הילדים איננו גדול.

לא עלי התפקיד לציין את הערך הגדול של שר-שרשת ישובים אלה לאורך הגבול. אך חייבים אנו ליצור בישובים אלה תנאים המאפשרים חיים בכבוד. לא כאן המקום לדבר על הבעיות הבטחוניות והכלכליות של האזור, אני רוצה לדבר רק על הבעיות החינוכיות.

מספר הילדים הקטן מכתוב מילא כיתות קטנות שאין תמיד לפי התקנים של משרד החינוך. גם הרצון לקיים מערכת של בתי-ספר אזורים אינו פותר את בעיית המספר הקטן של הילדים. לדוגמה, בית-הספר האזורי המתוכנן לקיבוצי החר במועצה האזורית מרום הגליל, מספר הילדים בו לא יהיה גדול במיוחד. יחד עם זאת אני חושבת שאנו צריכים לתת לילדים באזורי הספר את כל התנאים החינוכיים והלימודיים שניתנים לילדים במרכזי אוכלוסיה גדולים, ולצייד את בתי-הספר במעבדות למדעי הטבע, בתי-מלאכה ללימודי עבודה וכלכלת-בית, אפשרות יות מתאימות ללמוד אומנות, וכדומה. ילדים אלה יתגוררו עוד שנים רבות, ואולי יחיו רוב חייהם, בישובים קטנים

אותה. בבואו לכתוב את פרשת כבדת הדרך שעברו ילדי עדות המזרח, בני הישובים החדשים ושכונות הערים, אופן קליטתם החינוכית וקידום בסולם ההשכלה, ימצא החוקר בכל קפל וקפל את חותמו ועקבותיו של ארן. הוא אימץ את הדעה שהפגיר של חלק מילדי ישראל הוא תוצאה מהזנחה; שנסיונות הדיוור, הכלכלה, הסביבה, שיטות הלימוד, הצפיפות בכיתה, וכ' — הם אשר גרמו לו. מכאן גם המסקנה, שככל שישופרו השיטה והנתונים, כן יפתח הפיגור עד שיעלם. הוא דחה את תליית הקולר בהיסטוריה או בהרכב הגנטי של שכבות אלו. הוא ניגש לעניין במרץ המאפיין אותו ובהתלהבות היאה לאדם שהתחנך בארץ מוצאו על ברכי מהפכה שניסתה להעלות קרנו של האדם באשר הוא פרט מול חברה דורסנית. הוא עשה את כל אשר לאל ידו כדי לצמצם את הפער. הוא שמח על כל תעודת בגרות שהושגה ושנושאה היה בן ארצות האיסלאם. בהקשר זה תמונה ביותר עמדתו של "הד החינוך", אשר התקפותו על האיש לא פגו גם אחרי שנטש כהונה זו כפיוּת־הטובה. ארן אימץ, יותר מכל אדם אחר, את הוּצִיאִילִיסם בחינוך במובן הטוב שבו, במובן המעשי, המציאותי. על כן הוא ראוּ לברכה ולהוקרה ושנכה זמן רב ללמוד מעצותיו ומתפיסותיו בענייני חינוך. אני מדגיש: חינוך, כי במישורים אחרים יש לי חילוקי־דעות עם ארן.

כבוד שר החינוך והתרבות — ונניח בינתיים לסגן ראש הממשלה —, משוכנעני כי במרץ שתשקיע ואם תרצה להפעיל את מירבו בחינוך, ובתפיסתך החברתית, תציעי קדימה את החינוך ותצמצמי את הפער שעודנו גדול. וכדי להסביר את דברי, עלי להסיר את המעטה מן המספרים המוכיחים את המצב:

בשנים תשכ"ד–תשכ"ח היוו בני ארצות האיסלאם בכיתות היסודיות 63.2% בכיתה א', 62.8% בכיתה ב', וכך עד כיתה ח' שבה היוו בני ארצות האיסלאם 53.6%. ואילו הממוצע בבתי־הספר העל־יסודיים היה 25.9% בתשכ"ד ו־40.3% בתשכ"ט; בכיתות ט' היה הוא 47.6%, ובכיתות י"ב — 26.9%. הנשירה בכיתות ט' עד י"א התבטאה ב־47.7% בשנת תשכ"ד לעומת נשירה כללית של 31.5%. ואילו בתשכ"ז היתה הנשירה של בני ארצות האיסלאם 43.8%, בעוד הנשירה הכללית היתה 29.2%. כלומר, על אף הנשירה הגדולה של בני ארצות האיסלאם מכיתות אלה, הרי מבחינה יחסית נשירתם קטנה מן הנשירה הכללית. לעומת זאת, הנשירה מכיתה ט' ועד י"ב מגיעה ל־70% בערך, והוא אחוז גדול מאוד.

מה פירוש הדבר? פירוש הדבר הוא כי ככל שנשקיע מאמצים גדולים בחינוך ובהתאמת שיטת ההוראה לתלמיד ולא להיפך, כן נגיע להשיגים גדולים יותר. התאווה ללימוד נעשית תופעה מושרשת שיש לעודדה.

64.9% מן התלמידים בבתי־הספר התיכוניים של ערב נמנים עם בני ארצות האיסלאם. היינו, אותם הנערים שהתאכזר להם הגורל לא זנחו את לימודיהם והם מתעקשים להשיג אותם בשעות הערב.

מה המצב בתעודות הבגרות והגמז? בתשכ"ט גדל המספר הכללי של הזכאים לתעודות בגרות ב־6.5% לעומת תשכ"ח וב־17.9% לעומת תשכ"ז, ואילו מספרם של בני ארצות האיסלאם גדל ב־20% לעומת תשכ"ח וב־45.3% לעומת תשכ"ז, כלומר, עלייה גדולה של

הנוער. תנועות הנוער החלוציות על כל גוגינה: הנוער העובד, מחנות העולים, הצופים, בני עקיבא — כל אלה ממלאים תפקיד ראשון־במעלה בחינוך הנוער. תנועות הנוער מקנות לנערים ולנערות ערכים ונותנות תוכן לחייהם. הן מחנכות אותם להגשמה אישית.

נדמה לי שהמדינה, באמצעות משרד החינוך והתרבות, צריכה להשקיע הרבה מאמצים ולהושיט את מלוא העזרה לתנועות הנוער הממלאות תפקיד חיוני ראשון־במעלה, שאין שום חלק אחר במערכת החינוך שלנו ממלא אותו ושאין לו תחליף.

אמנם זכו תנועות הנוער להכרה רשמית, אך אין די בכך. צריך לתת להן עזרה להקמת מועדונים. צריך שהמודים כולם יהיו משוכנעים בערך של תנועות הנוער ויהיו גורם מדרבן ומשפיע על הנערים להצטרף לתנועות הנוער. וכמובן אין לשכוח שתנועות הנוער בארץ ובגולה הן הרזרבה היחידה כמעט המספקת לנו כוח־אדם להתיישבות, לישבים קיבוציים ולהיאחזויות הנחל־השנינות, אשר ממלאות תפקיד חיוני בגבולות הארץ.

נגעתי רק בכמה אספקטים של המפעל הגדול הזה הנקרא חינוך ותרבות. ואסיים במשפט אחד: נשקנו הגדול ביותר הוא האדם היהודי, ובמאמצים שאנו משקיעים בחינוך ובתרבות אנו בונים את עתידנו — את עתיד העם בארצו.

היו"ר ש. רוזן:

רשות הדיבור לחבר־הכנסת בן-פורת, ואחריו לחבר־הכנסת דניאל־נאור.

מודני בן-פורת (המערך, עבודה—מפ"ם):

אדוני היושב־ראש, כנסת נכבדה. הקשבתי ואף קראתי את הסקירה הממצה על פעולות משרד החינוך והתרבות שהביא סגן ראש הממשלה ושר החינוך והתרבות מר יגאל אלון. רצוני לברך אותו ולציין את התרשמותי החיובית מן הקשת הרחבה של הנושאים שנכללו בסקירה. ניכר היה כי השר כבר מצוי בעבי קורתו של המשרד.

חברי הכנסת, נגזר על עמנו לחיות את כל חייו במתח ובאימוץ הכחדה. כשצערנו עומדים על נפשם ומגינים על המדינה המתקיימת תוך רעמי תותחים ויריות כדורים, זכות גדולה היא לפתח את ההכרה שלא לעולם מלחמה, ואכן קיימת תקווה גם לשלום. התפקיד של הקניית ערכים, הרבצת השכלה, נטיעת תודעה אנושית במובנה המצמצם של המדינה ובמובנה האוניברסלי, — זהו תפקידו של משרד החינוך והתרבות. הממונה על משרד זה זקוק לסבלנות, לאמונה, לעקיבות ולדבקות במטרה.

החינוך והבטחון משלימים זה את זה. אין בטחון טוב ללא חינוך, ולפעמים אתה תוהה ושואל: מדוע לא הושלכו אומות העולם להעמיד שני תפקידים אלה תחת הגג של מניסטריון אחד? כמובן, בלי כל אסוציאציות למצבים קונקרטיים.

בהעלותי דברים על פעולות משרד החינוך, חובה נעימה היא לי לציין את פעלו של זלמן ארן, אשר עמד עד מלפני זמן קצר בראש משרד זה ושירת אותו במשך אחת־עשרה שנה. בלהיטותו, בהתלהבותו ובעקביות מע־שיו הדביק ארן רבים מעובדיו, אשר עשו גם הם עבודה נאה ומסורה, ובטוחני שהם מוסיפים גם עתה לעשות

מדיניות המיסוי". גם אם מקל שכר הלימוד המודרג את המצב, אינו פותר את בעיית הנשירה ואת בעייתם של תושבי פרברי הערים.

מה תלין כבוד שר החינוך על הכנסת בהקשר זה? האם קביעתו כי "הכנסת אשר בהינף-יד כמעט העלתה כורת על המשך ביצוע החוק שהיא עצמה חוקקה, תאמץ לעצמה את הפשרה..." אינה לעג לרש? האם הועילו כל ההתנגדויות וההתייגויות שלנו בוועדת הכס? פים? כבוד סגן ראש הממשלה ושר החינוך, אתה מייחס משקל מוגזם לכנסת כאילו ביכלתה להשפיע על שינויים בתקציבים.

(שר החינוך והתרבות י. אלון קו-
רא קריאת-ביניים)

אני רוצה לתאר את המצב כפי שהוא במציאות.

היו"ר ש. רוזן:

לכנסת, בעידן הקיצוצים, היתה השפעה רבה מאוד השנה.

מרכזי בן-פורת (המערך, עבודה-מפ"ם):
לא הרגשתי זאת לא בוועדת הכספים ולא בשום מקום אחר.

אסתר רויאל-נאור (גח"ל):
טוב שאינך נבחן באזרחות. המשפט הזה על הכנסת לא היה נותן לך הרבה נקודות.

מרכזי בן-פורת (המערך, עבודה-מפ"ם):
אינני מדבר על סיסמאות, אני מדבר על המציאות.

העוול שנעשה ושייעשה נגרם בעיקר על-ידי הממ"שלה, ועליה מוטלת החובה למצוא את ההסדר. אני מקווה שיעמוד הכוח לכנסת לומר לממשלה, כאשר טובא הצעת התיקון לחוק: לאו באלף רבתי, התיקון הזה לא יעבור.

הנושא השני שאני מבקש להדגישו הוא החינוך הגבוה. אני מברך את השר על המסקנה הראשונית שהגיע אליה, שיש צורך להשתתף בתיכנון החינוך האקדמי ובמדיניות הפיתוח והקידום של המוסדות להשכלה גבוהה במדינה. אין ברעיון של הקמת "ועדת הקצבות" שום עוול והתערבות בחופש האקדמי. מוטב לפקוח עין על הנעשה בתחום זה.

גם פה הרשוני נא, חברי הכנסת, לגעת במישור הקרוב ללבי והוא מישורם של מעוטי-היכולת. בשנת 1967 היו בארץ 26,627 סטודנטים וביניהם רק 3,174 מבני ארצות האיסלאם, שהם 12.05%, ובשנת 1968 היו 29,402 סטודנטים ומהם 3,676 מבני ארצות האיסלאם, שהם 12.5%. מספרים אלה מצביעים על הפער הגדול בין הלומדים באוניברסיטאות לבין מקבלי תעודות הבגרות והגמר, אם כי גם בין מקבלי תעודות הבגרות והגמר קטן הוא האחוז של בני ארצות האיסלאם. המרכיב העיקרי בפער זה הוא מצבם הכלכלי של אותם סטודנטים שאינם יכולים להרשות להם להמשיך בלימודים. לכאורה צריכים היינו להתבשר על מאמצים גדלים והולכים לתיקון המצב, אך מה עשו מתכנני החינוך? הם הפחיתו בשנת התקציב הזאת את קרן ההלוואות לסטודנטים מ-1,700,000 לירות ל-700,000 לירות בלבד. הקרן הזאת, שבה נצברו 20 מיליון לירות

נושאי תעודות בגרות מקרב בני ארצות האיסלאם. בקרב נבחני בחינות הגמר האחוז גדול הרבה יותר.

אולם, רבותי, כאשר אנחנו מעיינים במספרים המוח"טים, לא באחווים, נפגמת השמחה. מתוך 11,163 נבחנים יהודיים לתעודות בגרות בתשכ"ט היו 2,123 בני ארצות האיסלאם, ובשנת תשכ"ח מתוך 10,486 נבחנים היו 1,816 בני ארצות האיסלאם. ואילו מספרם של הזכאים לתעודות הבגרות היה 8,458 בתשכ"ט, ומהם 1,262 בני אסיה ואפריקה, ובתשכ"ח — 7,972, ומהם 1,047 בני אסיה ואפריקה.

חברי הכנסת, לא אלאה אתכם במספרים, אולם רצוני לציין שתי מגמות שאפשר להסיקן מן המספרים האלה: המגמה האחת — מרינה ומצביעה בבירור על עלייה בהישגים וצימצום הפער; המגמה השנייה מצביעה על עצם הפער, שהוא גדול, והמאמצים חייבים להיות גדולים מאוד וחוזרים מאלה של היום.

הרפורמה במבנה החינוך, שהזכיר שר החינוך, אם נתעלם מחסרונותיה — ויש לה כאלה — מבטיחה צימצום הפער והנשירה, ומאידך גיסא — העשרת הילדים במידע הדרוש. הוועדה הפרלמנטרית, ששבה שנתיים על מדוכת הרפורמה, התחילה לאחר התלבטויות ומאבקים בתוכה על סולם השנים של ביצוע הרפורמה. החלטות אלו אושרו בכנסת. הממשלה אימצה את ההחלטות והלבישה אותן בלבוש חוק עם תיקון חוק לימוד חובה, שקבע כי "יוחל לימוד חובה לנערים בהדרגה החל משנת הלימודים תש"ל על-פי צווים שיתן השר לאחר התייעצות בוועדת החינוך והתרבות של הכנסת, ובלבד שתחולתו של לימוד חובה לנערים בגיל 14 תושלם לא יאוחר מראשית שנת הלימודים תשל"ב, ותחולתו של לימוד חובה לנערים בגיל 15 תחל משנת הלימודים תשל"ג ותושלם לא יאוחר מראשית שנת הלימודים תשל"ה". היינו, בספטמבר של השנה הבאה חייבים לאפשר לכל הנערים בישראל שבגיל 14 חינוך חובה חינוך, ולגבי נערים בני 15 יוחל בו בספטמבר 1972 והוא יושלם בשנת 1975.

הדירוג נקבע הן בהתחשב במצבה הכספי של המדינה והן בהתחשב בעובדה כי לא ניתן להכשיר מורים, להקים מבנים ולציידם, להכין תכניות לימוד מתאימות בזמן קצר מן הנקבע.

מסקירתו של השר אנו למדים כי נעשה הסכם בין השר לבין האוצר על הארכת ביצוע החוק בשנתיים נוספות. כבודם של שרי האוצר והחינוך במקומם מונה, אבל תיקון זה ייתקל בהתנגדות עצומה ויקומם את הציבור שמחוץ לכתלי הבית הזה ונציגיו בפנים הבית. אינני קהה-חושים ואני מכיר את המצב במדינה ובמשק, אך אני רואה גם את הצד השני של המטבע. דווקא בגלל הצורך בעמידה כגוף אחד מול אויב מתנכל, דווקא בגלל הצורך שכל צעיר המתגייס לצבא יקבל את מירב הכי-שורים שסייעו בידו למלא גם תפקידים המצריכים השכלה והכשרה מתאימה, בזמן כזה חשוב ביותר שמכוני המדע והאוניברסיטאות יהיו משופעים בכל צבעי הקשת של האוכלוסיה. את הלחם הצר שלנו יש לחלק תוך שוויון מירבי. כאשר אני אומר "הלחם הצר" אני מתכוון למדינה כולה, לא לפרט. נעו לשנות, בעצם הימים האלה, את הקריטריונים של המסים. צדק שר החינוך באמרו: "כי את החשבון עם בעלי ההכנסות הגבוהות יש לעשות לא על-ידי שלילת שירותים ממלכתיים, כי אם באמצעות

מוכיחה זאת, גם דברי ימי הארץ מוכיחים זאת, ולאחרונה אנחנו יכולים להיווכח יום יום בסגולה הנדירה והמיוחדת במינה המתגלית לפנינו גם בשעות אלה.

ועדת החינוך והתרבות שהתה יומיים בישובים בגבול הצפון הסמוך לגבול לבנון. ראינו את בתי-הספר בישובים אשר היתה בהם הוד הרעה — באביבים, בדובב, ראינו גם את הקשיים הגדולים בעיירת העולים קרית-שמונה. וכן ראינו גם בתי-ספר בישובים אחרים, שגם שם מדי פעם בפעם בא "להתארח" איזה פגז. היכולת ליצור, לחנך, ללמוד וללמד אל מול פני האש — היא סגולה מיוחדת במינה ויש להעריכה ולטפחה.

אולם בדברי שבה וקולוסין בלבד אי-אפשר. צריך לעמוד על התופעות כפי שנתגלו לעינינו בעת הביקור הזה. יש מורים ומורות מסורים, האוהבים את הילדים, אוהבים את מקום מושבם, מסורים מאוד לעבודתם, מוכנים לוותר על צרכי הפרט, לדחות אותם, כאותה מורה שדחתה את לימודיה בירושלים, ואפילו את מועד נישואיה, ונשארה באותו בית-הספר שנפגע לעבוד עם הילדים.

יחד עם זאת יש תנאים שאי-אפשר להתגבר עליהם. מצב המקלטים בכי רע, אדוני השר. ואם יש בקרית-שמונה מבנה נהדר, בנוי לתפארת, של בית-הספר המקיף על שם דנציגר, עדיין יש בו אגף ירק משום שלא הוחל בביצוע הרפורמה. העבירו לשם כמה כיתות מבית-הספר תל-חי, ובכל זאת השאירו כמה כיתות בבניין הישן של בית-הספר תל-חי אשר נפגע פגיעה ישירה בהפצצה, ואשר שם נפלו חלל שמש בית-הספר ובתו — ולהם יאתה תהילה — והנה כיתה אחת מוכרחה ללמוד במקלט. מה עושים? — מתחלפים. היום לומדת כיתה זו, למחרת זו, וכו'. מדוע אי-אפשר לקחת את כל הכיתות האלה ולהעביר אותן לבית-הספר היפה על שם דנציגר? ודאי שהילדים הלומדים ב"דנציגר" יצטרכו קצת להצטמק צמ, ובלי ספק הווייז מקשה, בצדק במנהל באמרו: זה פוגע בעבודתנו. בודדים, אבל הרי יש סולם עדיפויות, וכלום לא מוטב שתיפגע העבודה ולא ייפגעו, חלילה, הילדים?

מצב המקלטים הוא בכי רע בכל המקומות. אין מים במקלטים. ואם צריך לשבת שעות והילדים זועקים מצמא, כמו שהיה באמת, צריך, בסכנה נוספת, לצאת ולהביא מים. אין חשמל. אין פנסים למקרה שהחשמל ינותק או ייפגע. אין עזרה ראשונה. ומצב הנקיון — מוטב לא להזכיר את המלה הזאת.

על הצורך בהשתלמות המורים — שהוא דבר ידוע לכל — יכולנו לעמוד במיוחד בעת הסיור הזה. בישובים קטנים ומרוחקים אי-אפשר לדרוש מן המורים שיסעו מחצית היום לחיפה, או לאיזה מקום אחר, לקבל את שיעורי ההשתלמות. מדוע אי-אפשר להקים אולפן נודד, שיבוא אליהם, או לרכז אותם באכסניית נוער במקום קרוב אליהם, במרכז ההדרכה בתל-חי, או באיזה מקום אחר? ומדוע אי-אפשר להגייג השתלמות בככת? ואלה דרישות יסודיות, שאני חוזרת עליהן מדי שנה בשנה בעת הדיון על תקציב החינוך, אבל הפעם יש להן משמעות מיוחדת לנוכח המאורעות האקטואליים.

יש צורך לשנות את ההוראות בדבר התקן. נוכחנו לדעת: בית-הספר האזורי הוא דבר חשוב מאוד; במקום שיש ישובים קטנים, עם מספר ילדים מצומצם, בית-ספר קטן אינו יכול למלא את כל הדרישות הפדגוגיות

העניקה הלוואות בסכומים מ-800 לירות עד 1,700 לירות. קרן זו סייעה בידי 4,500 סטודנטים וביניהם 24.7% מבני ארצות אסיה ואפריקה. אני משער שרבים מן הסטודנטים לא היו לומדים אלמלא קרן זו. הרבה מאוד סטודנטים לא ילמדו בעתיד מחמת הקיצוץ בקרן זו. קיצוץ זה של הקצבת הממשלה יגרם בודאי קיצוץ אצל השותפים, הבנקים. אינני חושב שההצהרות שיש להעשיר את מכוני המדע, המחקר והפיתוח, הסגל האוניברסיטאי והנהלות חדרות כלכליות גם בבני עדות המזרח, יבואו על מיושן בשנים הקרובות אם לא תיפתר בעיית הסטודנטים.

כבוד היושב-ראש, אסיים בדרישת שלום מן הצפון. רצוני להעלות נקודות אחדות מסיור ועדת החינוך והתרבות במשך יומיים בצפון. הרושם הכללי שנתקבל הוא שעובדי משרד החינוך והתרבות ערים לבעיות החינוך בצפון והמגע בינם לבין הישובים הדוק למדי. אבל קצב פעולתם אינו מדביק, לצערנו, את הצרכים המיידיים המתעוררים. יש צורך לחרוג מגדר התקנות והתקנים שהיו טובים בימי השקט ששררו פעם בצפון. כאשר יש צורך במורה, יש לספקו בלי להתחשב במספר התלמידים בכיתה. כאשר לתלמידים בבית-ספר אזורי חסרים ספרי-עזר, יש להעשיר את בית-הספר האזורי בעותקים נוספים כדי לאפשר לתלמידים אלה לקבל את הספרים. הוא הדין לגבי השתלמויות המורים. המורים העל-יסודיים והיסודיים המועסקים בצפון והמסורים לתפקידם מבקשים אפשרות של השתלמות. לשם כך עליהם לנסוע לחיפה או לתל-אביב. אפשר היה לקיים השתלמויות אלה במרכז תל-חי. אפשר להביא לשם מרצים במטוס, והם יתנו שיעורי השתלמות במשך יום או יום וחצי.

אני תמה על התופעה המעניינת שראינו במטולה. במטולה קיים בית-ספר ממלכתי-דתי שמספר תלמידיו עולה על 50. בית-ספר זה סובל ממחסור בכוח הוראה מכיוון שאגף החינוך הדתי אינו מסוגל לספק לו כוחות הוראה במטולה יש מורות השייכות לזרם הממלכתי הכללי והן מועסקות מחוץ למטולה. קשה לשמוע על אכסוד כזה בימים אלה. אני שואל את האגף לחינוך דתי במשרד החינוך ואת חברינו הדתיים פה בכנסת: האם לא היתה מקימים צעקות לו היו תושבי מטולה מחליטים להעביר את בית-הספר מן החינוך הדתי לחינוך הכללי כדי לפתור את בעיית הלימודים? חושבני שאפשר היה לפתור את הבעיה בנקל לו היו מספקים מורות מקרב חיילות דתיות, כפי שנפתרה הבעיה בקיבוץ הדתי. בעיות אלה קיימות גם באביבים ובישובים אחרים בצפון.

כבוד השר, מתוך היכרות קרובה עם המשרד הזה אוכל לקבוע שאתגרים גדולים ניצבים לפניו. לפני משרד החינוך והתרבות ולפני המורים. כדי להתגבר עליהם, יש צורך בשיתוף-פעולה מירבי, בעבודת צוות, באמונה, בהתלהבות ובעקיצות. בטוחני שתוכלו להם.

הי"ר ש. רון:

רשות הדיבור לחברת-הכנסת ריאל-נאור, ואחריה לחבר-הכנסת ידלין.

אסתר ריאל-נאור (גח"ל):

אדוני היושב-ראש, כנסת נכבדה. חושבתי שסימני-ההיכר המובהק ביותר של העם היהודי הוא יכלתו המיוחדת במינה ליצור ערכים רוחניים גם כשהוא שרוי במלחמה לחיים או למוות, חלילה. ההיסטוריה שלנו

ורציני מאוד, וצריך למצוא אותו מתחת לאדמה, מן הגורן ומן היקב, אבל לא מבית-הספר.

אני רוצה בזמן המועט שעוד עומד לרשותי להתעכב על בעיית הנוער. בהיותנו בביקור בישובי הצפון, שאלנו את המנהלים ואנשי המינהל בכל המקומות שיש שם בתי-ספר תיכוניים, כגון כפר בלום וקרית-שמונה: האם גם אליהם הגיעו הלכיי-הרוח ה"אופנתיים" בקרב הנוער? לשמחת לבבנו, ענו לנו שלא. ואפשר להבין זאת: אם הקטיושות מדברות - הרי בוודאי המוזות ארוכות-השיעור וקצרות-הדעת שוחקות.

כי לאחרונה החלה לנשב רוח תזוית בקרב בני הנוער, רוח זרה, רוח של ניכור, רוח הצופנת סכנות גדולות. והגדולה בסכנות היא, שמעמידים את התופעות הייצואיות דופן כאילו הן הן פסגת האידיאל. בכל דור ודור מרד הנוער, כי זהו טבעו. כאשר חלוצים עזבו בית הוריהם ועלו לארץ שממה, שלא היה בה כלום (חרף המליצות ששמענו לפני שעה קלה), ובאו להקים ארץ נושבת ממדבר צחיח - היה זה מרד גדול מאוד. כאשר הנוער הלאומי נטל עליו לפרוץ, כדברי המשורר אורי צבי גרינברג: "בדפקיו ובדמו" את חומת המצור ששם עלינו השלטון הנכרי - היה זה מרד גדול מאוד, וכו'. אין זה המרד הראשון שהנוער מורד. ובוודאי בניהם של אלה, כשיבתבר, ימצאו גם הם על מה למרוד. כי זהו כנראה החוק: הגלים פורצים קדימה. אי-אפשר לומר להם: כבר היה לפניך גל.

יחד עם זאת אי-אפשר להפקיר את הדור לאיזה פרץ מים עכורים שייטוין כל חלקה טובה, וכל מי שלא יענה לו "אמן" יצויר כבוגד, כחסר-דעת, כנלעג. הער-כים, ערכי אנוש, ערכי לאום, ערכי תרבות, ערכי דת, אף ערכי מדע עוברים בריצפות, בירושה מדור לדור. לפעמים יד זו על העליונה; לפעמים יד זו על העליונה. אבל אם כל דור ודור יצטרך להתחיל הכל מבראשית, לא תהיה קדימה; תהיה ניגנה אחורנית, אל מעבה הגיוגל, אל אימת הפחדים שאין לה שום פתרון זולת הסגידה לפחד עצמו.

על כן כשבאים ומתארים את בעיית הנוער כאילו זהו האידיאל, ההתמדרות הזאת, הניכור לילד חברת השפע ותוצאותיה, שפע של חמירות והתנכרות לכל דבר שברוח - היא היא הסכנה, ומפניה יש להיזהר. לא נבהלתי כאשר קראתי את מכתבם של הנערים מן השמינית, ואם מותר לאדם לחזור ולצטט דברים שאמרם הוא עצמו, בכל הצניעות והענווה - נזדמן לי להרצות לפני יחידת נח"ל - נח"ל דיקלה - היושבת בסיני על הבעיות הללו, בעיות הנוער. אמרתי להם: אני בטוחה שייודע להם איך הם ישרתו בצה"ל כאשר יבואו לשרת בצה"ל, והספיקות ייעלמו. לא מפני שיהיה איזה רס"ג שיוגער בהם ויריץ אותם, אלא מפני שהם ירגישו אז את הדבר הגדול שלשמו ולמענו הם נקראים להטות את שכמם הצעירה.

בוודאי, אדם צעיר תוהה, מחפש, בודק. זוהי סגולה חשובה מאוד: הסקרנות, היכולת להטיל ספיקות ולמרוד במוסכמות. זוהי סגולת הנוער, כי הוא המחט הרוטטת של המצפן. אבל אי-אפשר להשאיר רק את המחט הרוטטת הזאת סתם, עירום ועריה, ריקה מכל תוכן. מה שמתייבב לפני הילד הדור הזה, הרי זה ציטוט קיומם של העם היהודי. ואם הוא ילמד להכיר את תולדות עמו בריצפות, בשלמות, מתוך אהבה, מתוך הכרה ששלמות

והדיקטטורה, ואולי אפילו לא החינוכיות, לא תמיד. יש צורך בבית-ספר אזורי למען שיפור הרמה וההישגים. אבל במצב השורר בגבול החם - כפי שקוראים לו עכשיו - אין אפשרות להסיע את הילדים ממקום פלוגי למקום אלמוני, והם צריכים להישאר באשר הם. יש צורך לשנות את הוראות התקן ולשלוח מורים. צריך למצוא מורים מתאימים - ואפשר למצוא מורים מתאימים. ראינו שמלמדים כיתות מצורפות. כמובן, אין זה מצב אידיאלי, אבל אני זוכרת שלימדתי גם אני, כמורה מתחילה, כיתות מצורפות ובכל זאת יצאו מהן בני-אדם. כי צריך להכשיר גם את המורה. היא צריכה להיות מוכנה לכך מבחינה נפשית. וגם צריך לצייד אותה בידע איך עושים זאת. וגם הילדים צריכים לדעת שיעטרכו זמן-מה ללמוד בצורה כזאת ולעזור לה לזה.

הנה המקרה המיוחד במינו של מטולה. התרשמתי מאוד מדבריו של יושב-ראש המועצה. זהו בית-ספר ממלכתי-דתי, כי כך הוא מיום שנוסדה המושבה לפני 74 שנה, ואין במושבה רצון לשנות עובדה זו. אבל משום כך לא חייבים לסבול. זה צריך להיות ראש דאגתו של משרד החינוך: לשמור על ערכים, ועל ערך כזה של נאמנות, הרחק הרחק מעניינים מפלגתיים. לא היה שם איש אשר חשב את עניין בית-הספר הממלכתי-דתי לאיזה הישג פוליטי של מפלגתו. כך הוא נוסד, כך ראתה אותו המושבה תמיד, ואיננה רוצה לפגוע במסורת. ובית-הספר - הם טוענים - תמיד היה מרכז חיי התרבות של המושבה כולה. החגיגות היו לא רק של הילדים אלא של המושבה, ואירועי בית-הספר היו שייכים למושבה כולה. והמורים - גם הם היו תמיד אנשים המקובלים על כל שדרות הציבור במושבה. הם רוצים גם עכשיו מורים כאלה, וחובתו של משרד החינוך למצוא אותם בדרכים משלו. זו בעייתו - להשיג אותם.

יש בוודאי כמה "חטאים קדמונים". אפשר היה לומר כאן בפה מלא, שעד היום הזה אוכלים אנו את לחם המרורים של ה"זרמים", ואפשר היה לומר שהאידיאל הוא בית-ספר אחיד, שכולל בקרבו הכל, בשלמות, מתוך יחס של כבוד והדר למסורת. לערכים, לדת ישראל. אבל אלה הם דברים שאפשר להתייחס אליהם כך או כך. את הבעיה המעשית תייבים לפתור.

יש גם בעיות מעשיות ביותר: אם רוצים לתקן את המצב ביחס למבני הכיתות, לפי ההוראות שנתן השר לאחרונה, בדבר גג קשה, או חשפת הקמת מקלט במקום שהם חסרים - נתקלים בבעיה של חוסר פועלים. הכרח הוא למצוא פועלים לאותן עבודות. אינני יודעת באילו דרכים. אני משאירה לשר החינוך למצוא את הדרך, באלף דרכים. צריך לשחרר את פועלי הבניין מבניית אחרות, ולהפנותם באורח דחוף ביותר ליישובי הספר, לבתי-הספר ולמקלטים.

אני מצטרפת לדעתם של אלה שקדמו לי ואשר הבינו דאגה ותורה על הקיצוצים בתקציב החינוך, על דחיית ביצוע הרפורמה, ועל דחיית הרחבתו של חוק לימוד חובה חינוך. בוודאי גם השר יודע זאת, ולא יהיה חידוש אם אומר לו שכל דחייה תעלה לנו הרבה יותר מן הרווחים שגרורות בקיצוץ התקציב. מפני שאותם הנערים שלא ילמדו ויסתובבו - ובימים כאלה, גם אם יסתובבו ביישוב שקט - אורבות להם סכנות. כל שכן אם יסתובבו ללא לימודים ביישוב העומד מפעם בפעם בקו האש. ודאי שהתקציב במצבנו הוא עניין חמור מאוד

סיעתי, לשתיים או שלוש סוגיות בלבד. הנקודה הראשונה: סוגיית החינוך בעתות מלחמה. המדינה נתונה כידוע במערכה כבדה, שהיא מערכה משולבת, ובכך אולי עיקר חומרתה, היא מערכה על זכות קיומנו והיא מערכה על קיום זכותנו — זכותנו לקוממיות, לשלום, לבטלות של בטחון. אנחנו במשרד החינוך והתרבות מודעים לעובדה שהניכיון-תלמידיו חיים באקלים של מלחמה מתמדת, ואביא דוגמות ספורות בלבד. הילד שומע דברי אוהרה חוזרים ונשנים מפי הגנת ומפי המורה לבל יגע בחפצים חשובים וזרעי כליון. הנער רגיש לחרדתם של הוריו ערב צאתו לטיול עם כיתתו, וחדושים ואולי אף שנים לפני גיוסו חי הנער את הצבא בחוויותיו ובחלומותיו, ואמירת הפרידה הנוגה והסטיית גס יחד: להתראות על לוח הזכרון, היא המשמשת מפלט לסערת-נפש פנימית.

אין ספק שכאשר עניין לנו עם מצב של מלחמה מתמדת, ועם קונפליקט ממושך וקשה, נגזר עלינו לחיות במתח פסיכולוגי גבוה. למתח נפשי קשה להתרגל. להיפך, מתח פסיכולוגי מותש בדרך כלל את הכוחות ומעורר אי-נוחות מן ההתייבשות מול קונפליקט שאין לו פתרון קל או מהיר. וגם זאת: אדם הנמצא במתח, ואדם צעיר במיוחד, נוטה להכללות בלתי-מבוססות. הוא נוטה להתיתש בצורה דומה לאנשים, לתנועות ולמאורעות שהם שונים זה מזה בתכלית. הוא מאבד את כושר ההבחנה.

אורי אברני (העולם הזה) — כוח חדש: זה נכון גם לגבי חברי הכנסת.

אהרן ידלין (המערך, עבודה — מפ"ם):

מאידך גיסא, וזה מכוון אליך, חבר-הכנסת אברני, דווקא נוכח חומרתו של הקונפליקט יש נסיונות של בריחה מעמידה ריאליסטית מול המציאות. מתעלמים מן האנטישמיות הערבית ומן הרצון להשמידנו, משתעשעים באשליות שלום התלוי בביכול רק בנו ונקלעים לביקורת עצמית לא-צודקת, לפעמים גם חולנית.

המשימות החינוכיות הניצבות לפנינו הן אפוא לנסות, ראשית כל, להמעיט את מידת ההכללה חיסור היסוד ולסייע לתלמידנו ליצור אבחנות: הבחנה בין מצב של ניהודי אינטרסים לבין מצב של התנגשות צדק ואי-צדק; הבחנה בין חיי הצבא והשכלותיהם לבין חיי האזרחים בדמוקרטיה מתוקנת; הבחנה בין ערבי המת-גויס ל"אל-פתח" לבין אזרח ערבי שלוו המתגורר במזרח ירושלים; הבחנה בין המצוי לבין הרצוי.

שנית, עלינו להקנות לתלמידנו ערכים אינטלקטואליים ומוסריים יציבים — יהודיים ואוניברסליים. יש לקדש מלחמת חרמה על כל גישה ניהיליסטית. יש להתמיד בנאמנות למושגים של צדק ולשיקולים של מוסר. אל נסייע לייאוש מן המושגים של הדדיות, של אנושיות, של סולידריות. כמובן, שאין להעלות על הדעת טיפוח אשליות קלות של אחוות אדם ושל אחוות עמים. הניגודים בין העמים, המעמדות והחברות הם קשים ולפעמים ביראניים, ואסור לברוח מפני העובדות. אבל אסור להתעלם מאפקים בין-לאומיים, מיסודות אוניברסליים ומתפיסות של עם-אדם ואדם-אדם גם בימי מצור ומאבק.

חבר-הכנסת פרוש הפריון, לדעתי, בדאגתו ובחרדתו נוכח הגילויים של נוער שוחר שינוי, של עתוני נעשוש

העם, אחדותו ושלמות מולדתו הן אותם הפנים, פנים ואחד של מגילת הקיום שלו ממש כמו שאמרנו אבותינו ודבותינו, רחמנא דאדייתא, ישראל וארעא דישראל חד הם — רק אז הוא יכול לקוות לעמוד איתן אפילו בפני הלכי-הרוח המצוירים כאידיאלים גדולים משום שהם מרוקנים מכל אידיאל.

אבל אני מוכרחה לומר גם מלת ביקורת, אדוני השר. חושבתי שאנו חייבים לתהות על הקנקן. "נחפשה דרכינו". איך הגענו לכך? קראתי שבאיה פורום בארץ-הברית — בווינגטון, דומני — בבית הסטודנט הבין-לאומי טרחו ועמלו להפגיש שני צוותים, של הסטודנטים הישראליים והסטודנטים הערביים, על מנת שינסו לשבת יחדיו וללבן את הבעיות. תשובת הערבים מובנת מאלה; אין אפילו צורך להדגיש ולומר שהם הודיעו שלא יישבו עם נציגי ישראל. אבל מי הופיע לימנם ומי היה הדובר בשמם ולמענם, אם לא איזה ראביי רפורמי, ואם לא איזה סטודנט, איש ש"ח — שמאל ישראלי חדש — חניך מפ"ם? ואני רחוקה מכל הכללות, ואיני אומרת חס ושלילה שכל חנוכי מפ"ם הלכו בדרך זו, כמו שאיני אומרת שכל ראביי רפורמי הולך בדרך זו. אבל תופעה זו בכל זאת מסמלת משהו. היא פרי התחרות של הדבקות תו נוסף לציונות כאילו מוכרחה להיות איזו תוספת: "ציונות סוציאליסטית", "נוסח א'", "נוסח ב'", "נוסח ג'", יותר שמאלית, עוד יותר שמאלית, עוד יותר שמאלית, עד שמגיעים אל התהום.

ועוד דבר. איך זה קרה לנו? שאלו טשרניחובסקי אמר באחד משיוריו: "שאל את עמי, מאשריו ומתעיו, הקוראים 'פריצים' לטובים שבבנינו". זהו שורש הבעיה. "בריונים" קראנו לטובים שבלוחמינו, לא רק בתקופת ימי בית שני. ללוחמי החופש שלנו הדביקו את השם "טרוריסטים". באמרי "שלנו" איננו מתכוונת לומר שלי, של האירגון הצבאי הלאומי, של בית"ר, של לוחמי חירות ישראל. אלא שלנו — של העם היהודי. הדביקו להם את התואר "טרוריסטים", לעולי הגרדום. פרשו את אדרת ההשתקף, ואדוני השר אומר שיש צורך בדרך בית ביחס להוראת תולדות ישראל והוראת תולדות הישוב בארץ הזאת. אכן! אולי משום שלא השכלנו להעמיד את מלחמתנו לחירות ולחופש באור הנכון, ולא השכלנו להעמיד את גיבורינו במקום הראוי בלב הנוער — אולי בשל כך באה לנו זאת. נחפשה דרכינו ונחקורה.

היו"ר ש. רוזן:

רשות הדיבור לחבר-הכנסת ידלין, אחרון המשתתפים בדיון זה.

אהרן ידלין (המערך, עבודה — מפ"ם):

אדוני היושב-ראש, כנסת נכבדה. זכיתי לכהן למעלה מחמש שנים כסגן שר החינוך בהנהגתו הדינמית של השר זלמן ארן. הייתי עד נאמן ושותף זעיר לחישוב מנופים אדירים לעילוי טעונית הטיפול והרחבת זרועות משכנו של החינוך הן כלפי הגיל הרך, הן בשלב העל-יסודי והן כלפי המרחב שאין לו גבולות, המרחב העל-תיכוני.

כידוע, בעונג וברצון נעניתי להצעת השר אלון להתמיד על משמרותי במשרד ולשרת תחת שרביטו של מפקד לשעבר, של מנהיג פורה ובלתי-שגורתי ושל חבר טוב.

אקדיש את דברי הקצרים, במסגרת הזמן של

הפרמננטיות בתחום החינוך. כוונתי לאירגון מחודש של תכני החינוך, לתכניות הלימודים החדשות. מהפכה זו מצריכה גם היא כספים. אבל היא תלויה לא רק בכסף. היא מחייבת גישה חדשה וגוונת. היא מחייבת חריגה מן השגרה. היא דורשת שיתוף-פעולה בין מערכת החינוך והקהילה האקדמית. היא מחייבת שינוי גישה והתנהגות מצד המורים. היא זקוקה לניווט שקול ואחראי, תוך כדי גיוס רצונם הטוב של אנשי מדע ואנשי חינוך, ותוך כדי הכורח להתנגש עם האינטרסים המשוריינים של מחברי ספרי לימוד, של מו"לים ושל רשויות מקומיות.

ההישג הגדול, שכבר הגיע לשלב של בשלות, הוא בכך שהשימויות של פיתוח תכניות לימודים מעודכנות והכנת דוגמאות של ספרי לימוד חדשים היו לנחלתם של מוסדות קבועים הפועלים באורח שיטתי באמצעות מסגרות וכלים משוכללים במידה יחסית.

בהכנת תכניות לימודים חדשות ומעודכנות - ואני מביא זאת לידיעתם של החברים שמתחו ביקורת על הנעשה בתחום זה, אולי מתוך אי-ידיעה - פועלים שני מוסדות שכבר צברו ניסיון ניכר בשנים האחרונות. האחד - היחידה לתכניות הלימודים שבמשרד החינוך והתרבות, הפועלת בכל התחומים של הקוריקולום המ"חייב - יהדות, הומניסטיקה, לימודים ריאליים, לימודי עבודה (חקלאות ומלאכה). נכון, היחידה לתכניות הלימודים מודים הציבה בראש סולם העדיפויות שלה את הכנת תכניות הלימודים החדשות לתוכנית-הבנייה, אבל כבר התחילה לטפל גם בשלבי חינוך אחרים. ולהווי ידוע: הקו המנחה את משרדנו כיום הוא טיפול בעת ובעונה אחת בכל השלבים של החזית המסועפת ששמה חינוך.

המוסד השני בתחום הכנת תכניות לימודים חדשות הוא המרכז הישראלי להוראת מדעי הטבע, המשותף למשרד החינוך והתרבות, לאוניברסיטה בירושלים ולמכון ויצמן למדע. המרכז הזה מטפל בלימודי הטבע ובמתימטיקה, והוא מכין תכניות לימודים וספרי לימוד, כבר לא מעטים, לשלב העל-יסודי, ללא קשר עם ביצוע הדפדומה. כלומר, תתחולל תמורה בהוראת מדעי הטבע עוד לפני ביצוע השינוי המלא והשלם של מבנה החינוך. רק בחודשים האחרונים פנה המשרד, על דעת השותפים במרכז להוראת המדעים, לטכניון בהצעה להצטרף ולשתף פעולה עם המרכז בתחום הוראת המקצועות הטכנולוגיים הנלמדים בבית-הספר המקצועי. המרכז משתף פעולה עם אוניברסיטאות אחרות, למשל עם אוניברסיטת בר-אילן, בקיום מרכז אספקה והש"תלמות בתחום הביולוגיה, וכן עם אוניברסיטת תל-אביב, בפרויקט של חקר, ולאחר מכן עיצוב, של תכניות לימודים בטבע לכיתות א'-ו' של החינוך היסודי; אם ארצה לדייק: מן הילדים ועד כיתה ו' של בית-הספר היסודי.

בחודשים האחרונים התחיל לפעול מרכז חדש, והוא פרי יזמתו של השר ארן, המרכז להוראת מדעי הרוח והחברה, המשותף בשלב זה למשרד החינוך והתרבות ולאוניברסיטה העברית בירושלים. ייחודו של מרכז זה יהיה בטיפול בבעיות היסוד של הוראת מקצועות הרוח והחברה, כמובן תוך צמידות לעולם העשייה החינוכי, אבל ללא לחץ של לוח-זמנים מחייב, לוח-זמנים שנגזר מצרכים מיידיים ודוחים של מערכת החינוך (עמידה בלוח זמנים זה תוטל על היחידה לתכ-ניות הלימודים). קרוב לוודאי שהפרויקטים הראשונים

וגעושים, שחלקם סובבה חולפת ועיקרם קונסדוס פורנו-גרפית, חיקויים אלה של אופנות העולם הגדול עודם תופעה שולית. עם זאת שמור עמדי הכלל שלעולם אין להקל ראש גם בגילויים שוליים. אפשר והם יונקים וגי-זונים מקרקע העוללה להצמיח פרי באושים. על כן דרוש מאמץ לביסוס מחודש של הציונות בלב תלמידיו בשאלות היסוד של זכותנו על הארץ וכן לגבי אופיה המוסרי, הצודק וההומאני של שיבת ציון בימינו. הדברים שהם כה מובנים מאליהם לדורות הקודמים, - אסור להניח שקיימת ודאות מלכתחילה שהם נחלת תודעתו של הדור הצעיר.

מאידך גיסא מפריז גם חברי-הכנסת אבנרי באופטי-מיותו לגבי מידת הזדהותו של הדור הצעיר עם אשליות פתרוניות והשקפותיו האופוזיציוניות. נכון, יש דעות שונות בקרב הנוער, וחילוקי-הדעות הקיימים בקרב הנוער משקפים בין היתר את חילוקי-הדעות בציבוריות כולה, ובעיני הם סימן לאופיה הדמוקרטי של חברתנו. אף זאת - היותו של הדור הצעיר דור של סימני שאלה, ולאו דווקא של סימני קריאה, לדעתי סימן טוב הוא לכושר החשיבה ולכנות הרגש של הדור הצעיר.

לי אין ספק: הנון-קונפורמיסם של הנוער, במידה שהוא קיים, מכון בעיקרו של דבר כנגד נוסחות קפואות ומליצות תלושות. אין הוא נון-קונפורמיסטי ביחס לערכי היסוד של מפעלנו הלאומי-הציוני.

נכון, יש נוסחים אידיאולוגיים שנקלעו למבוך, ופה ושם גם למשבך, והנוער אינו רואה עצמו חייב לשהות במבוך שנקלעו אליו דורות קודמים. אולם הנוער של ימינו אינו נופל מדורות קודמים במסירותו הלאומית ובדבקותו בערכי אנוש, ולדעתי גם בעלי עליהם. הוא נאמן לאידי-אות היסוד של מפעלנו הלאומי והחברתי, יצירת מאה השנים, מאז ייסוד מקוה ישראל ועד היאחזות הנח"ל החדשה.

בדברי על חינוך בעתות מלחמה, אינני יכול להתגבר על יצרי ולא להעיר הערה בתחום אחר לחלוטין. ואם מותר לי לאמץ פראפראזה ארנית, מלשון ארן, אומר: קשה לקיים חינוך בעתות מלחמה, הן מבחינת הכיסופים שלנו כמחנכים, והן מבחינת הכספים שברשותנו כקברניטי המערכת. אכן, מן הראוי לבדוק בדקדקנות את סבירותה של כל הוצאה תקציבית ואת יעילותו של כל מנגנון. ואני בטוח שנועשה זאת בשיטתיות ובקפדנות. אבל אנחנו נתונים במצוקה גדולה של משאבים כספיים למימון מערכת החינוך בהיקפה ובדמתה הנוכחיים, בלא לדבר על קידומה והעמקת תכניה.

אולם עדיין לא אבדה תקוותי. חוקרי החברה והחי"נ, במחקריהם המשווים, באו לידי המסקנה שחלקה של ההוצאה הלאומית לחינוך במכלול ההוצאה הלאומית הוא הנמצא של המקום שמעניקה האומה לחינוך בסולם עדיפויותיה. ועל כן אני מקווה שכשם שאין עם שאינו מייסד אמצעים מספיקים למלחמותיו, כך אין להעלות על הדעת שהעם הישראלי לא יגייס משאבים נאותים למאבק החינוכי שלו, שהוא הוא המאבק הגורלי של העם על עתידו. ואני בטוח שהחברה הזאת, הנושאת דבריה בראש כל חוצות, איננה אמירה בעלמא.

הנקודה השנייה שרצוני לגעת בה קשורה במה שכינה השר יואל אלון בנאומו בשם המהפכה השקטה

חוברת כ"ח, ישיבה פ"א

— סקירת שר החינוך והתרבות על פעולות משרדו (דיון) (ידלין, רוזן); חוק החיילים המשוחררים (החזרה לעבודה) (תיקון מס' 4) (רוזן, אבנרי) —

ביקשנו מן האוניברסיטאות — ועל כך בוודאי עוד יתנהל משא-ומתן ארוך ומייגע — להעניק סיוע, הדרכה ופיקוח אקדמי לבתי-המדרש למורים שבקרבם הגיאוגרפית. ונעשה כל אשר ביכלתנו להעלות את רמתם של הסמינרים למורים, על-ידי משיכת כוחות-הוראה מעולים, סלקציה קפדנית של תלמידים והארכת משך תקופת הלימוד.

אין ספק, המורה הוא הגיבור של הדרמה של מעשה החינוך. סביב המורה מתרכזים עובדי חינוך רבים ושונים: המנהל, המפקח, המנחה, הטסטולוג, הטכנאי, המורה הטלוויזיוני, היועץ הפסיכולוגי, הפקיד ברשות המקומית, הפקיד ברשות המרכזית. אבל המוקד הוא עבודת המורה להוראה. והמורה רשאי להיות אדון בעבודתו, ולא דווקא משרתם של אדונים אחרים. ראוי שיעשה עבודתו החינוכית מתוך חירות אבל גם מתוך אחריות.

אינני מסכים לדעתו של חבר-הכנסת שלום לויין על דבר תופעות של ליאות ועייפות בקרב המורים. חוששני שחבר-הכנסת לויין השתמש בצבעים קודרים מדי. אני בא מטקס חלוקת פרסי חינוך לגנות, למורי בתי-הספר היסודיים ומורי בתי-הספר העל-יסודיים. העלו שם על גס מעשים מבורכים של יומה ושמתח יצירה. ואומרים לי השופטים, שהם התקשו לבחור את המעולים שבין המצטיינים הרבים.

המורה הוא בוודאי שליח התברה, הפועל מטעמה ולמענה. אבל בדמוקרטיה ממלאים שליחיות מתוך עצמאות רוחנית ושלמות מצפונית. משרד החינוך אינו בר-פולגנה של ציבור המורים בנושא זה, והוא מצפה ליוזמתם ולאחריותם גם יחד.

הי"ר ש. רוזן :

תם הדיון על סקירת שר החינוך והתרבות על פעולות משרדו. תשובת השר תבוא באחת הישיבות הקרובות.

ג. חוק החיילים המשוחררים (החזרה לעבודה) (תיקון מס' 4), תש"ל-1970 (המשך הדיון)

לתת לכל חייל בהשתחררו מצה"ל אותן זכויות שיש לעולה חדש המגיע לישראל, לגבי דיור, הלוואות וכו'. ואם נכון מה שאומר השר, שכל חייל בתקופת שירותו בצה"ל מפסיד כ-18 אלף לירות, כי אז אני חושב שהצדק האלמנטרי מחייב לתת לו לפחות את אשר אנו נותנים לאדם המצטרף אלינו בבואו מחוץ-לארץ, לתת לו בסיס איתן לכינון משפחתו וחיייו. אך מה לכל זה ולהצעת החוק שלפנינו?

השר אמר דברים נמלצים ויפים, ובלתי-רלבנטיים לחוק. מי ששמע רק את דברי השר ואינו יודע מה יש בהצעת החוק, יכול היה לקבל רושם שמדובר על חוק אחר לגמרי. ואני מקנא בשר העבודה על הכשרון שאותו הוא מוכיח, לא בפעם הראשונה, להסביר הצעת חוק בדברים יפים המתאימים להצעת חוק אחרת.

מה הולך כאן? מה מוצע כאן? כמעט לא האמנתי למשמע אוני כאשר שמעתי דברי השר. ושאלתי אותו בקריאת-ביניים: "אדוני השר, האם הכוונה היא לכל

של המרכז הנדון יהיו הוראת המקצועות ההומאניים טיים ומדעי החברה בבית-הספר המקצועי, דרכי הוראת מחשבת ישראל בכל שלבי החינוך, ותכניות לימודים בתחום האיסלאם והתרבות הערבית.

באוניברסיטת תל-אביב מתנהל זה שנים אחדות, בתמיכת המשרד, פרויקט חשוב בתחום הכנת תכנית לימודים חדשה בשפה האנגלית. ולאחרונה נחתם הסכם בין משרד החינוך לבין אוניברסיטת תל-אביב על ביצוע ניסויי טיפוח בחינוך העל-יסודי (אנחנו קוראים לכך נ"ט"ע), ניסויים שמטרתם הכנת חומר לימודי מתאים להוראה במקצועות הנלמדים בכיתה ההטרוגנית, הרב גונית, של חטיבת-הביניים, וכן התאמת חומר לימודי לרמה הנמוכה במקצועות ההקבצה.

תכניות הלימודים החדשות מתאמצות להבטיח שמחד גיסא תוענק לתלמיד התמצאות יסודית במורשת הרוחנית של העבר, ושמהידך גיסא יוכשר הדור הצעיר לא לקראת ימים שחלפו, כי אם לקראת השנים שתבואנה.

הנקודה האחרונה בדברי תהיה קצרה, ואני מעריך את סבלנותך, אדוני היושב-ראש.

הרפורמה החשובה שאנו נושאים עינינו אליה היא הרפורמה בהכשרת מורים, הנחיתים והשתלמויותם. אחד האלמנטים ברפורמה, כפי שאמר השר בנאומו, הוא האקדמיזציה של הכשרת מורים. ואנו הולכים בדרך זו, רבותי חברי הכנסת, לא משום שההכשרה האקדמית כשלעצמה עושה מורה טוב — לא, אין אוטומטיות — אלא משום שהכשרה אקדמית היא תנאי הכרחי, אם גם לא מספיק, לעצם ההתייצבות במקצוע זה ששמו הוראה בתקופה המודרנית. זוהי גם משימה איכותית — כלומר העלאת הרמה, וגם כמותית — הגדלת מספרם של המועמדים להוראה. ולפתרונה נפעל בשלושה כיוונים. פנינו לאוניברסיטאות להגדיל את היקף הקליטה של סטודנטים בבתי-ספר לחינוך ובמחלקות הפדגוגיות.

הי"ר ש. רוזן :

חברי הכנסת, אנו חוזרים לסעיף ט' בסדר-היום: חוק החיילים המשוחררים (החזרה לעבודה) (תיקון מס' 4), תש"ל-1970, קריאה ראשונה. שמענו הרצאת הפתיחה מפי שר העבודה. ועתה אנו עוברים לדיון. רשות הדיבור לחבר-הכנסת אבנרי, ואחריו לחברת-הכנסת סנהדראי.

אורי אבנרי (העולם הזה — כוח חדש):

כבוד היושב-ראש, כנסת נכבדה. אם אשתמש בשפה עדינה מאוד לגבי הצעת חוק זו, אומר שמעולם לא היתה פעולה צינית יותר של ממשלת ישראל מאשר הצעת חוק זו שהונחה על שולחן הכנסת. משתמשים בדבר הקדוש ביותר לכולנו, דאגתנו לחיילים, כדי להסוות דבר מכוער מאין כמוהו — כינון משטר כלכלי גועני.

דאגה לחיילים — מי אינו חרד לכך? מי חרד לכך יותר מאתנו? הגשנו כמה שבועות בלבד הצעת חוק פרטית, שבה הצענו את הדבר ההגיוני האלמנטרי:

אורי אבנרי (העולם הזה—כוח חדש):

אני מקבל את הערתך, הופך אותה וממשיך בה, ואומר: כיוון שזה רק עניין של כסף, כיצד אנו עושים את המעשה הזה ששום כסף בעולם אינו שווה אותו? זהו עניין שכל העולם ידבר עליו כאשר יתגשם, עניין שייהפך לסנסציה עולמית, ואף יעורר ספיקות מוסריים עמוקים ביותר בתוך המדינה שלנו. כרגע סימנו ויכוח על משרד החינוך ופעולותיו ובו דיברנו על תחושה מוסרית של הדור החדש ועל חשיבותה של תחושה מוסרית זו. להביא עניין שהוא בעליל בלתי-מוסרי, ועוד בדרך של תבולה — זהו דבר שלא יאה ולא נאה.

כיוון שקשרו את העניין בשמו של צה"ל ובענייני בטחון, אני בא גם לתבוע את עלבונם של הבטחון. מוטב היה לא לעררב את עניין הבטחון בדבר כה מפוקפק כמו הצעת החוק שהובאה לפנינו. ואם נתייחס לעניין הבטחון, מה יכול להיות יותר אנטי-בטחוני מאשר המגמה כפי שהיא משתקפת בהצעת החוק?

עד היום היו ערביי ישראל שווים בפני החוק לפחות באופן פורמלי. אך היו הרבה שטחים שבהם המצב הפורמלי לא חפץ את המציאות. התרענו על כך במשך עשרים שנה, הזהרנו שהדבר יביא לתוצאות חמורות מאוד לבטחון המדינה. אם אנו מסתכלים היום על ציבור ערביי ישראל לאחר עשרים שנה, עם ההצבעה בעד ר"ח מצד אחד, ועם הסכנות הבטחוניות שנתגלו בתאי מחתרת של "אל-פתח" ואחרים מצד שני — הרי אפשר לומר שצדקנו באזהרותינו. ולא רק התנועה שלנו הזהירה, גם תנועות כמו מפ"ם והליברלים העצמאיים ותנועות אחרות הזהירו במשך השנים מפני מצב זה. האם לא צדקנו, האם לא הוכח שצדקנו? לבוא עכשיו ולכונן להלכה ולמעשה משטר במדינה שיקים שני עמים מבחינת הזכויות הסוציאליות ועוד באיזטלה של עניין הקשור בצה"ל — אין לך דבר חמור יותר לבטחון המדינה בטווח קצר וארוך כאחד מאשר המעשה הזה.

אני רוצה לבקש מן הכנסת להתייחס לחוק זה במלוא החומרה שיש בו ולא להסתפק בהסוואות ובדברים שעל פני השטח.

הי"ר ש. רון:

רשות הדיבור לחברת-הכנסת סנהדראי.

טובה סנהדראי (מפד"ל):

אדוני היושב-ראש, כנסת נכבדה. בניגוד לקדמי אינני יכולה לראות בהצעת החוק הצעה צינית. התגובה המתבקשת אצלי היא שאפשר לראות בהצעת החוק הצעה חיובית בהחלט. ההצעה באה, כדברי השר, למלא חובה חברתית-מוסרית-ציבורית לאלה אשר על-ידי שירותם מאפשרים את קיומה של המדינה. הצעת החוק מביאה בחשבון את ההפסד של המשפחה בגלל שירותם של הבנים.

שר העבודה לא כנס לפרטים. הוא הציע לנו חוק מסגרת, ועל חוק מסגרת קשה מאוד להתווכח. חברת הכנסת אבנרי רואה בחוק מה שהוא רואה, ואני רוצה לראות בו דברים חיוביים, אבל להתנבא אינני רוצה וגם אינני יכולה. משום כך אני צריכה להזיין בסבלנות ולראות מה יהיו התקנות שיתקין השר אחרי קבלת החוק. חוק מסגרת פותח אפשרויות נרחבות, והדבר תלוי כמובן בתקציב אשר יוקצב לעניין המוצע, שעדיין הוא בעיני נעלם גדול. צרכי המשפחה הם רבים ומגוונים,

האוכלוסיה היהודית בארץ? והוא אמר: "הכוונה היא שאם, נניח, יתברר שאיש שהיה באירגון "השומר" יש לו עדיין ילדים שהם עד גיל 18, תבוא עליו ברכה, ויקבל". כלומר, הכוונה איננה שחייל המשתחרר היום מצה"ל יקבל עזרה להסתדר בחיים. הכוונה היא שכל מי שהיה לו אי-פעם חייל במשפחה — כלומר, כל הציבור היהודי, ואולי חלק מהציבור הדרוזי — יקבל תשלומים הניתנים למשפחות מרובות ילדים. אם נהפוך את הפסוק הזה על פיו, הרי כל מי שאינו יהודי — או דרוזי, אולי — לא יקבל הענקות אלה למשפחות מרובות ילדים. הבה נקרא לילד בשמו.

להצעה זו יש היסטוריה מסוימת. ביום מסויים ישבו חכמינו, ייבדלו לחיים ארוכים, וחשבו: איך לתת למשפחות מרובות ילדים יהודיות בארץ זו תמיכות ולא להעניק את התמיכות האלה לערבים? ישבו אותם חכמים ומצאו שהדרך הטובה היא לפנות לסוכנות היהודית שהיא תשלם. הסוכנות היא יהודית, היא מעבירה לארץ כספים של יהודים, וכביכול היה זה הגיוני שישלמו את הכספים האלה רק ליהודים, כשם שהסוכנות מיישבת יהודים, מפתחת כפרים יהודיים ואיננה מיישבת ואיננה מפתחת כפרים ערביים. אבל כנראה מצאו אותם חכמים שהדבר איננו קל כל כך. באמריקה יש רגישות דבה מאוד ומתנהל ויכוח קשה על מה שנעשה בכספים הנאספים שם והפטרונים מהמס האמריקאי. וכך מצאו אותם חכמים שיטה אחרת לגמרי, שיטה מחוכמת, מתוחכמת ומתוחבלת מאין כמוה, קשורה בשמו של צה"ל. ואיך אפשר למתוח ביקורת על משהו הקשור בצה"ל?

משפחה מרובת ילדים, שבשנת 1949 היה לה בן בצה"ל — וגניח לרגע שזה היה הבן היחיד במשפחה שאי-פעם שירת בצה"ל, ואולי האחרים היו בחורי ישיבה — תקבל בשנת 1972 או 1973 או 1980, על פי הצעת החוק המונחת לפנינו, תמיכה הניתנת למשפחות מרובות ילדים.

חברי הכנסת, איזה משטר הוא זה, המניח חוק כזה על שולחנה של הכנסת? האם כדי לחסוך את הכספים הדרושים לכינון משטר סוציאלי אחיד בארץ, ללא הבדל דת, אומה וגזע? האם כדי לחסוך את הכספים האלה נכונן משטר שונה לחלוטין מזה שהקימונו עד היום? והרי זוהי הצעת חוק קונסטיטוציונית, זוהי הצעת חוק המשנה את מהותו של המשטר המתכונן בארץ בעקבות מגילת העצמאות.

אנו יודעים שאלה הרוצים לספח למדינה את השטחים המוחזקים על-ידי צה"ל, אחד המכשולים הגדולים הנערכים בדרך להגשמת נכונות זו הוא החשש של אנשי משרד האוצר, או יותר נכון: הידיעה של אנשי משרד האוצר, שאם נספח את השטח הזה למדינה, יהיה צורך לשלם גם לאוכלוסיה זו את כל התשלומים הסוציאליים שמדינת ישראל משלמת, וזהו סכום עתק. הדברים נשמעו לא פעם בוויכוחים. בין המתנגדים לסיפוח יש לא רק שוחרי שלום, אלא גם שוחרי קופת המדינה. אם חוק זה יאושר, יסולק המכשול הזה, ואפשר יהיה לספח את השטחים מבלי לשלם פרוטה.

נסים אליעד (המפלגה הליברלית העצמאית):
בערבית אומרים: אם המחלה היא רק כסף, אפשר לרפאה תמיד.

עוד זמן רב, ואי-אפשר היה יותר לקיים את השתיקה וההתעלמות מאותן משפחות יותר מאשר עד כה.

מהבחינה הסוציאלית, שום חברה בעלת משקל רב של מצפון ואחריות כלפי כל חלקיה, כפי שקיים בחברה הישראלית, אי-אפשר היה לה להתעלם מקאטיגוריה זו של משפחות מרובות ילדים.

אורי אבנרי (העולם הזה—כוח חדש):

האם לפי מצפונך יש הבדל בין משפחה מרובת ילדים ומעוטת ילדים? האם אתה מייצג רק משפחות מרובות ילדים?

מרדכי ביבי (המערך, עבודה—מפ"ם):

חבר-הכנסת אבנרי, על מצפוני אני מוכן לשוחח אתך לא מעל במה זו, כאשר זמני קצוב. אני לא יכול לטעות את כל מצפוני בפני הכנסת. תן לי שעה מזמנך על במה זו ואגולל לפניך כל מה שיש במצפוני. על כל פנים, עוד אומר כאן מעט ממה שיש במצפוני.

חשיבות הצעה זו היא בכך שהציבור והעם הופכים להיות שותפים לקיומם של ילדים אשר נותנים ויתנו בעתיד מכוחם ואונם וממש מחייהם, פשוטו כמשמעו, נותנים את דמם למדינה. אי-אפשר לבוא ולומר שאותה משפחה שיש לה שמונה או עשרה ילדים, ההורים שלהם יחיו בתנאי דוחק קשים מאוד כדי לקיים אותם, ולהעמיד אותם לרשות העם והמדינה, לבנייה ולבטחונה, ומשפחה אחת תיהנה מרווחה, כאשר יש לה ילד אחד, והיא משתכרת אותה משכורת, חיה בנוחיות והכל שפיר אצלך, והיא תעמיד רק בן אחד למדינה. הפער הזה, העוול הזה, טוב שהוא בא על תיקונו, אם כי באיחור רב. אני רואה בחוק הזה חוק מסגרת, ואולי חבל. אני סבור שהחוק הזה הוא מצומצם, אינו עונה על כל צרכיהן של משפחות מרובות הילדים, והיה צריך להכיל בתוכו עוד הטבות והנחות נוספות, שאני רוצה לקוות שיבואו לא בריחוק זמן ניכר מקבלת הצעת חוק זו.

סבור אני שהמשפחה מרובת הילדים צריכה ליהנות מתחבורה ציבורית חצי חינם; ואם לא מתחבורה ציבורית קואופרטיבית, שאיננה בבעלות הממשלה, הרי בודאי ובודאי צריכה המדינה לאפשר לה הסעות מוולות בתח"ב בורה הציבורית שלה. הוא הדן לגבי חינוך ילדים בבתי הספר התיכוניים והיסודיים וכל מה שקשור עם אגרת חינוך, עם כלכלת הילד הלומד בבית-הספר.

האם יש לך עוד שאלות, חבר-הכנסת אבנרי?

אורי אבנרי (העולם הזה—כוח חדש):
ואם הבן אינו משרת בצה"ל?

מרדכי ביבי (המערך, עבודה—מפ"ם):

אני מדבר על ההורה, שהוא צריך לזכות בהנחות בעד ילדיו. אנוחן מדברים על הורים שהילדים שלהם צריכים לזכות בהנחות, ילדים אשר במקדם או במאוחר, חבר-הכנסת אבנרי, יעמידו את עצמם לרשות המדינה, ואין לי ספק וגם לך אין ספק בכך. אני רוצה לדאוג לו בעודו ילד, בעודו תינוק, בעודו בבית-הספר העממי. אני רוצה לגדל אותו כך שיהיה ילד בריא בחינוכו, ילד בריא בגופו, ילד בריא בגאווה הלאומית, החברתית והסוציאלית.

אני רואה את הצעת החוק הזאת בבחינת מינימום, מפני שאני סבור שהיא צריכה להיות רחבה יותר. אמנם

וצרכי החייל המשתחרר, הרוצה להמשיך בלימודים או להקים לעצמו משפחה ולהשיג לשם כך דיור מתאים, מחייבים מאוד מאוד.

ואשר לסעיפי הצעת החוק — בפסקה (1) כתוב: "ומי ששירת לפני יום ו' באייר תש"ח". המלה "לפני" אינה מוגדרת כלל וכלל. אני מקווה שבדברי התשובה של השר או בוועדה נשמע מה פירושה. אני רוצה לדעת מה אומרת מלה זו. אני רק מבינה שסעיף 1(ג) של החוק העיקרי לא יחול לפי ההצעה לעניין פסקה (1), האומרת, שאנו מבטלים את התאריך 30 בנובמבר 1947. כלומר: אנו מבטלים תאריך זה, אבל אינני יודעת עד כמה אנו הולכים אחורנית ומה התאריך שייקבע מהיום.

לפסקה (2) שבחוק, לרישה הקובעת ששר העבודה יתייעץ עם שר האוצר, אני מסכימה, כי בלי שר האוצר לא נוכל לעשות כאן הרבה. אבל למה כתוב "ובאישור ועדת הכספים של הכנסת"? אדוני השר, אם זכרוננו אינו מטעה אותי — והוא אינו מטעה אותי — הרי חוק החיילים המשוחררים המקורי, על כל התיקונים שבו, גזון בוועדת העבודה, ולמה מציעים עכשיו שההצעה הזאת תעבור לוועדת הכספים? אני מציעה איפוא שההצעה תעבור לוועדת העבודה של הכנסת.

בפסקה (3) מוזכר המוסד לביטוח לאומי, אותו יסמיק השר לתת את ההענקות, בהתאם לתקנות שיתקין. המוסד לביטוח לאומי — לפי תקנון הכנסת — הוא בתחום העניינים המסורים לוועדת העבודה.

רצוני לומר משהו נוסף בגילוי לב. הצעת החוק אינה הצעה פסקלית גרידא. יש לדון בה בעיקר מבחינה סוציאלית, אנושית, חברתית. יש כאן גם בעיית גישה, וייתכן שלוועדת העבודה אפשר לייחס גישה מתאימה מבחינה זאת, לעומת גישה פסקלית המחייבת את ועדת הכספים. גם משום כך מן הראוי להעביר את הצעת החוק לוועדת העבודה.

הי"ד ש. רוזן:

רשות הדיבור לחבר-הכנסת ביבי, אחרון המשתתפים בדיון זה.

מרדכי ביבי (המערך, עבודה—מפ"ם):

אדוני היושב-ראש, כנסת נכבדה. בפתח דברי אברך את שר העבודה על שזכה להביא הצעת חוק חשובה, שאני רואה בה פרעון חוב-כבוד של המדינה והעם לקבוצת אזרחים במדינה שהיא מיעוט קטן של כחמישה-עשר אחוז ומעמידה לרשות העם והמדינה כמחצית מחייליה. חובת-כבוד זו, שהפרעון שלה בא באיחור גדול כל-כך, היתה צריכה לדעתי לבוא בסמוך להקמת המדינה, אך איחורה זמן רב, שלא בצדק. היו ימים שיותר נוח היה להביא את הצעת החוק הזאת, או אפילו יותר רחבה — ובכך עוד אגע — מכפי שהיא, ביתר קלות ונוחיות. אבל דומני שלא אחטא בלשוני אם אומר שהממשלות הקודמות חטאו כלפי אותן המשפחות בהעדר תשומת-לב מספקת קודם לכן.

היה לי הכבוד להיאבק על הצעת חוק למען משפחות מרובות ילדים עוד בכנסת הקודמת, אבל לא זכיתי לסיוע ע"ה של סיעתי, לצערי, גם בכנסת הזאת, אם כי ברור ובתוכן שונים לגמרי מהצעת חוק זו. אני רואה בהצעת חוק זו מינימום הכרחי ואפשרי גם יחד, אשר יש בו לתקן מעוות גדול, שאי-אפשר היה לעבור עליו בשתיקה

— חוק החיילים המשוחררים (החזרה לעבודה) (תיקון מס' 4) (ביבי, אבנרי, רוזן, אלמוגי, ש. כהן, בן-פורת) —

היו"ר ש. רוזן:

רשות הדיבור לשר העבודה, לתשובה.

שר-העבודה י. א. אלמוגי:

אדוני היושב-ראש, כנסת נכבדה. חבר-הכנסת אבנרי פתח את דבריו בכך שאמר כי יהיה אדיב, וברוב אדיבותו כינה את החוק הזה חוק ציני וגזעני. אני אהיה אדיב יותר ואומר שעוד לא שמעתי נאום כה בלתי-רציני על ציניות כמו הנאום הזה.

אשר לגזענות — מה לעשות, נבירותי ורבותי חברי הכנסת? תמיד היו ויש גם היום בעם היהודי יחידים מתוסכלים, מתוסבכים, הגורסים משום-מה שאם לא יהודי לוחם, שופך דמים, רוצח — הוא פטריוט. אבל אם יהודי מגן על קיומו, על מדינתו, על החופש שלו ועל החירות שלו — הוא גזעני.

אורי אבנרי (העולם הזה—כוח חדש):

זה רציני מאוד מה שאמרת עכשיו. אם זה כל מה שיש לך להגיד לשם הגנה על החוק, אני ואבני.

שר-העבודה י. א. אלמוגי:

כנראה, כאשר נותנים ריקקה על השולחן מתעורר מישוה. לא דיברתי עליך. אמרתי שיש יהודים כאלה. כנראה אתה חושב את עצמך לכוה.

(קריאה: ועוד איך חושב עצמו כך.)

לגופו של עניין — חבר-הכנסת אבנרי אמר ששר העבודה העז לומר שחוק זה יחול גם על איש "השומר", ואם יתברר שיש עדיין איש שלפני איקס שנים לחם למען הגנת יהודים בארץ-ישראל ויש לו ילדים עד גיל 18 — יקבל. הוא ראה בזה דבר גזעני. מה לעשות, אני מוכן מיד להוכיח שמה שאמרתי קיים לא רק אצלנו. לפני מונחת חוברת בשם "Federal Benefits for Veterans and Dependents" של מדינה לא יהודית, אבל מדינה — ארצות-הברית.

אורי אבנרי (העולם הזה—כוח חדש):

אין שם עם שני שאינו שותף במלחמה, שלא מגייסים אותו. זה ההבדל.

שר-העבודה י. א. אלמוגי:

חבר-הכנסת אבנרי, אני מבין שזאת נקודה רגישה אצלך. אני נעלם לכל נקודה שהעלית. האמן לי. אלך בזה לפי דרכי.

על מי חל החוק? מומתי מתחיל החוק? — מתקופת המלחמה האמריקנית-ספרדית, עובר למלחמת העולם הראשונה, למלחמת העולם השנייה ולמלחמת קוריאה. כל שאר המלחמות עדיין אינן פה. אבל זה מתחיל מה-מלחמה האמריקנית-ספרדית. לגויים זה מותר. ליהודים — לא, כי אנחנו יהודים.

שלום כהן (העולם הזה—כוח חדש):

אם כך, תחיל את זה גם על המכבים — ותידעו.

שר-העבודה י. א. אלמוגי:

אם יתברר לחבר-הכנסת שלום כהן שיש עכשיו איש המכבי — יקבל.

מרדכי בן-פורת (המערך, עבודה—מפ"ם):

בתנאי שהוא שייך לעולם הזה.

אנחנו נותנים במצב של מצוקה קשה, של מלחמה, כאשר הכסף אינו מצוי בדינו, ואני יכול להבין שבתקופה זו אנו רשאים לצמצם את תחולת החוק, כפי שהובא, אם כי אינני לגמרי שלם עמו.

אדוני היושב-ראש, רצוני לפנות לשר העבודה שיאיל להשיב לי על כמה השגות להצעת החוק. אינני יודע מה יהיה גורלה של משפחה מרובת ילדים. ונאמר לעצמנו שהחוק הזה בא לדאוג למשפחה מרובת הילדים שבגיה יעמדו לרשות האומה בעתיד. אינני מתבייש בכך. גם הערבים ייהנו מהחוק הזה אם יעמידו את בניהם לרשות המדינה.

אורי אבנרי (העולם הזה—כוח חדש):

המדינה איננה מגייסת אותם.

מרדכי ביבי (המערך, עבודה—מפ"ם):

הם ייהנו מהחוק כאשר המדינה תגייס אותם, כאשר המדינה תרצה בהם. לא נאמר דברים לא-מדויקים. אני רוצה לומר דברים מדויקים. אינני יודע אם הציבור הערבי כולו רוצה להעמיד את עצמו לרשות המדינה בלב שלם ובנאמנות וזה לנאמנותם של היהודים. חבר-הכנסת אבנרי, תהיה שלם עם עצמך. אינני יודע אם הבחור הערבי מטירה או מנצרת יהיה מוכן להעמיד את עצמו לרשות האומה כמו הבחור היהודי. אינני מתלונן על כך, חלילה, אני מבין אותו. אבל יחד עם זאת לא ידרוש אותן ההטבות, כפי ששר העבודה הציג אותן. את ההטבות האלה ירכוש לעצמו במשך אותן השנים שבהן לא יהיה מגויס, שהוא ייהנה מהן.

אני רוצה לסיים בשתי הערות. העם היהודי הפסיד שישה מיליון מבניו במלחמת העולם השנייה. הוא הפסיד חמישה מיליון מבניו כתוצאה מנישואי תערובת והיטמעות בין הגויים במשך המאה הזאת, ואנחנו חייבים במצוות גידולו של העם היהודי בכל הדרכים האפשריות.

הייתי רוצה ששר העבודה ישיב לי: מה יהיה דינה של משפחה מרובת ילדים כאשר האב נפסל לשירות בטחוני בגלל מצב בריאותו? מה יהיה על בניה, כלום הם וכאים פחות? שאלו זה אולי מספקת גם את חבר-הכנסת אבנרי בעקיפין, אבל שוב אינני מתבייש לומר שאני רוצה ביקרם של הבנים המעמידים את עצמם לרשות האומה, ולא דווקא התורמים, עם כל הכבוד למה שעשו. אני רוצה לתת לאלה שעשו ולאלה שיעשו.

אני רוצה לדעת מה יהיה גורלה של משפחת עולים חדשים, כאשר האב לא נתקבל לשירות בטחוני מחמת גילו המבוגר ויש לו ילדים עד גיל 18. אני רוצה שהם ייכללו בחוק בשל היותם יהודים, גם בשל היותם יהודים. אילו חוק זה היה בתחום הוועדה שאני משתתף בה, לא הייתי מוותר על עקרונות כאלה. הייתי רוצה שהחוק יתוקן ברוח כזו שהוא יכלול את כל הקאטגוריות של משפחות שיש להן ילדים שיעמדו לרשות צה"ל.

ולבסוף, בעניין הוועדה שאליה יועבר החוק. סעיף 12(א)(9) של תקנות הכנסת אומר שבתחום ועדת העבודה יהיו הנושאים הבאים: עבודה, עבודות ציבוריות, שיקום, שיוכו, שיקום חיילים. כולל משפחות החיילים ונכי מלחמה, וביטוח סוציאלי. הסעיף הזה מבטא ואומר את מה שבבגותי לומר. אני סבור שיש לשקול את העברת הצעת החוק לוועדת העבודה, ויבואו העושים על הברכה.

משרתים בכוחות הבטחון והמדובר על כוחות הבטחון ולא רק על צה"ל. מדובר גם בשירות בתי הסוהר, המש"טרה וצה"ל. יש מוסלמים, יש נוצרים ויש דרוזים.

חבר-הכנסת ביבי, אני מציע לך לא ללכת אחר המלכודת של חבר-הכנסת אבנרי. יהודים אשר מסיבות שונות לא שירתו ובניהם אינם משרתים, גם מחמת גיל או בריאות, אינם נהנים מחוק זה. איפה הגזענות?

מרדכי ביבי (המערך, עבודה—מפ"ם):
אני לא מציע שזה יהיה כך.

שר-העבודה י. א. אלמוגי:
ישאל אותי חבר-הכנסת אבנרי וגם חבר-הכנסת ביבי: ומה לגבי משפחות מרובות ילדים אלה? התשובה היא: ביטוח לאומי.

באופן אלגנטי התעלם חבר-הכנסת אבנרי לגמרי מהעובדה, שבטרם שהבאתי הצעת חוק זו הודעתי שה' מוסד לביטוח לאומי החליט לתת תוספת של 5 לירות לילד השני של שכיר, 5 לירות לילד השלישי של שכיר — זה רק סכום של 5 לירות, אבל זה 40% מ-12 — ואילו העצמאיים, שעד עכשיו התחילו לקבל החל בילד הרביעי, יקבלו עכשיו החל בילד השלישי בבית אחת תוספת של 17.5 לירות.

החוק הזה איננו נוגע לביטוח הלאומי. אמרת שחוק החיילים המשוחררים (החזרה לעבודה) מפלה. לכל האזרחים בישראל יש זכויות שוות בשירות התעסוקה. ואם יבוא מחר מוסלמי או יהודי או נוצרי שאין לו עבודה — שירות התעסוקה ידאג לו. אולם אם יבוא חייל משוחרר — הוא עדיף. זה קיים בכוח חוק. לכן, אם מדברים על הביטוח הלאומי, אתה יכול לדרוש, חבר-הכנסת אבנרי, שיגדילו את תשלומי הביטוח הלאומי עוד יותר. זו זכות. אולם אין זה סותר את החוק הזה, כשם ששירות התעסוקה אינו סותר את חוק החזרת חיילים משוחררים לעבודה.

אני רוצה להגיד שיש חוקים נוספים הקשורים בבט"ח. חוק החיילים המשוחררים (החזרה לעבודה) הוא רק חוק אחד. יש עוד חוקים, שורה ארוכה של חוקים, המעדיפים חיילים משוחררים על פני אזרחים אחרים.

(קריאה: בצדק.)

לכן אני טוען שזה גם כן חוק צודק. אנחנו מקיימים עכשיו ביטוח לאומי לכל, נותנים תוספת לכולם בחוק הביטוח הלאומי, אבל מעדיפים — ובצדק, גם כדבר — את החיילים המשוחררים. זהו בדיוק מה שאנחנו עושים.

אורי אבנרי (העולם הזה—כוח חדש):
בכל זאת — מה הפרופורציה שתהיו בין שני הדברים? זה מהותי מאוד.

שר-העבודה י. א. אלמוגי:
אם כבר לזה הגענו — זה תלוי הרבה יותר בשר האוצר מאשר בי. אבל לא זה העניין המהותי. אני הת' ונכחתי אתך בעניין המהותי.

חברת הכנסת סנהדרה, אם יש איש "השומר" שיש לו עדיין ילדים — יקבל. זה הפירוש.

אשר לתקנות — אמרתי אתמול לחבר-הכנסת אבנרי, שיש לי מושג על התקנות ועל הסכום, אולם אני מבקר לא להודיע על כך מעל במת הכנסת, באשר עדיין אין לי בטחון. אין לי תשובה אחרת, לצערי, אני רוצה

שר-העבודה י. א. אלמוגי:
באמת, זה רציני?

שלום כהן (העולם הזה—כוח חדש):
מה זה שייך לנו?

שר-העבודה י. א. אלמוגי:
אל תעשו עצמכם מנוחכים, לפחות בעיני חברי הכנסת.

(חבר-הכנסת א. אבנרי קורא קריאת-ביניים)

חבר-הכנסת אבנרי, חכה, עוד אניג אליך. עוד אתן לך הזדמנויות לקריאות-ביניים.

אורי אבנרי (העולם הזה—כוח חדש):
דבר זה איננו רלבנטי.

שר-העבודה י. א. אלמוגי:
אצלנו תקופת "השומר" היא גזענית, כביכול. אצל האמריקאים זה טבעי, כי הם לא יהודים; כי הם אמריקאים, גויים.

יש בחוברת זו 59 סעיפים. במקרה זו חוברת אמריקנית, אבל זה קיים בכל העולם. זה קיים גם בישראל. תיכף אניג לישראל. חבר-הכנסת אבנרי רצה לומר, שעכשיו אנחנו עומדים לפני מיפנה היסטורי. לא דובים ולא יער. זה קיים. זה קיים בקנה-מידה קטן, בצורות אחרות.

בין 59 הסעיפים האלה יש סעיפים שעניינם Orphans, Wives, Widows, Education. אין תוספת משפחתית. אילו היתה כזאת, היה מדובר כאן גם על תוספת משפחתית. עזרה לאלמנות, נשים וילדים — יש.

אני רוצה להגיד לחבר-הכנסת ביבי: נכון מה שאתה אומר. אצלנו זה עדיין איננו, לא משום שאיננו רוצים, משום שעדיין איננו עשירים כמו אמריקה. אני מדבר פה אל אנשים לא-מתוסכלים. שם יש עזרה גם בשיכון — לא רק לחיילים, גם לבני משפחותיהם. נזכר חבר-הכנסת אבנרי, שהיתה פעם הצעה שהסוכנות היהודית תממן עזרה למשפחות מרובות ילדים והוא משווה הצעת חוק זו שאני מביא להצעה ההיא. ובכן, אני חושב שחבר-הכנסת אבנרי יודע את ההבדל ומתעלם ממנו, מסיבות הידועות לו. אני רוצה לומר לחברי כנסת אחרים: אילו היה זה מטעם הסוכנות היהודית, היה זה יכול להיות ליהודים, לכל היהודים, רק ליהודים ומשום שהם יהודים. אני כשלעצמי, חבר-הכנסת אבנרי, אינני נבהל מזה. לא הצבעת בעד זה, אבל אינני מתוסכל עד כדי כך שאראה עוול עצום בכך. אם העם היהודי בעולם רוצה לתמוך בעידוד הילודה של היהודים, אינני רואה בזה עוול, אבל על זה איננו דנים כאן. אילו זה היה כך, זה היה רק ליהודים, לכל היהודים ומשום שהם יהודים. אך להצעת חוק זו יש קריטריון אחד: לחיילים ולמשפחותיהם, ולא להעשרתו בשירות הבטחון ללא הבדל דת, מין וגזע. זהו ההבדל. אשר לתקופת "השומר", קראתי שבאמצעות הברית מתייחסים גם לתקופה שלפני קום "השומר".

חבר-הכנסת אורי אבנרי אומר דבר והיפוכו. הוא אומר "יהודים" ומבליע את המלה "דרוזים". אצל חבר-הכנסת אבנרי הדרוזים הם הם יהודים. מה לעשות שיש גם מוסלמים? מה לעשות שיש גם נוצרים? יש מאות מוסלמים. המספר המדויק הוא: 800. 800 מוסלמים

אני רוצה לומר לחבר-הכנסת ביבי: יש בעיה של משפחות מרובות ילדים, בעיה מסובכת. חוק זה הוא חשוב, מאוד חשוב, אבל אין בו משום אפשרות של מתן פתרון מלא לבעיה הרצינית והמסובכת הזאת. לכן יש מכשירים אחרים — לא החוק הזה. חוק זה אינו בא להשיב על כל אותן שאלות.

מרדכי ביבי (המערך, עבודה—מפ"ם):
 האם השר מטפל גם במישור זה בחוקים אחרים?

שר-העבודה י. א. אלמוגי:
 השר מכיר ויודע מה הבעיה ואת הסוגיה הזאת. הוא גם מכיר ויודע מה הן אפשרויות המדינה. ואני אומר זאת עכשיו לא משום ששר האוצר יושב כאן. כל כמה שאוכל, בגדר האפשרויות התקציביות — אעשה.

אני רוצה לומר למתווכחים בעניין הוועדה: הבאתי את נימוקי הממשלה; על-פי ההליכים הפרלמנטריים, אם הממשלה מציעה להעביר הצעת חוק לוועדה מסויימת ובכנסת מציע משהו להעביר אותה לוועדה אחרת — ועדת הכנסת היא הפוסקת. תעבירו את הצעת החוק לוועדת הכנסת — ויבוא שלום על ישראל.

אורי אבנרי (העולם הזה—כוח חדש):
 אני מציע להחזיר את הצעת החוק לממשלה.

היו"ר ש. רוזן:
 לפנינו שתי הצעות. אעמיד אותן להצבעה זו מול זו.

הצבעה

בדעת ההצעה להעביר את הצעת החוק לוועדה	— רוב
בדעת ההצעה להחזיר את הצעת החוק לממשלה	— מיעוט

ההצעה להעביר את הצעת חוק החיילים המשוחררים (החזרה לעבודה) (תיקון מס' 4), תש"ל—1970, לוועדה שתקבע על-ידי ועדת הכנסת, נתקבלה.

ד. הצעות לסדר-היום

1. מניעת מכירתן של מניות הממשלה בבתי-הזיקוק

עכשיו הרעה לצד המדינה והטבה לצד הקונים שהם "החברה לישראל". עומדים להעביר 26% של המניות בבתי-הזיקוק במחיר של 40 מיליון לירות, בזמן שהאוצר קבע את ערך המפעל בסכום של 240 מיליון ל"י, ו-26% מהווים איפוא 60 מיליון ל"י. דבר לא-שכיח הוא שבזמן המקוה תוותר הממשלה על שליש מן המחיר. בכל אופן, לי אין זה נראה.

מלבד זאת עומדת הממשלה להבטיח לאותה חברת הון רווח מינימלי של 10% על כל הסכום שהיא משקיעה, בעוד שתחילה החליטה רק על 9%, ורק לגבי מחצית סכום ההשקעה. שוב — הרעת התנאים למדינה.

לחברה הזאת, אשר אמנם רוכשת רק דבצי-ומשהו מן המניות, יינתנו זכויות העולות למעשה כדי זכות וטו לגבי החלטות חשובות לעתיד גיהול המפעל. כדי להבטיח את הרווח המובטח למשקיעים תצטרך הממשלה

להגיד לחבר-הכנסת אבנרי: הלוואי ויכולתי לתת עוד יותר.

הממשלה החליטה להציע להעביר את ההצעה לוועדת הכספים, משני טעמים: הטעם הראשון — משום שזה חוק פיסקלי.

טובה סנהדראי (מפד"ל):
 הרבה חוקים פיסקליים הועברו לוועדת העבודה. רק לפני שבוע העבירה הכנסת חוק כזה לוועדת העבודה.

שר-העבודה י. א. אלמוגי:
 אינני רוצה להתווכח, משום שאם יש ויכוח — ועדת הכנסת תחליט. אני לא מתווכח, אני רק מסביר.

ובכן, יש עוד נימוק. אתמול ישבתי במוסד לביטוח לאומי. הבאתי לפני המוסד לאישור שתי ההצעות הנוגות למוסד לביטוח לאומי, ומסרתי אינפורמציה על הצעת חוק זו. הוסמכתי לומר לכנסת, שמועצת המוסד לביטוח לאומי ביקשה ממני להודיע, שהמוסד לביטוח לאומי מברך פה אחד על הצעת חוק זו. אולם לבקשתם של חלק מאנשי המוסד לביטוח לאומי, שאתייעץ גם אתם בעניין התקנות, ולא רק עם שר האוצר, הודעתי, ואני חוזר ומודיע עכשיו: אחד הנימוקים מדוע אנחנו מציעים להעביר את הצעת החוק לוועדת הכספים הוא, שאיננו רוצים כלל להצמיד את החוק הזה לחוק הביטוח הלאומי.

שושנה ארבל-אלמוזלינו (המערך, עבודה—מפ"ם):
 חיילים משוחררים אינם צריכים את הביטוח הלאומי?

שר-העבודה י. א. אלמוגי:
 כדי לא להכביד בהרבה על חבר-הכנסת אבנרי בהסברת הצעת חוק זו, כפי שהוא ניסה לעשות, צריך לנתק זאת מהביטוח הלאומי בכל האמצעים. כי הביטוח הלאומי צריך להמשיך להתקיים, הוא יתקיים והוא יתן תשובה גם ליהודים שאינם משרתים בצה"ל, וגם לאחרים, ואילו חוק זה נותן עזרה גם לערבים, מוסלמים או אחרים, המשרתים בצה"ל או בכוחות הבטחון.

היו"ר ש. רוזן:
 אנו עוברים לסעיף י"א בסדר-היום: הצעות לסדר-היום. ראשונה, הצעה לסדר-היום של חבר-הכנסת סנה: מניעת מכירתן של מניות הממשלה בבתי-הזיקוק. רשות הדיבור לחבר-הכנסת סנה.

משה סנה (מק"י):
 כבוד היושב-ראש, כנסת נכבדה. אני מתכבד להגיש לסדר-היום של הכנסת את הצעתי בדבר מניעת מכירתן של מניות הממשלה בבתי-הזיקוק. ואני רוצה להביא כמה נימוקים, מהם מעשיים, מהם עקרוניים.

קודם כל, במידה שהדברים נודעו ברבים, המכירה עומדת להיעשות בתנאים שיש בהם נזק לאינטרס של המשק הלאומי. אפילו לפי התנאים, שאושרו תחילה (אם אינני טועה) במארכס 1969 על-ידי ועדת השרים לענייני כלכלה, חלה באותה עיסקה העומדת להתבצע

ועכשיו, אם באמת ייכנס הון גרמני לתוך החברה, והחברה מקבלת לידיה עמדת מפתח בבתי־הזיקוק, ולפני כן קיבלה עוד 50% מהמניות בחברת "צים" — פירושו של דבר שהון גרמני ישלוט גם ב"צים" וגם בבתי־הזיקוק. פירושו של דבר: בכל ענף הגפס, גם בזיקוק וגם בהובלה. ייתכן שהיום אין חוששים מזה אותם אנשים בממשלה שעושים את העיסקה הזאת. אבל האין להם חשש לגבי העתיד? האם עניין כזה יכול להיעשות בלי שיתוף הכנסת בשיקול־דעת, בלי פיקוח פרלמנטרי? גם לגבי חברת "צים" אין לומר שההון מבחוץ נכנס אליה תוך סיכון כלשהו. אינני מדבר על ענף הנוסעים, אבל ענף ההובלה הוא ענף נושא רווחים — אם אינני טועה, 17 מיליון לירות בשנה האחרונה. אם כן, לאן המשקיעים הנכבדים נכנסים? הם נכנסים לעסקים הנושאים רווחים. לכן אם מדובר על עיסקה קונקרטיה זאת של בתי־הזיקוק, כפי שהיא פורסמה ברבים — ייתכן שאינני מדייק באיזה פרט...

שר־האוצר פ. ספיר:

לא רק בפרט אחד...

משה סנה (מק"י):

אדוני השר, אם אני טועה בפרטים, הרי זה נימוק נוסף שצריך לקיים דיון, כי אני חושב שהכנסת וחברי הכנסת רשאים לדעת את הפרטים לאשורם. אני לא בדיתי דברים אלה מלבי, הם פורסמו ברבים, ואם אינם נכונים, הרי זה מוכיח שצריך לקיים דיון בכנסת, כדי שגם תזים את הדברים הלא־נכונים, אם הם לא־נכונים.

אליעזר שוסטק (המרכז התפשי):

אולי שר האוצר ישכנע אותך...

משה סנה (מק"י):

הערות כאלו אתה נוהג להעיר גם כשאתה מציע את ההצעות שלך? תיכף ניווכח שאין אנו שותפים בגישה לעניין הגדון.

ובכן לגבי העיסקה הקונקרטיה אשמח לשמוע הסבר מפורט מפי שר האוצר. אולם יש דברים עקרוניים שלגביהם איני זקוק להשכלה נוספת. בראשית ימי המדינה ניהלנו בכנסת מערכה קשה — שבדרך כלל נסתיימה לא באופן מזהיר אך באופן משביע רצון — למען יהיו עמדות המפתח של המשק הלאומי ביד המדינה: ים המלח, חברת החשמל, בתי־הזיקוק, חברת התעופה, הצי הימי, וכיוצא בהם. על כל אחד מהם התנהלו מערכות על כל תג ועל כל סייג בחווה, לכל נהיה דומים לשכנינו שרוממות האנטי־אימפריאליסם בגרונם ואתנן הזכויות הורים בכפם. רצינו שמפעלי המפתח, מפעלי היסוד ואוצרות הטבע יהיו ביד המדינה. אם אני מצרף שתי נקודות בגיאומטריה, מתקבל קו. ואני חושש כי מכירת "צים" ובתי־הזיקוק זהו קו של חיסול ההישג ההוא, שאמנם לא היה הישג מלא אך היה זה הישג חלקי חשוב לגבי בעלות המדינה על אוצרות הטבע ומפעלי המפתח במשק. סבורני שזה ודאי נושא שהכנסת צריכה לדון בו. כאן אני יכול להבין מראש שחברי־הכנסת שוסטק לא יהיה שותף לעמדותי — זכותו היא, כפי שזכותי היא לא להיות שותף לעמדותיו — אבל יש חברי כנסת מסיעות שונות השותפים לדאגה הזאת, הם היו בחלקם שותפים להישג וכעת שותפים הם לחרדה שלא יבוטל הישג זה.

ליותר על חלק מן הדיבינדנד שלה. בנוסף על כך עומדת הממשלה להעניק לחברה — כפי ששמענו — את הזכות למדות את ההשקעה תוך חמש שנים, כאילו היתה זו הלוואה, הלוואה צמודה לדולר ובריבית צמודה לדולר, בשיעור של 8%.

כל צדור התנאים הללו אומר דרשני. בכל אופן אני סבור, אפילו מבלי להיכנס עדיין לצד העקרוני שבדבר, שהממשלה חייבת הסבר לכנסת. כי הסכום של 40 מיליון לירות איננו יותר מאשר ארבעה פרומיל מן התקציב השנתי השוטף; ולכן אין תופס הנימוק שאנו זקוקים לכסף (ואין שום ספק שאנו זקוקים לכסף, ואין שום הבדל בינינו בהבנת צרכי האוצר בקסף מזומן). מדובר פה בסכום שלעומת היקף התקציב — כפי שאמרתי — הוא ארבעה חלקי אלף. לכן אין לחשוב שיש כאן הצלת מצבה הפיננסי של הממשלה.

לעומת זאת, לפי עניות דעתי עלולה העיסקה להזיק לאוצר. כי משקיעים אחרים יבינו שאם מעניקים תנאים מפנקים כל־כך לחברה אחת — רשאים גם הם להתנות תנאים מופרזים. לא הייתי רוצה לעשות שום השוואה, אבל אינני חושב שאנחנו נמצאים במצבו של יהודי המוכר את פמוטי השבת. אמנם קשה מצבנו, אבל לא עד כדי כך.

רציתי עוד להגיד לגבי החברה הזאת — "החברה לישראל" — שהיתה זו זאכובה גדולה לעומת הציפיות שתלו בה. מדובר על כך שהיא תפעל בין בעלי הון גדול, כי המניה האחת היא 100,000 דולר לפחות, ותגייס סכום של 100 מיליון דולר. אחר־כך אמרו: לעת עתה, בשלב הראשון — 35 מיליון דולר. מיהודים היא גייסה לעת־עתה 12 מיליון דולר. לכן אין זו גם חברה המצילה את המצב הפיננסי של המדינה בכלל ואת מצב ההשקעות בפרט. זוהי חברה שהכויבה מבחינה זו.

עלי להזכיר מה שאמר סגן שר האוצר בעת שהוגש החוק המיוחד, חוק החברה לישראל, חוק המעניק לחברה זו פריבילגיות בלתי־רגילות. הוא אמר אז שהחברה מתכוונת "להיכנס למפעלים כבדים שבהם אין הרווחיות מובטחת מראש ויש בהם סיכון, ולמלא במקרים אלה את מקומה של הממשלה שנאלצה בעבר לממן אותם מחוסר משקיעים אחרים". אנחנו רואים שלא זה המצב לאמיתו. החברה נכנסת לעסק שמובטח גם מובטח לו רווח מראש, לפי ההסכם הזה, ולא למפעל חדש שאין למפעל ישן, ואיננה פוטר את הממשלה מהשקעה במפעלים שנאלצה בעבר לממן מחוֹ סר משקיעים אחרים. אז אמר גם סגן שר האוצר שהחברה זו עתידה להיות "אבן־שואבת ליהדות התפוצות". אנחנו רואים שמ"אבן שואבת" זו הם הפיקו מעט מאוד. הם מקבלים מיליון מן הבנק העולמי, שגם ישראל כמדינה יכולה לקבלו, ועומדים לגייס הון גרמני. אין זאת איפוא אבן־שואבת מיהדות התפוצות. אין זה מה שנאמר לכנסת בזמן שהוגש החוק הזה.

ועוד נאמר: זוהי חברה אשר בשלב הנוכחי ישקיעו בה רק בעלי יכולת "שאינם זקוקים לדיבינדנד לאלתר". והנה, הם רוצים שהדיבינדנד יובטח מראש, עוד לפני ההשקעה, והם רוצים לאחוז את החבל בשני הקצוות: ירצו — זוהי השקעה עם 10% דיבינדנד; לא ירצו — זוהי הלוואה עם 8% ריבית, עם המרה לדולרים. זאת איננה אותה חברה כפי שתוארה בישיבת הכנסת מיום 25 במאדרס 1969. זהו דבר אחר לגמרי.

היחסים בין הקואליציה, הממשלה, ובין הפרלמנט, הכנסת, כמוסד? בעת ובעונה אחת אתם אומרים דבר והיפוכו: כאן אתם אומרים שיש להסיר את השאלה מסדר-יומה של הכנסת — ובמקום אחר אתם אומרים שהשאלה עומדת על סדר-יומה של הכנסת. תחליטו לפחות להסמיך את הוועדה מטעם המליאה. למעשה אתם שוללים ממליאת הכנסת אפילו את הזכות המיני-מלית להסמיך את ועדת הכספים לדון בגושא, שהרי המצב הפרלמנטרי כיום הוא כזה שבועדת הכספים מיוצגת סיעות הקואליציה בלבד. אני פונה אליכם בשם התבונה, כי איני חושב שיש לכם כוונת זדון לפגוע בכנסת. איני נמנה עם האוהבים להפריז, כי כל הפרזה מזיקה לאמת. אני חושב שיש פגיעה בפרלמנט, אבל לא שיש כוונת זדון לפגוע. האם השיקול הזה אין לו ערך בעיניכם? האם אינכם יכולים לקום ולומר שאנכם חברי-הכנסת סנה סבור שזה עניין למליאה, אבל הממשלה אומרת שיש להסמיך את ועדת הכספים שהיא תטפל בעניין? הדבר אינו נחוץ לי להרגשתי העצמית, כלל וכלל לא. אבל אני חושב שזה נחוץ מאוד למערכת היחסים התקינה בין הממשלה ובין הכנסת, כשמדובר בזוהרה שהיא על טהרת הקואליציה ולכן הדיון בה ללא הסמכה מטעם מליאת הכנסת גושא אופי של בירור משפחתי בתוך הקואליציה.

לי אין גם שום סיבה להסתיר שיש לי עוד נימוק עקרוני שודאי אינו משותף לכל חלקי הבית, אבל הוא שייך לרובו של הבית. תנועת הפועלים הישראלית רכשה במשך שני דורות הישג אחד שהרוב של הקרקע וחלק ניכר של אמצעי הייצור החשובים ביותר אינם בידי הון פרטי אלא בבעלות ציבורית. הדבר קשור בחזון העתיד שלא נצביע עליו היום, אך אין זאת אומרת שהוא געלם מלבם וממוחם של כל חברי הכנסת, ואנו חייבים לשמור על ההתחלות האלה, שאינן מבטלות כל-יך. בכמותן והן חשובות מאוד באיכותן. לדעתי, הנימוקים העקרוניים האלה אינם פחות חשובים מן הנימוקים המעשיים, אם כי איני מזלזל גם בנימוקים מעשיים. לכן אני משוכנע שגושא זה טעון דיון פרלמנטרי. לפי מה שקראתי — וגם כאן ייתכן שהוטעיתי, כי אין לי מקורות אינפורמציה אחרים — הגיע הנושא בין כה וכה לוועדת הכספים.

ישראל קרגמן (המערך, עבודה-מ"פ):
בהחלט הגיע.

משה סנה (מק"י):

אם אתה מאשר, ודאי זה נכון, ואם כן הדבר, אני מבקש להסב את תשומת-לבכם לצד האחר של הבעיה שאינו משקי. נמסר לי שהרוב בכנסת עומד להסיר את ההצעה שלי מסדר-היום. מה פירושו של דבר במישור

2. תנאי ההסכם שבין האוצר לבין "החברה לישראל" לגבי השקעת החברה בבתי הזיקוק

גם לולא היתה רווחית היה הציבור מוכן לשאת בסיכון של הפסד.

חברה ציבורית חיונית, שעל פי טיבה ומהותה ובתוקף הנסיבות היא מונופוליסטית — צריכות הבעלות והשליטה עליה להישאר בידי הממשלה. בגלל הצורך בקיומה תישא הממשלה בכל הסיכונים, כך שלמש-קיעים לא ייגרם לעולם כל הפסד. ואם חברה מעין זו היא רווחית, מדוע לא ייהנה הציבור מפירותיה?

על טיבם של בתי-הזיקוק אין צורך להרחיב את הדיבור. בתי-הזיקוק הם בגדר מונופול המכתיב למשק את מחירי הזיקוק. אם תפסיד החברה, יועלו תעריפי הזיקוק, או שחלקו של האוצר בכספים הנצברים בקרן ההשוואה למחירי דלק יקטן. מכל מקום, המשקיע לעולם לא יפסיד. אבל משקיע מועדף עלול לייקר את הוצאות הייצור ולהפוך אולי חברה רנטבילית לחברה בלתי רנטבילית, שכן ההוותים המובטחים והמועדפים הם על חשבון רווחי החברה או המחיר בשוק. כשחלקים בחברה מעין זו נמכרים למשקיעים פרטיים — זוהי הודעה על פשיטת רגל. כי לפי תנאי המכירה כל הסיכון הוא למדינה, כל ההשקעה או מרביתה הם למדינה, ואילו למשקיע מובטחים רווחים ואופציה לפדות השקעתו כעבור זמן על פי ערכה המלא, הכל בהתאם לרצונו וקביעתו.

כבוד היושבת-ראש. מדוע נוסדה "החברה לישראל"? בשעתו הוקמה החברה בוועידת המיליונרים כדי לגייס כספי יהודים שלא היו מושקעים בצורה אחרת, או כפי שהכירו דוברי הממשלה, החברה אמורה להיות "נאמן השקעה ליהודי תפוצות אמידים". מובן שבכך אין כל רע. ישראל זועקת למשקיעים, ולפעמים אינטרס המדינה

היו"ר ט. סנהדרא:

רשות הדיבור לחבר-הכנסת שלום כהן, להצעה בנושא דומה.

שלום כהן (העולם הזה — כוח חדש):

גברתי היושבת-ראש, כנסת נכבדה. הצעתנו, הגם שהיא נוגעת לאותו נושא בו נגעה הצעתו של קודמי, תהיה שונה ברוחה מהצעת חבר-הכנסת סנה — הפעם כמו בפעמים אחרות וכמו בנושאים האחרים שהועלו כאן היום. לא התחרינו עם חבר-הכנסת סנה בהצדקת משאליו בימים ההם ולא נתחרה עמו בהצדקת ממשלת גולדה-בגין-אבן בזמן הזה. בודאי לא נתחרה עמו בפטריוטיזם, כי במקום בו עומדים חוזרים בתשובה אפילו צדיק גמור (ואני אינני כזה) אינו יכול לעמוד, והפולקלור היהודי אומר מדוע. חבר-הכנסת סנה הוא מומחה לפולקלור כפי שהסביר מקודם.

אדבר בשם השקפת תנועתנו בנושא זה. אנו דוגלים בהחלט במשק פדרליסטי. סיעתנו סבורה כי יש מקום ליזמה פרטית בצד בעלות ממלכתית על משאבי המשק. לעתים עדיפה בעינינו בעלות ממלכתית, ובעיקר כשמדובר בהשקעות רווחיות בענפי יסוד ובמונופולים. מאידך גיסא רצויה גם יזמה פרטית לפיתוח ענפים, להרחבתם, בתנאי שהיומים ישאו בסיכונים הנובעים מהפעלת העסקים ולא יעבירו את הסיכון לציבור באמצעות ערבויות ממשלתיות או באופן אחר. כך, למשל, לא יעלה כלל על הדעת להעביר את השליטה בחברה מצטיינת כחברת "אל על" לידי משקיעים פרטיים. זוהי חברה מונופוליסטית מובהקת, שהאינטרס הציבורי מחייב את קיומה. החברה הצליחה להיות רווחית אך

ייקטים לא הוצעו. הממשלה לא מילאה את תפקידה בייזום פרויקטים חדשים ובמשיכת משקיעים לפרויקט-טים אלה. בהעדר תיכנון ותכנוניות לא הצליחה החברה לגייס את הכספים שדובר בהם, 35 מיליון דולר בשלב ראשון, כדי להגיע לבסוף ל-100 מיליון דולר. החברה נאלצה איפוא לגייס כספים ממשקיעים זרים, ובמקום לתרום לפיתוח התעשייה השקיעה ב"צים" ובבתי-הזיקוק. תמורת עשרות מיליוני דולרים בלבד קיבלה החברה הש"פעה מירבית ב"צים", בה הושקעו עד כה 400 מיליון ל"י-רות של כסף ציבורי ובה מתכננים להשקיע בעתיד מאות מיליוני לירות נוספות מכספי הציבור; וגם השפעה מירבית בבתי-הזיקוק שבהם הושקעו מאות מיליונים מכספי הציבור.

פירוש הדבר למעשה — מתן השפעה מירבית, יכולת הכרעה והכוונה, ואולי אפשרות שיתוק, לגורמים זרים בצי הלאומי ובבתי-הזיקוק. ואני שואל: לשם מה? מדוע? האם הסיכון כדאי? מה יקרה אם המשקיעים הזרים בחברה יחליטו להשתלט על הצי הישראלי? וגם אם לא יצליחו, לשם מה ההתמודדות? וכל זה תמורת עשרות מיליונים לעומת השקעות של מאות מיליונים. היכן ההגיון הכלכלי? האם לא ניתן היה לגייס את הכסף ל"צים" ולבתי-הזיקוק ללא הענקת השפעה מירבית, באופן אחר, אולי בדרך של קבלת הלוואות ואולי על-ידי הקצאת מניות הנושאות אמנם רווחים אבל ללא זכות הצבעה? לשם מה לסכן את השליטה על כמה מבסיסי המשק הישראלי? הרי המשקיעים הזרים יוכלו למנוע כל פיתוח ושינוי עקרוני בבתי-הזיקוק, ואולי אפילו לקבל מידע סודי על משק הנפט בארץ. אין להניח שהמשקיעים הזרים לא יתבעו לאיש את הנהלת החברה בנציגים מטעמם.

בשעתו, בגלל טעמים פחות רציניים, מנעו — ובצדק — השקעת "החברה לישראל" בחברת החשמל. ואילו עתה הצליחה החברה לגבש על כל הנימוקים כבידי-המשקל ולקבל הטבות פטוטטיות, ללא כל הגיון כלכלי וציבורי ובניגוד לשכל הישר.

לאור מה שפורסם נראה שיש לקיים דיון במליאת הכנסת על התנאים שנקבעו בין הממשלה לחברה, על מנת לבדוק אם ניתן בשלב זה למנוע עיוות וגם כדי להסיק לקחים לגבי העתיד.

ולבסוף, מנהל "החברה לישראל", מר מיכאל צור אמר אתמול...

שר-האוצר פ. ספי:
הוא בכלל לא בארץ.

שלום כהן (העולם הזה—כוח חדש):
הוא יכול לומר את הדברים בחוץ-לארץ. על כל פנים הדברים התפרסמו אתמול ב"ידיעות אחרונות" ואני מצטט מתוך "ידיעות אחרונות". הוא אמר כי חברתנו "משקיעה רק במפעלי פיתוח שיש בהם אלמנט של סיכוי וסיכון", סיכוי למה? סיכון למה? מר צור צודק. בהשקעות "החברה לישראל" בבתי-הזיקוק יש סיכוי עצום לרווחים למשקיעים; ויש גם אלמנט עצום של סיכון לממשלת ישראל שתותר על רווחים ותאבד כסף ציבורי יקר.

הי"ר ט. סנהדראי:
רשות הדיבור לשר האוצר, לתשובה.

מחייב עידוד משקיעים אפילו על-ידי העדפתם. השאלה תמיד היא היכן הגבול.

מה אירע כאן? התפרסם — וכאן אני חייב להתייחס להערת שר האוצר שהדברים אינם נכונים, אבל אנו חיים אך ורק מן הפירסומים האלה, שלא הוכחו; הם פורסמו גם ב"דבר" וגם שם לא הוכחו — התפרסם שהממשלה מוכרת 26% מבתי הזיקוק במחיר של 40 מיליון לירות. בכך כשלעצמו יש פגם בגלל אופיים המונופוליסטי של בתי-הזיקוק. אבל תנאי המכירה מוסיפים חטא על פשע. מבטיחים ל"חברה לישראל" רווח מינימלי של 10% לשנה, לאחר מס; נותנים לה אפשרות לפדות את ההשקעה תוך חמש שנים כשההשקעה צמודה לדולר, ובריבית צמודה לדולר של 8%, וקובעים מחיר נמוך עוד לפני שנתקבלו השומות של שתי החברות העולמיות "קון את לב" ו"בנק וברבורג". בשעתו תבע האוצר סך של 60 מיליון לירות כתמורה. עתה הוא מוכן להסתפק ב-40 מיליון לירות. הכסף עצמו לא ייכנס לממשלה אלא לקופת בתי-הזיקוק, ובכך יעלה כמובן עוד יותר שוויו של החלק שמקבלת "החברה לישראל".

אבל גם בכך אין מסתפקים. הממשלה מעניקה ל"חברה לישראל" זכות וטו על כל ההכרעות החשובות בבתי-הזיקוק ומוותרות על חלק מן הדיבידנד, המגיע לה על מניות ההטבה שבבעלותה, כדי להגדיל את רווחיות ההשקעה של "החברה לישראל". מה ההגיון שבכל זה — לשר האוצר הפתרוני.

גברתי היושבת-ראש. בשנת 1969 אישרה ועדת השרים לענייני כלכלה תנאים נוחים יותר לממשלה מאלה שנקבעו עכשיו. במשא ומתן המוקדם עם "החברה לישראל" דובר על תשואה של 8%. אחר כך העלתה ועדת השרים את התשואה ל-9%, על מחצית ההשקעה.

"החברה לישראל" לא הסתפקה בתנאים המצויינים שניתנו לה בתחילת 1969. היא דרשה תנאים טובים יותר, ועתה היא הצליחה לקבלם. החברה תקבל 10% תשואה נקייה, כיוון שהחברה פטורה על פי החוק ממש.

למסכת הדברים התמוהים מצטרפות עובדות נוספות. כוזב גורע "החברה לישראל" לגייס כספי יהודים. והנה נתבשרנו כי החברה גייסה כ-5 מיליון דולר מחברת-בת של הבנק העולמי ו-7 מיליון דולר מקבוצת משקיעים גרמניים, כספים שאת כולם — או לפחות את חלקם — ניתן היה לגייס במישרין, ללא תווך החברה. אם ניתן היה בעבר, אולי בדוחק, לתרוץ את התנאים המצויינים בעובדה שמדובר בכסף יהודי — הנה עתה נשמטה לחלוטין הקרקע מטענה זו. מה ההצדקה להעניק למשקיעים גרמניים מעמד של מיעוט מיוחס, אשר יקנה להם זכות וטו בחברה?

מהשקעת הגורמים בחברה נובע כי לדעת מנהליה יש לראות את "החברה לישראל" ככל חברת השקעות הפועלת על בסיס מסחרי מובהק. מדוע יוענקו לה תנאים בלתי רגילים?

כשהוקמה "החברה לישראל" היה מדובר בפירוש שההשקעות יהיו במפעלים שהארץ זקוקה להם ושהמשקיעים יעמידו לרשותם את מנגנוני הידע והשיווק שלהם. חשבו באופן זה לצל את גדולי אנשי הפיננסים בעולם היהודי, וכל אחד מהם היה אמור לקנות לפחות מניה אחת של 100 אלף דולר. במקום כל זה מה קרה? פרו-

שר-האוצר מ. ספיר:

כבוד היושבת-ראש, כנסת נכבדה. קודם כל אני רוצה להשיב על הטענה של חברי-הכנסת סנה: שאם נדון העניין ממילא בוועדת הכספים, מדוע לא יועבר לוועדת הכספים לפי הצעתו? אני רוצה לקבוע, שוועדת הכספים קבעה אתי לפני זמן-מה בירור בעניין זה. הייתי בישיבה אחת של ועדת הכספים — אינני זוכר אם נתקיימה לפני שבועיים או שלושה או ארבעה שבועות — ונקבע המשך לדיון. לפי הנוהג ועדת הכספים שואלת אותי שאלות, ואני מכין את התשובות. בין השאלות שנשאלו היתה גם שאלה זו. לשם מה היית צריך איפוא, חברי-הכנסת סנה, להזדרז ולהגיש הצעה דחופה לסדר-היום? אם אתה סומך על ועדת הכספים, מדוע עשית זאת? אני מגיב רק מפני שהעלית שאלה זו. אני יכול להציע להסיר את ההצעה מסדר-היום, או לדון בה בכנסת או להעבירה לוועדה.

אשר לעניינים עקרוניים הנוגעים למפעלי ים המלח, חברת החשמל ובתי-הזיקוק, שאתה רוצה להשוותם עם ענייני קרקע, — הבה ארענן גם את זכרונו.

מפעל ים המלח היה שייך לקבוצת לא-יהודים באנגליה, ועבדך הנאמן היה בין אותם אנשים — ובראשם נובומייסקי — שניהלו משא-ומתן עם הקבוצה הזאת. פעם אחת — אני חושב שהיה זה בשנת 1952, כאשר בל-כך רצינו להשפיע על נובומייסקי שימשיך יריגים את הכסף ויפתח את חברת האשלג — נסעתי למקסיקו לדבר אתו; והמפעל עבר לממשלה כאשר לא יכול היה נובומייסקי להשיג את האמצעים לפיתוחו.

אני רוצה לרענן את זכרונו בעניין חברת האשלג. בגלל המחירים, שידרו בשליש בכל העולם, לא זכינו להרבה נחת מהחברה. לפני שעבר המפעל לממשלה היתה קבוצת לא-יהודים שהשקיעה במניות במפעל ים המלח. אינני זוכר מה היה חלקם. כאשר לא היה העסק כל-כך טוב ומוזהר, והמחיר ירד מ-38 דולר ל-28 דולר — בגלל התנאים בשווקים הבינ-לאומיים — החליפה הממ"שלה את המניות באיגרות-חוב. מפעל ים המלח לא היה מפעל ממלכתי או רכוש לאומי, שהממשלה רצתה למסור אותו. הוא היה בידי פרטיות. כאשר לא גייסו הידיים הפרטיות את האמצעים, קיבלה זאת הממשלה על עצמה. אינני בטוח — ואינני רוצה לדבר על דברים היפותטיים — מה היה המצב אילו באו היום אנשים והציעו לנו שוב 25%—26% מהאמצעים שהשקענו בים המלח, — אינני בטוח מה היו אומרות הממשלה והכנסת על כך, ומה היו מחליטות.

בוודאי יכול אני לומר דברים אלה על "צים". "צים" לא היתה שייכת לממשלה. אין מונופול ל"צים". יש חברת "אל" והברות אחרות, מקצתן חרות בשכלן ונפלו. מניות "צים" היו בידי ההסתדרות, וההסתדרות הסתלקה מהחברה, כשנאכל הון המניות על-ידי ההפסדים. אתה יכול להגיד שההפסדים נבעו מאניות הנוסעים. אני אינני יכול להגיד זאת. היו זמנים שונים. אני שמח וגאה שגם אתה מוכיר ש"צים" מרוויחה. אבל היו זמנים ש"צים" היתה בשפל המדרגה, ושימשה נושא לשאילתות, לדיונים ולהצעות לסדר-היום בכנסת. ואו נתגלגלו הדברים והמניות עברו לידי הממשלה.

חברי-הכנסת שלום כהן אמר, שהחברה "תשתלט על 'צים'". עוד אומר משהו על בעלי המניות, כאשר

אדבר על עניינים מעשיים. עכשיו אני מדבר על עניינים עקרוניים.

היום הופעתי לפני ועדת הכספים וגוללתי שוב את העניין. אומרים שבתי-הזיקוק הם נכס לאומי. כל מה שיש בארץ הוא נכס לאומי. אבל, ידידי, אני נסעתי ללונדון יחד עם מר קוולוב, שהיה המפקח על הדלק, לבקש — ויותר מאשר לבקש — מפריוז, שלא יעזבו האנגלים את בתי-הזיקוק, שישארו בבתי-הזיקוק שהיו בבעלותו. הם ראו בכך נטל מכביד עד כדי כך, שמסרו לנו את בתי-הזיקוק חנם אין כסף, כי רצו להשתחרר מהם בגלל החרם הערבי. אילו דיפדת בפרוטוקולים — ואתה מדפדף לפעמים, אינני אומר זאת ביולול, כדי לצטט דברים — היית קורא על הכשלוש ששרה למדינת ישראל, כאשר עזבה "פטרול-גז" את ישראל והשאירה את בתי-הזיקוק. אני זוכר שהמהנדס האנגלי בא ביום ראשון. הייתי נאיבי וחשבתי שאולי אוכל להשפיע עליו. כולם הפחידו אותנו ואמרו שלא נוכל להפעיל את בתי-הזיקוק. בתי-הזיקוק לא היו נכס ממשלתי. עכשיו אומרים שזהו נכס לאומי-ציבורי שאסור למכור אותו. אני נזכר בשיחות האבסטרקטיות עם השר בנטוב על מפעל דשנים וחמרים כימיים. גם זה היה מפעל שאסור היה למכור. גם בחברת דשנים וחמרים כימיים היו שותפות חברות זונות, וביניהן פ.א.סי, המשביר, אמפ"ל, קבוצה דרום-אמריקנית וחברה אמריקנית. כא-שר גרמה החברה הפסידים, התחרטו החברות הללו קמעה-קמעה ומכרו את המפעל לממשלה. אילו נמצא היום קונה למפעל, בוודאי היה חברי-הכנסת סנה או מישוה אחר טוען שאנו מתפרקים מנכסים.

יכול הייתי לצרף לרשימה זו — אם כי אין הדבר עומד על סדר-היום, אבל הזכירו זאת — את חברת החשמל. אני מכיר את המשא-ומתן על חברת החשמל עם יהודי מכובד שהיה לו קשר עם ישראל, הלורד סמואל, שבסופו של דבר בא והודיע, שאינו יכול להגדיל עוד את תפוקת החשמל. במשא-ומתן השתתפו דב יוסף, אשכול המנוח ועבדכם הנאמן; והוא לא היה כל-כך נעים. אמנם אין הדבר עומד כעת לדיון, אבל יש אנשים הבאים אחרי כן לגנות את הממשלה על כך. בדברים אלה הייתי אומר גם בזמנים כתקנם, אילו היו דנים בהם.

חברי-הכנסת סנה התחיל את דבריו באמרו שהדבר היה סוד, ונודע רק עכשיו מן העתונות. אולם לאחר מכן ציטט החלטות ואמר מתי נתקבלו.

רצוני לומר כמה מלים על החברה וגם להסביר מי יקח שם את הרכוש, מי ישתלט, מי רוצה להרוויח כל-כך הרבה כסף. עד היום יש שם 204 מניות, וכל העוסק בענייני כספים והשקעות של חברות ציבוריות יודע שפני הדברים אינם פשוטים כל-כך. יושבים פה חברי ועדת הכספים, ואין אני רוצה לשעמם אותם ולחזור על דברים שכבר נאמרו, אבל אזכירם רק בראשי-פרקים. אזכיר את החברות שעסקו במכירת מניות. חברת פ.א.סי. למשל, עסקה במשך שלושים או שלושים וחמש שנה במכירת מניות. אזכיר את ברנדייס, את וארבורג הזקן, את רוברט סאלד. זמן רב עבר עד שמכרו מניות ב-25 מיליון דולר — דומני יותר משלושים שנה, כי אני הצעיר עוד השתתפתי במכירת המניות לפני שנים ספורות.

כמובן, אפשר לבוא בטענות על היהודים מדוע אין הם קונים. אני מכיר חברה שנייה, אפילו חברה פועלית —

הכספים, ואמר כאן גם חברי-הכנסת שלום כהן שהנה נותנים להם זכויות מיוחדות. כתבו בשתיים-שלוש נקודות שנותנים להם זכויות, כי הם פוחדים מן הקונצסיה, מפני שהממשלה קובעת את המחיר, ולכן נקבע שאם לא יגיעו לידי הסכם, יובא הדבר לפני בורר - לא בית-המשפט בהאג, לא לשכת המסחר הבינ-לאומית. כבר ראיתי חוזים כאלה, גם אנו חתמנו עליהם. אתה, חברי-הכנסת סנה, אולי הצבעת נגד, אבל הצבעת בעד הקונצסיה של הצינור הראשון, שהבורר לגביה היה לשכת המסחר בפאריס או באיזה מקום אחר. והנה כאן ה"קפיטליסט" הגדול, "שומר הקפיטליסטים", נגיד בנק ישראל, הוא אשר יקבע. כלום אין הוא מכיר את האינטרסים של מדינת ישראל? הם מכירים בו.

כל הסיפור על מילווה מהבנק העולמי אינו נכון. אינני אחראי לכל מה שכותבים בעתון, ואינני רוצה להגיד שום דבר ולהסתבך עם העתונות שפעם קוראים לה "עתונות אזרחית", פעם "עתונות מסחרית", ופעם "עתונות בלתי-תלויה". אינני רוצה בכך. האם אני חייב לענות על כל מה שהם כותבים? אם אעשה זאת בכל פעם שהם מפרסמים משהו ונותנים את תמונתו בעתון - אצטרך להעסיק אדם מיוחד שכל היום רק יכחיש.

אבל לגבי הכנסת אין זה מספיק לומר: קראתי בעתון. אפשר לשאול שאילתה, אפשר להעלות הצעה לסדר-היום.

משה סנה (מק"י):
והיה הצעה לסדר-היום.

שר-האוצר פ. ספיר:

היום היה הדבר מיותר, ועדת הכספים עוסקת בזה. היום יש לזה רק ערך הפגנתו, ואני צריך לעזור לך בהבלטת הערך ההפגנתי?

בעניין הבנק העולמי - לא כל יום אנו מקבלים ממנו הלוואות. לו היו לנו עוד שמות לנושאים שבשבלים אפשר לבקש הלוואות - ודאי היינו עושים זאת. מתנהל חשבון עם הבנק העולמי לגבי סכומי הלוואות שקיבלנו. כל זה צריך להתאים לסכומים שקיבלו השכנים שלנו - והשכנים שלנו יושבים בהנהלה. יש לבנק העולמי חברות המסייעות למדינות מתפתחות. אמרנו לעצמנו שנחפש עוד כמה כתובות או שמות כדי שנוכל לנסות להשיג הון. ומה עלול להזיק אותו סכום של 2 מיליון דולר? האם בשל כך ישתלטו הם על הצי שלנו? הדבר רחוק מהמציאות, הוא אינו קיים, על כל פנים - לא לגבי הבנק העולמי.

על התנאים המיוחדים שנתנו לחברה החליטה הכנסת. נקבע מועד של שלוש שנים, ועליה לגייס במשך שלוש שנים סך 35 מיליון דולר, ואם לא תצליח לגייס סכום זה - אצטער על כך, לא אשמה. 35 מיליון דולר הם סכום נכבד. תמיד היית איש-חזון, חברי-הכנסת סנה: מותר לחשוב גם על 100 מיליון כמעט כיעד עליון, ומותר לעשות זאת שלבים-שלבים. סכום של 35 מיליון דולר הוא שלב חשוב. שום חברה שפעלה בארץ - מלבני קום המדינה ועד עתה - לא הגיעה לגיוס סכום כזה.

אשר לטענה בדבר 60 מיליון לירות - ועדת השרים לענייני כלכלה החליטה על כך, ואין זה סוד: מותר לוועדת שרים לענייני כלכלה לבקש 60 מיליון לירות,

אמפ"ל. מר אברהם דיקנשטיין התחיל למכור מניות ב-1937 והדבר נמשך שנים רבות. הוא התחיל במניות של 5 דולר, ומן רב עבר עד שמצא יהודים שהסכימו לקנות מניות בסכומים גדולים יותר.

חברה שלישית היא של אמריקאים צעירים שנכנסו לעניין ונוקקו לעשר שנים כדי למכור מניות ב-25 מיליון דולר - הלא הם: סם רוטברג, זולין יונצקי, לו בוואר היושב פה מחצית זמנו ובונה את האוניברסיטה, ואתה עוד אחריהם. לכל אלה נתתי את ידי, והלכתי בשבילים לאספות. אני מכיר גם אנשים בדרום אמריקה, שאצלם - כמו המהפכה המתמדת - דוואולואציה מתמדת. הם אהבים את ישראל, אבל עד שהם באים לקנות מניות עובר זמן רב. פעם קבעו לא פחות ממאה אלף דולר לכל חברה בישראל. כשמבדלים בישראל על מיליון אחד או על עשרה מיליון דולר, אין לזה כמעט ערך, אבל בעולם יש ערך רב גם למאה אלף דולר - בפרט למי שיש לו.

לפני רשימה של שמות אנשים, שבימים הטובים, כאשר היית ציוני צרוף, היית רואה כהישג גדול - אינני אומר זאת באירוניה - אילו אפשר היה לשכנע את היהודים שישקיעו בארץ, גם אם יש להם יותר ממאה אלף דולר.

לא אקרא בשמות אלה שעושים הכל למען הארץ - נותנים למגבית, קונים "בונדס" ולפעמים גם משקיעים פה ושם. אני מתכוון לאנדריי מאייר, ויליאם פיילר, ועוד. אוכיר את פריצקר משיקגו, את ויליאם רונוואלד (לא יוליוס רונוואלד) שיש להם עקרונות: Charity - כן, אבל לגבי השקעה - אני חושב שזוהי השקעתו הראשונה של רונוואלד בארץ. הוא יהודי יקר, נותן מיליון דולר לשנה למגבית בשנים האחרונות, אבל השקעות - לא. אוכיר את אדמונד רוטשילד ואת הסכום של 1,100,000 דולר; את רוטשילד הצעיר שהיה עם אנשינו בבריגדה; את וישינאק; את הנסברג משווייץ; את אנריקס מקופנהגן. אינני מדבר על אנשים כמו אסטורה מאייר - הוא "חייב", והוא תמיד עושה זאת. יש לי גם שמות אחרים.

נכון, לא בקלות ובבט-אחת מוכרים מניות בסך 100 מיליון דולר, אבל נאמר שעל 100 מיליון דולר מדבר בקלות מי שאין לו. 20 מיליון דולר אין להם ערך כאן בכלל. אני זוכר שסופר כי כאשר היו באים אל מיכאל פולק מ"נשר" לבקש תרומה גדולה של עשרת אלפים לירות שטרלינג בשביל איוה מוסד ציבורי, היה הוא שואל את המתרים: בברתי, אדוני, אתם כבר ראייתם פעם עשרת אלפים לירות שטרלינג?

על כל פנים הדבר היה בשנות המלחמה, לא בימים ורודים כל-כך. אולם קרה משהו במשך השנתיים האחרונות, או לפחות תוך השנה האחרונה. היה להם סכף לאנשים אלה, אבל חלק גדול התרושש. אפילו אומרים שהיהודים הפסידו בבורסה בארצות-הברית 20 מיליארד דולר. ואם הם קנו מניות ב-10 מיליון דולר - הרי זה נימוק תעמולתי טוב.

אבל לא הזכרתי את הנדבנים האלה רק כדי לומר שהם עזרו לישראל. הרי מגוון הוסנין לתאר את הדברים - אפילו חייבים זאת למפלגה או למצפון העצמי - ולומר שאנשים אלה ישתלטו כביכול על הצי שלנו או על בתי-החזק שלנו. סיפורי את הדברים היום בוועדת

ובאנגליה, שם מדובר על ריבית של 8.5%–10% מרווח של 10% עדיין אין מתעשרים.

אם ניצור תנאים כאלה שבתי-הזיקוק לא יוכלו להרוויח כיוון שאנו נקבע את המחירים — יוכלו הקונים לפרוש מן העסק תוך חמש שנים ולקבל את כספם חזרה. לא הייתי מזלזל גם בהלוואה לעשר שנים, אבל לא זו המטרה. אם זאת תישאר המטרה, יהיה עצוב מאד.

הידברו לדבר על הנושא הזה, ויש פרוטוקולים של השיחות. בתחילה התקיימה ועידה כלכלית גדולה ונכבדה — ואיני יכול להעתיק אותו מצב-הרוח ששרר בוועידה באותם ימים של אפריל 1968. לאחר מכן התקיימה ועידה נוספת בפברואר 1969, בחסותו של לוי אשכול המנחה. ועידה נוספת התקיימה באוקטובר 1969, בחסותה של ראש הממשלה גולדה מאיר, תיבדל לחיים ארוכים. כאשר הרצה אשכול ז"ל על העניין, סיפר שאנחנו עוסקים במשא-ומתן על בתי-הזיקוק ובמשא-ומתן על "צים". המשא-ומתן על "צים" נסתיים לפני זמן-מה.

אולי אהיה אזור רע בעיניך, חבר-הכנסת סנה או חבר-הכנסת שלום כהן, אבל לא אוכל אלא לומר, שלו היו באים עוד אנשים, עוד חברות וקונים מאתנו נכסים, הייתי מען לבוא לכנסת ולהציע ולהסביר ולשכנע שיסכימו לכך.

אורי אבנרי (העולם הזה—כוח חדש):
יש גבול.

שר-האוצר פ. ספיר:

חבר-הכנסת אבנרי, בוודאי אין אתה רוצה שאענה לך בעניין הגבול לגבי נכסים שנמכרים. איני מתווכח עם חבר-הכנסת סנה על קרקע, ואיני בטוח במחשבותיו של חבר-הכנסת שלום כהן. חבר-הכנסת שלום כהן פתח בכך שאמר כי נימוקיו שונים, אך רובם היו שאובים מהעתונות או זהים עם הנימוקים של חבר-הכנסת סנה.

אני מתנגד לזה — גם כן כתקדים — שעכשיו יחליטו אם יש להעביר את הנושא לוועדת הכספים. קודם כל לא תהיה זאת אמת, מכיוון שוועדת הכספים מטפלת בכך.

(חבר-הכנסת מ. סנה קורא קרי-את-ביניים)

האם בשעה תשע ורבע בלילה אגזול את זמני? למען האמת גם אני רוצה לנסוע הביתה, כי מחר בבוקר עלי לנסוע מביתי למקום אחר.

לא אחזור על הוויכוח הזה. אני מציע להסיר את שתי ההצעות מסדר-היום.

היו"ר ט. סנהדראי:

רשות הדיבור לחבר-הכנסת טובי, להצעה.

תומיק טובי (הרשימה הקומוניסטית החדשה):

כבוד היושבת-ראש, כנסת נכבדה. הגני מציע להעביר את הנושא שהוצע לדיון דחוף בכנסת בעניין מכירת מניות בתי-הזיקוק ל"חברה לישראל" — לוועדה, אם לא תסכים הכנסת לדיון במליאה.

כל השערוריה הזאת של מכירה כמעט חנים של מניות המדינה ונכסיה, עתה של בתי-הזיקוק ולפני כן

ומותר לצד השני לגזוב סכום יותר קטן. במקרה כזה קובעים מעריכים — והמעריכים שנקבעו לא היו מעויני ישראל דווקא. מעריכים אלה מבינים בנושא של בתי-זיקוק. בתי-הזיקוק לא עלו לנו כסכום הזה. אינני מדבר ברגע זה על רווחים ועל אמורטיזציה, אבל אני יודע שקיבלנו את בתי-הזיקוק ללא תשלום, ואני יודע כמה צריך לעלות בית-זיקוק חדש שאנו הולכים עכשיו לבנות באשדוד, לפי התקציב. שם מדובר על בית-זיקוק חדש, וכאן מדובר על מפעל הקיים שלושים ושתיים שנה לפחות. בית-זיקוק חדש, בעל תפוקת זיקוק של 4 מיליון טון ובעל יסודות לתפוקה כפולה, צריך לעלות 40 מיליון דולר. שאלנו את שני המעריכים, והם נקבו סכום הנמוך מן הסכום שאנו חושבים להתפשר עליו. אלה הם מעריכים בלתי-תלויים, מומחים, ומהם ביקשנו לעשות הערכה.

חבר-הכנסת סנה, הרי אתה מבין בענייני כספים. אתה אומר: אם התקציב שלנו מסתכם ב-10 מיליארד לירות, מה ערך ל-40 מיליון? אדרבה, תן לי סכום של 40 מיליון ואגיד לך מה ערכו ומה אפשר לעשות בו. איזה נימוק הוא זה, כמעט נאיבי, בנוסח: אם אין לך 10 מיליארד, לא יהיו לך עוד 40 מיליון? חבר-הכנסת שלום כהן ודאי יטען שסכומים אלה הולכים למלחמה. אנו נמצאים במצב מסוים, ואולי יובא אפילו תקציב שני לבטחון. אינני יודע מה יגיד על כך חבר-הכנסת שלום כהן, אבל אני יודע מה אומר העם כולו.

משה סנה (מק"י):

מכירת נכסים איננה מקור רגיל לכיסוי תקציבי.

שר-האוצר פ. ספיר:

כאשר נמצאים במצב מלחמה, מתפרקים בעולם מנכסים לאומיים, ויש דוגמאות רבות כאלה. אנו נמצאים משך שלוש שנים ומעלה במצב מלחמה, ואיש איננו יכול לומר — גם לא חבר-הכנסת שלום כהן — מתי תיגמר ומלחמה היום עולה כסף רב. הסכום הישיר לבדו מגיע גם עתה ל-10 מיליון לירות ליום. וסכום של 40 מיליון יש לו משקל, מה גם שהוא בדולרים. כולנו רגישים לכל דולר היוצא מהקופה ומחכים להודעת בנק ישראל בסוף כל חודש כדי לדעת כמה נשאר בקופה.

חבר-הכנסת סנה, כאשר נמצאים במלחמה ומנהלים מאבק על הקיום, מוכרים אולי גם פמוטי שבת; בתי-הזיקוק עדיין אינם בבחינת פמוטי שבת.

אינני מבין את הטענה שגשמעה: מדוע רוצה החברה לקבל רווחים? אם לא תרצה החברה לקבל רווחים, לא תהיה זו חברה. מצב כזה לא יעודד השקעות ולא ימריץ השקעות. כאשר אני שומע על יהודי המפסיד כספים בארץ — אינני שמח; כאשר מתארים לפני מצב של יהודי מחוץ-לארץ המפסיד כספים על השקעותיו — לבי שותת דם, ואין זו הגזמה. אינני מייעץ לבאים לארץ להשקיע כספים ולהפסיד עליהם. האם זה תפקידנו? האם בכך רואים אנו את עתידנו? אפשר לומר שרווח של 10% הוא רב או מעט, על כך אפשר להתווכח.

חבר-הכנסת סנה, אתה מתעניין בענייני-חולין. אתה יודע מהו שיעור הריבית הנהוג כיום בעולם. פעם — כשהיו שואלים אותי מהו שיעור הריבית בישראל, והייתי משיב שהריבית כאן נעה בין 9%–12% — הייתי מתבייש. היום זה שיעור הריבית הנהוג בארצות-הברית

חברת כ"ח, ישיבה פ"א, י"ט סיון תש"ל (23 יוני 1970)
— הצעות לסדר-היום (טובי, סורקיס, סנהדראי) —

של המשק, ההשקעה הזעומה מצד המשקיעים, הרווח העצום המובטח שיגרפ, וההפסד הבולט למשק הלאומי הישראלי, — מכל זה ברור ששיקולי הממשלה כאן אינם כלכליים. הם שיקולים פוליטיים נפסדים המכוונים לגייס תמיכה גדולה יותר של בעלי ההון, המונופולים הזרים, במדיניות הממשלה, אף במחיר מכירה כללית של הארץ, מכירת משקה וכלכלתה ויצירת תנאי השקעה להון הזר, שהם אפילו טובים מן התנאים של ארץ מפורת באמריקה הלטינית.

מדיניות הממשלה מולידה כל יום שערוריות חדשות, פוליטיות וכלכליות. דחיית יומת השלום, דחייה בנתיב ההרפתקאות ושפיכות הדמים והפיכת הארץ למושבה להון הזר המונופולי, — בכל אלה מביאה הממשלה הפסדים וקרבנות-שווא לעם ולכלכלה.

אנו מזהירים את המוני העם מתוצאותיה של מדיניות זו, כי העם העובד, ציבור הפועלים, יהיה בסופו של דבר הקרבן, והוא שישלם בדמו, בזיעתו ובכספו.

לכן, גברתי היושבת-ראש, כדי למנוע הידרדרות מסוכנת זו, אנו בעד דיון בנושא שהועלה היום, ואם לא תתקבל ההצעה לדיון במליאה, אנחנו מציעים להעביר את הנושא לוועדה.

הי"ר ט. סנהדראי:
נעבור להצבעה.

הצבעה

ההצעה לערוך דיון על הנושא במליאה
לא נתקבלה.

ההצעה להעביר את הנושא לוועדה
לא נתקבלה.

ההצעה להסיר את הנושא מסדר-היום
נתקבלה.

הי"ר ט. סנהדראי:

הישיבה הבאה — מחר בשעה 12.30. ישיבה זו נעולה.

של "צים" וכנראה יהיו עוד מכירות כאלה, לחברת המיליונרים הנקראת "חברה לישראל", — אין זה צעד אחד שוגה שנוקטת הממשלה, זהו ביטוי למדיניות המכירה הכללית של עצמאות הארץ, הפוליטית והכלכלית, לבעלי ההון והשרדה הזרים, למדיניות שצדה השני — ניצול ודילדול גובר של המוני העמלים.

בעת הדיון על החוק להקמת "חברה לישראל" הזהירה סיעתנו הקומוניסטית, שהתנגדה לאותו חוק, כי מדיניות המלחמה והכיבושים שממשלת גח"ל-המערך מנהלת, מדיניות השירות למעצמות האימפריאליסטיות ולמונופולים, מוליכה לא רק לשפיכות-דמים, אלא גם לרמיסת העצמאות המדינית ולמכירה כללית של נכסי העם והמדינה לבעלי ההון הזרים. אמרנו אז שחוק החברה לישראל הוא בעצם חוק ההופך את ישראל לחברה למיליונרים הזרים, ואזהרתנו מתאמתת במהירות מדהימה.

מרדכי סורקיס (המערך, עבודה-מפ"ם):
תציע לרוסיה שתשקיע כאן כסף.

תופיק טובי (הרשימה הקומוניסטית החדשה):
ברית-המועצות איננה משקיעה כספים לניצול עמים.
(קריאה: היא נותנת בחינם.)

חברת "צים" נרכשה בניז של עדשים, והמשקיעים הזרים נהפכו לבעלי-הבית הקובעים בחברה לאומית זאת. בתי-הזיקוק הרווחיים, המבטיחים הכנסה קבועה לאוצר המדינה, מועברים עתה למעשה לבעלות הון זר גרמני. הממשלה מכרה ל"חברה לישראל" 26% מן המניות במחיר נמוך מהערכות משרד האוצר — ב-40 מיליון ל"י במקום 60 מיליון ל"י, תוך ערבות לתשלום רווחים מיינמליים של 10% כל שנה, פטורים ממס. באותו זמן נהפכים בעלי המניות המערב-גרמניים, הפועלים בחסות ה"חברה לישראל", הקובעים והמכריעים בניהול החברה כולה, על-פי הסכם המכירה.

שום שיקול כלכלי או משקי אינו קיים כאן. ויתור זה מצד הממשלה על הבעלות על אחד הענפים היסודיים

הישיבה ננעלה בשעה 21.19.